

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

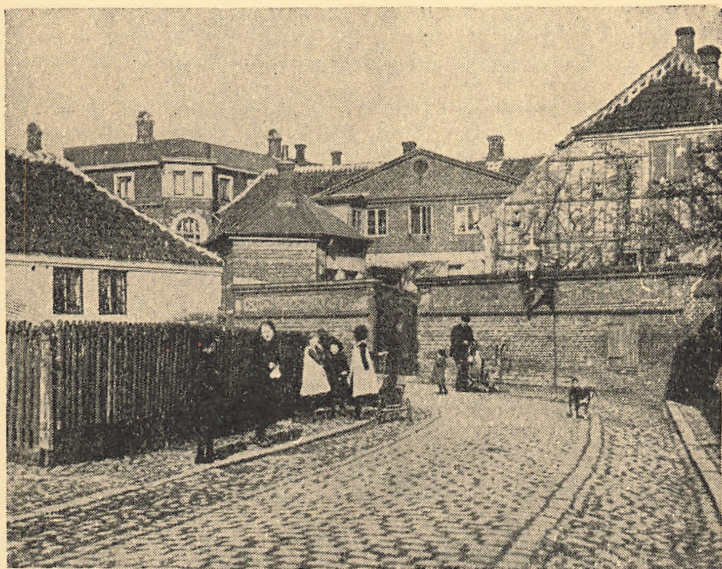
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn

Søndergades nu forsvundne Indkørsel fra Adelgade, bag det gamle Apotek. Til venstre bag Rækværket ses Falkenbergs ældre Garveri. Til højre for Apotekets Bagmur med Skærsliberen laa Hattemager Borups Hus, hvor nu Posthuset er.
(Charles Nielsen fot. 1912).

SIDSTE AARS LOKALLITTERATUR

- Aho: Fra kongeligt gods til moderne missionshotel. (Gamle Skivehus). „Kristeligt Dagblad“, S. 5, 29/6 1965.
- Henry Bailum: Drost Peder Hessels Borg Harrestrup. „Jul i Skive“, S. 5-7, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Henry Bailum: Thøger Larsen, hans Hjemstavn og Digtning. „Jul i Skive“, S. 20-21, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Vilh. P. Beck: Nogle spredte Minder og Indtryk fra Julen omkring Aarhundredskiftet (om Durup). „Jul i Skive“, S. 19, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Mogens Bostrup: Spøgelset følger med. Besøg paa jydsk Middelalder-Herregaard (Ørslevkloster). „Jyllands-Posten“, 3. Del, 10/1 1965.
- En af Flokken: Hvor og naar begynder Julen (Skive). „Jul i Skive“, S. 3-4, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- em: Tyren gik løs paa de grumme Prøjsere. (Om Skive i 1864). „Skive Venstreblad“s Julenummer, S. 12-33, 1964.
- Christian P. Friis: Familien Friis til Lundgaard mødtes i Fly Kirke. „Skivebogen“, S. 79-87, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Christian Peter Friis: Minder om en svunden Tid (Skive). „Jul i Skive“, S. 8-9, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Chr. Glatved: „Elverhøj“ paa Skive Teater. „Jul i Skive“, S. 16-17, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Karen Strøm Hansen: En gammel Kirkelade paa Lyby Kirkes Loft. „Skive Folkeblad“ 8/4 1961.
- Karen Strøm Hansen: Gl. Skivehus har nu taget den store nybygning i brug (Hotellets nye gæstehus). „Skive Folkeblad“ 30/6 1965.
- Karen Strøm Hansen: Kendskab til Eens egen Slægt giver Tillidsforhold til det historiske. (Om Bibliotekar Carl Langholtz' Slægtsforskning). „Skive Folkeblad“, S. 8, 8/5 1965.
- Karen Strøm Hansen: Smukkeste er Udsigten ud over Byen fra Taarnet paa Kong Frederiks Høj (Skovbakken). (Uddrag fra den første Skivevejviser 1910). „Skive Folkeblad“, S. 2-3, 31/12 1964.
- Børge Hjerl-Hansen: Oldtidshellighed ved Sevel. Fra et fredet område, truet af el-master. „Berlingske Tidende“s Kronik 18/7 1965.
- Axel Holm: Politisk har man i Skive gerne gået sine egne veje. (Meddelt af forhv. forretningsfører Peter Schou, „Skive Folkeblad“). „Kristeligt Dagblad“, S. 6, 29/6 1965.
- Erik Hvidtfeldt: „Præsteindberetning fra Viborg Stift 1771, IV Del (sluttet)“. „Skivebogen“, S. 27-55, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- A. V. Irner: Der var engang - nu saa meget forandret. (Om Skive). „Jul i Skive“, S. 22-24, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Sigv. Jensen: Da evangelisk-kristelig Salmebog skulle indføres i Oddense-Otting til Afløsning af Kingos Salmebog. „Skivebogen“, S. 71-78, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Sigv. Jensen: Da Skive Kirke skulle ofre sit Blytag til Fordel for Byens Skole. „Skivebogen“, S. 56-60, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.

SKIVEBOGEN 1965

SKIVEBOGEN

HISTORISK AARBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

56. Bind 1965

I KOMMISSION HOS JUNGS EFTF. — SKIVE

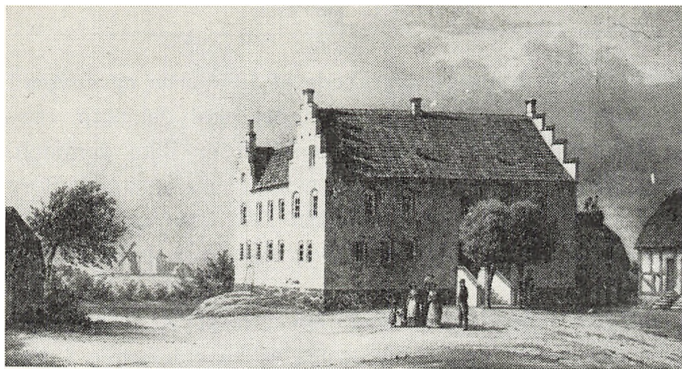
Udgivet af
Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktionsudvalg:

Pens. Førstelærer *J. C. Krogh, Skive*
(Redaktør)

Litterat *Otto L. Sørensen, Skive*
(Kasserer)

Sognepræst *Johannes Bang, Roslev*
(Formand)

Østergaard, hvis Grundvold blev lagt 1516 af Lucas Krabbe. Man skimter den vestre Voldgrav, Aasted Vindmølle og Kirke. Efter Stik af F. Richardt 1838, i Ejeren Hans Tørsleffs Tid. (Mølgaard-Olesen, Skive, rep.).

Det middelalderlige Næsum og Østergaard

Af Otto L. Sørensen

Den nordvestlige Del af Salling Land er Aasted Sogn i Harre Herred, som beskylles imod Nord af det smalle Sund, som skiller det fra Øen Fur, og gennemstrømmes af en lille Aa, Levninger af en Vig fra Limfjorden, som i sin Tid har strakt sig helt ned forbi Rybjerg Kirke og rimeligvis strakte sig i Nærheden af Grettrup eller Nørre Thise Byer og staaet i forbindelse med den Del af Fjorden, der under Navn af Risgaards Bredning, Hvalpsund, Skive og Hjarbæk Fjord gaar langt ind i Landet; den nordlige Del af Salling med de fire Sogne: Aasted, Selde, Junget og Torum, har saaledes været en Ø, og store Mosestrækninger langs Aaløbet vidnede længe om Fjordens gamle Løb.

I den Mose eller det Engdrag, som ligger Vest for Aasted og Nord for Næsum Byer, findes der Spor af en gammel Befæstning: Grundstolperne blev i forrige

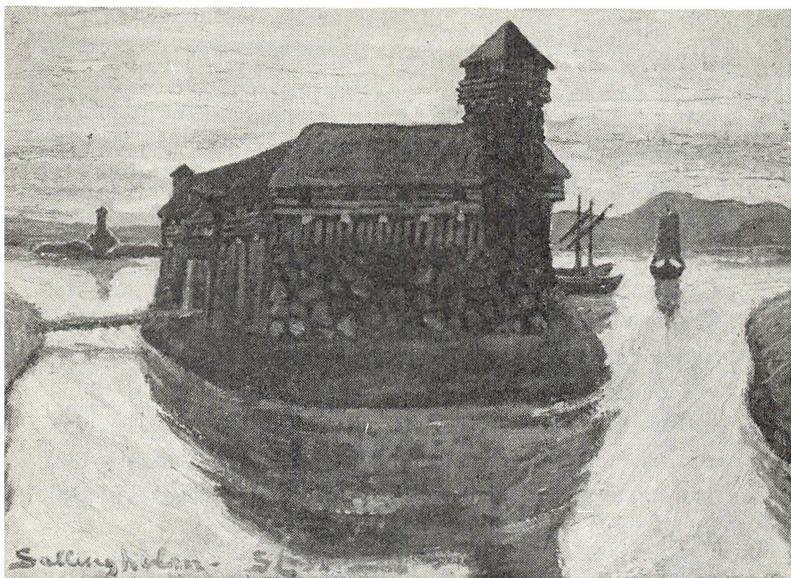
Aarhundrede hyppigt opgravede af Bønderne og anvendt til Stolper og Huggeblokke; Stedet skal dengang være kaldet Sallingholm, men dette Navn er ikke gammelt. Her laa for omkring 600 Aar siden en gammel Borg med Indsejling igennem Bugten fra Limfjorden; dens Navn var Næsum lige som den Bys, paa hvis Marker den laa.

Borgen synes anlagt ved den Tid af en ældgammel jysk Slægt, der oprindeligt synes at have hjemme i denne Egn, eller maaske stammer fra Fur og i sit Vaaben først førte en Krabbe og siden en hvid Bjælke i rødt Felt; dens Tilnavn var Krabbe, i det mindste den Gren, som havde hjemme paa Næsum og derovre paa Fur, mens der under Navnene *Kirt*, *Munk* og *Lykke* forekommer Slægter med ganske lignende Vaabner, hvilket rimeligvis hører til samme mægtige Stamme.

Gennem mindst 300 Aar har *Krabberne* haft deres Fæste derude i Aasted Kær, men saa i Førstningen af 1500hundrederne flyttede Lucas Krabbe Gaarden, hvis Navn han nu forandrede til Østergaard, og hvad der ellers berettes om et ældre Navn Østedholm, Østerholm eller Ordstridholm er og bliver fuldkommen Opdigtelse. Østergaard afløste først ved sin Opførelse det ældre Næsum eller Næsum, og andre Navne har Gaarden ikke haft!

Den kom da til det Sted Syd for Aasted Kirke, hvor den nu ligger, og ved Opførelsen benyttedes formodentlig de fleste Sten og øvrige Materialer fra den gamle Borg, hvad ogsaa Gaardens Sokkel vidner om med sine vindblæste og medtagne Kampesten. En Indskrift paa en Bjælke i den store Sal, som i vor Tid blev tildækket af Ejeren, Godsejer *Froberg*, lyder saaledes: „Anno Domino 1516, den neste Torsdag for Midfaste, lod Lucas Krabbe den første Steen ligge til denne Grundvold“.

Om Gaarden blev anlagt anselige Volde og dybe Grave med en Vindebro over, og med Hovedbygningens fire

Rekonstruktion efter Borgbankens Form af Vandborgen Næsum eller Sallingholm, Krabbernes Stamsæde, omkring Aar 1300, med Bjælketaarn og Skanser med Vagttaarn paa Land. (Efter Olieskitse af Tandlæge Sigfred Lauritzen, Skive).

sammenhængende Huse af massiv Grundmur, med takkede Gavle, rejste sig snart et stærkt Værn, der meget vel synes at have staaet sin Prøve 18 Aar senere, da *Skipper Clement* med sine Bønderskarer i Aaret 1534 brændende og hærgende drog gennem Nørrejylland og saa mange andre Herregaarde sank i Grus, stod Østergaard urørt; men om de Skanser i Heden noget Nord for Gaarden, som man endnu kan se, skriver sig fra en Belejring, som Gaarden dengang maatte udholde, eller om Bønderne slet intet Angreb vovede, derom ved vi dog intet. Det er mere rimeligt, at de slutter sig til Forborgen ved det gamle Næsum.

I vore Oldeforældres Tid, først i forrige Aarhundrede,

blev Voldene sløjfede og Graven opfyldte paa den søndre og østre Side, hvorimod de endnu findes i de modsatte Sider.

Byen Nessum eller Næsum har Navn af sin Beliggenhed paa et Næs, hvilket i Oldtiden virkelig var Tilfældet. Den hørte til Kongefamiliens Arvegods, der var ganske adskilt fra Krongodset og i den tidlige Middelalder deltes efter en Konge mellem hans Børn. *Valdemar den Stores Søster Rigisse* eller *Risa*, som blev gift med den svenske Konge *Erik Knudsen*, arvede efter Faderen Næsum med meget mere Gods over hele Landet, bl. a. ogsaa en Part af Skive Aa.

Hun døde 1220, og hendes Datters Sønnesøn, den svenske Ridder og Rigsraad, Hr. Erik Valdemarssøn, fik 1327 paa Danehof i Nyborg sin Stammoders Gods i Danmark sig udlagt, hvoriblandt altsaa Næsum By.

Rimeligvis solgte han straks efter alt sit Gods, dels til den danske Konge, dels til Private, og Næsum erhvervedes uden Tvivl af *Niels Mikkelsen*, kaldet Krabbe, eller hans Fader *Mikkel Aagesen* af Fur.

Da Tiden var meget urolig i *Christoffer den Andens* og *Grev Gerts* Tid, byggede den nye Ejer sig rimeligvis snart efter den alt omtalte faste Borg, en Vandborg ude i Aasted Kjær, som beholdt Byens Navn.

Sønnen, *Mikkel Nielsen*, forekommer hyppigt i *Valdemar Atterdags* og *Dronning Margrethes* Dage og fører allerede Familienavnet *Craby* eller *Krab*. Han levede i en urolig Tid, da Jylland i en lang Aarrække saa godt som aldrig var fri for Borgerkrige, men han har øjensynlig været en forsigtig Mand, som holdt sig paa sit Gods og ikke deltog i nogen Fejde, hverken paa Oprørernes eller paa Kong Valdemars Side.

Derimod synes han at have benyttet Lejligheden til ved Pantsættelse eller Køb at erhverve Jordegods, som Oprørerne gerne skilte sig ved, naar Krigen begyndte

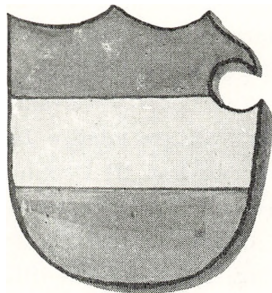
at gaa dem imod, og de vel vidste, at *Kong Valdemar* rigtignok undertiden skaanede deres Krop, men aldrig deres Gods.

I 1359 fik han to Gaarde i Møgeltorum By, Torum Sogn, og to i Fiskbæk Sogn, Nørre Lyng Herred, i Pant for 20 Mark purt Sølv af *Jens Pederssøn* til Elkjær, der havde faaet dette Gods i Medgift med sin Hustru *Marine*, som uden Tvivl var *Mikkel Nielsens* Søster.

I Levring i Lysgaard Herred erhvervede han 4 Gaarde og i Tranders ved Aalborg og de nærmeste Byer ikke mindre end 29 Gaarde og Bol og 4 Huse, med hvilke det også var galt fat. Det gik imidlertid kun godt til en Tid.

Valdemar Atterdag døde, og den kloge *Dronning Margrethe*, hvis Trone i lang Tid vaklede, fik efterhaanden Magten over de trodsige Jyder. I Aaret 1406, efter *Mikkel Krabbes* død, maatte hans Søn, *Niels Mikkelsen* i Næsum, og øvrige Arvinger til Dronningen for en meget ringe Godtgørelse afstaa henved 29 Gaarde og Bol samt 4 Huse i Tranders og Omegn med en Erklæring om, at de havde hørt, at dette Gods i lang Tid havde været i Kronens Væрге, men tillige, at det fordem skulle have tilhørt deres Forældre, og de indrømmede, at Kronen og Kongedømmet havde Ret dertil.

Den hele Fremgangsmaade er ganske saaledes, som den kloge Dronning plejede, at der ved Indtagelsen af det Gods, hendes Fader havde ladet sig tildømme, enten paa Grund af Ejerens Deltagelse i de jyske Opstande imod ham eller af andre Aarsager, og nu kunne næppe tvivle om, at ogsaa Tranders havde tilhørt Mænd, som

Krabbe af Østergaard.

med Vaabenmagt havde modsat sig Kongen, der ikke selv havde besiddet Magt til at indtage deres Gods, hvilket ofte var Tilfældet.

At afdøde *Mikkel Krabbe* ikke selv har ført Vaaben mod Kronen, sluttes af, at hverken Næsum eller hans øvrige Familiegods i Salling blev inddraget, thi han ville naturligvis i saa Fald ikke være blevet skaanet mere end alle andre.

Sønnen *Niels Mikkelsen*, som i Aaret 1407 blev Ridder, var en mindre fredelig Mand end Faderen. I 1408 maatte han til Dronningen afstaa al den Ret, hans Fader og Forældre havde haft i de 2 Gaarde i Fiskbæk, 1 Gaard i Løgstrup, 3 Gaarde og et Landbosæde i Levring, hvilket Gods tilforn tilhørte Kronen, hvilket skete til Bod, fordi han, hans Morbroder *Niels Kaas* og hans andre Følgesvende brød Kirkefreden ved Kobberup Kirke og anden Dagen efter flere Gange Tingfreden paa Fjends Herredsting.

Imidlertid fik han Tilladelse til at beholde det som Len, hvilken Besiddelse hans Efterkommer, Marsken Hr. *Tyge Krabbe* til Bustrup, 1514 forstod at forvandle til Ejendom under Paaskud af, at Godset var ham fradømt uden Brøde fra hans Side. Man ved ogsaa, at i 1420 skænkede *Niels Krabbe* til Johannitterne i Dueholm Kloster paa Mors til et Vikarie, hvor der skulle holdes en daglig Messe for ham, hans Hustru og Forældre, 1 Mølle og 4 Gaarde paa Mors, hvoraf den aarlige Landgilde var 23 Tdr. Rug eller Byg. Møllen var dog først pantsat til Klosteret for 100 Mark lybsk, men udlagdes det siden for samme Sum.

Senere skænkede han til Viborg Domkirkes Kapitel sit Gods i Mønsted i Fjends Herred for Messer at holde, men fik det 1432 tilbage, rimeligvis imod anden Erstatning.

Nogen Tid efter maa han være død, hvorefter Næsum

tilfaldt hans Søn *Morten Krabbe*, som 1457 tillige med Søsteren *Karen Nielsdatter* fik Bustrup Hovedgaard og Mølle med en Del Gods i Rødding Herred og i Hardsyssel til Foræring af deres Søster, Fru *Maren Nielsdatter*, som var gift med *Jes Olufsen* af Bustrup, der samtykkede i denne anseelige Gave, som dog nok først skulle tiltrædes efter Giverens Død.

I 1467 stiftede han tillige et Alter i Viborg Domkirke, hvortil han og hans Efterkommere skulle have Ret til at kalde Præsten, som Kapitlet skulle lønne med 10 Mark danske og 1 Td. Salt hvert Aar.

Stadig nævnes han 1471 til Næsum, men var død 1479, og Skiftet efter ham foretoges i 1481, da der til en Søsterlod blev udlagt 10 Gaarde og Herligheden i 3 Kirkegaarde, hvoraf Landgilden var skænket til Kirken med en aarlig Landgilde af 76 Tdr. Korn. Da han efterlod sig 6 Sønner og 1 Datter, har hans Formue altsaa været meget anselig, omtrent 130 Bøndergaarde, hvilket senere ville være nok til et Baroni – med en aarlig Indtæg af henved 1000 Tdr. Byg. Hans Enke, Fru *Karen Glob*, levede endnu 1483.

Iver Krabbe til Østergaard og Magdalene Banners Ligsten i Aasted Kirkes Vaabenhus, hugget i 1558, længe før deres Død i 1561 og 97. (Otto L. Sørensen fot.).

Af *Morten Krabbes* mange Børn arvede Lucas Krabbe Næsum. Han var opkaldt efter sin Morfader *Morten Glob* og kaldes i Flæng *Lucas Krabbe* eller *Glob Krabbe*. I Aaret 1516 nedbrød han, som alt fortalt, det gamle Næsum og opførte i dets Sted en ny Gaard omtrent $\frac{1}{4}$ Mil sydøst for samme, Syd for Aaen, hvilken han gav Navnet Østergaard.

Han havde ogsaa mere Gods, thi 1519 fik han Part i sin Broder *Niels Krabbes* Enke, *Kirstine Høgs* Ejendom Neesgaard i Han Herred for 300 Mark Penge.

Under Grevens Fejde stod den nye Gaard, som alt berettet, sin Prøve, og *Lucas Krabbe* havde stor Glæde af sit Værk.

I 1537 forlangte han to Gaarde tilbage af Domkapitlet i Viborg, som hans Slægt havde givet til Gudstjeneste, og som siden var udlagte til Hospitalet i Viborg, men tabte Sagen, da Godset nu anvendtes til bedre Brug end til papistiske Messer, og han maatte betale de allerede oppebaarne Indtægter tilbage.

Samme Aar fradømtes han nogle Enge, som han mente at have i Staarupgaards Mark.

Han døde i 1543 og hans Enke, Fru *Inger Eriksdatter (Skram)*, før 1546. Deres eneste Søn, *Iver Krabbe*, arvede Østergaard og fik med sin Frue, *Magdalene Banner*, foruden meget mere Gods Skovshoved ved Skive, paa hvilken han begyndte at opføre Hovedbygningen til Krabbesholm nede paa Stranden til Ladegaarden oppe paa Skovbakken, kaldet Ladegaardsbanken.

Han blev ellers i 1538 forlenet med Borreby paa Sjælland, afgiftsfrit i 6 Aar, var desuden Lensmand paa Krogen (Kronborg), som han fratraadte 1544, derefter paa Koldinghus indtil 1555, blev saa Rigsraad samme Aar, og var alt i 1549 blevet forlenet med Skivehus Slot og Len i Pant for 6000 Mark lybsk og 2500 Joachimsdaler; han fik endvidere 1544 Tilladelse til fra sin Frues

Fru Magdalene Banner, Iver Krabbes Hustru, død 1597. (Efter Olieskitse af Tandlæge Sigfred Lauritzen, Skive, efter Ligsten i Aasted Kirke.

Medarvinger at indløse en Del Gods, som hendes Fader, *Erik Banner*, i sin Tid havde faaet i Pant af forskellige Klostre, fik saa i 1560 Horns Herred i Jylland i Pant for 2000 Daler og samme Aar Birkefrihed for alt sit Gods i Aasted Sogn til Østergaard og i Resen Sogn til Skovshoved og døde i 1561. I Aarene 1549–50 havde han Proces med Viborg Kapitel om en Del Gods, hans Forældre havde skænket for Sjælemesser, hvilket frakendtes ham, hvorimod der tilkendtes ham Ret til at presentere en Præst, hvilken Kapitlet skulle lønne, til at prædike Guds Ord 5 Dage hver Uge om Morgenens Kl. 6, hvilken Gudstjeneste skulle træde istedetfor det 1467 af *Morten Krabbe* stiftede Alter.

I *Krabbes Tid* skete der et stort Opsving af Landbrug og Godsbestyrelse – ligesom overhovedet af Kultur her i Landet efter Reformationens Indførelse. Fordum var det næsten kun Klostre og gejstlige Stiftelser, der forstod at bestyre deres Godser med Klogskab og Indsigt, mens de tapre og mandhaftige Riddere og Riddersmænd havde – med yderst faa Undtagelser – ikke den mindste Forstand derpaa og lod alting gaa, som det havde gaaet i deres Forældres Tid.

En Følge deraf var, at deres Bøndergods gerne var splittet over det hele Land, da de nok begreb, at saadant vanskeliggjorde Administrationen og Benyttelsen af Bøndernes Arbejdskraft, men ikke forstod at afhjælpe denne Mangel.

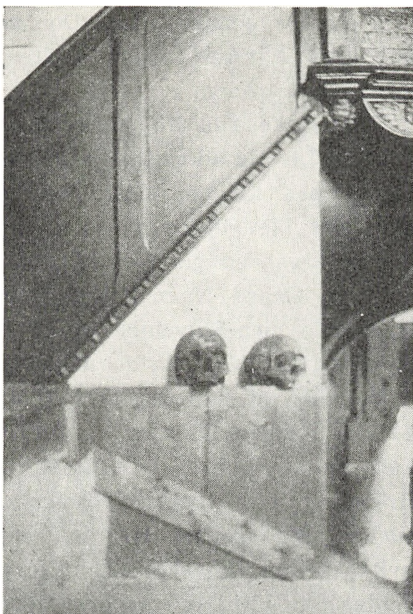
Derfor er det først i *Chr. d. III's Tid*, at Mageskifter mellem Adelen og Kronen begynder at blive almindelige og saaledes større Hovedgaarde at dannes og Bøndergodset at samles umiddelbart under samme, medens Krongods og gejstligt Gods tidligere lå rundt om imellem det adelige Gods, ofte lige op til Herregaarden. Denne Forandring var til stor Nytte for Godsejerne – hvad enten dette var Kronen eller en Adelsmand – men til liden Baade for Bønderne, der nu maatte gøre ganske anderledes strængt Hoveri, da man havde hele Arbejdskraften samlet paa eet Sted, end Tilfældet havde været nogensinde før. Alt dette gælder ogsaa Østergaard.

I Aaret 1546 bortbyttede Iver Krabbe til Kronen en stor Mængde Strøgods over hele Salling, nemlig 3 Gaarde, i Roslev By, 1 i Vile By, 1 i Nautrup, Glynge By, 2 i Torum, Hinnerup By, 2 i Balling, Volling By, 1 i Lyby By, 1 i Jebjerg By; Landgilden af disse 11 Gaarde udgjorde 87 Tdr. 5 S. 1 Alb. – 1 Td. Korn, Rug eller Byg, regnet for 1 Mark 12 Sk. for Gæsteri og 9 Mk. Huspenge, beregnet efter den Takst, som fulgtes i Salling 1565 ved Skelernes Skifte paa Hegnet.

Alt dette Gods laa i samme Sogn som Sædegaarden, samt at alle Sognets Fæstere nu blev Ugedagstjenere til Østergaard og 1560 tillige kom til at udgøre et Birk med eget Birketing og egen Birkefoged, saa at Godset nu var meget vel afrundet, blot med Undtagelse af nogle jordegne Bønder, som laa i Sognet, og som foreløbig endnu forblev under Kronen.

Angaaende *Iver Krabbes* Død savner vi nøjagtige Efterretninger, men den har rimeligvis været pludselig og uventet, da tvende Troldkvinder blev henrettet, vist udenfor Skive gl. Kirke, hvilke før de gik i Døden bekendte, at de havde forgjort

salig *Iver Krabbe* med Trolddom og omkommet ham, hvortil de var tilskyndede og forførte af tvende Karle, som derfor blev indstævnet for Viborg Landsret med frit Lejde fra og til for at svare for sig, men de saa deres Snit til at komme over den lange Bro ved Skivehus og foretrak at udeblive, hvorfor de blev dømt til at lide samme Straf, som Troldkvinderne allerede havde maattet udstaa.

Iver Krabbes og Hustrus Kranier i Aasted Kirke. Det store Hul i hans Pandebrask er maaske en Mindelse fra hans Deltagelse i Slaget ved Svenstrup 1535 mod Skipper Klements Bondehorder. (Otto L. Sørensen, fot. 1932).

Om man siden fik fat paa dem, om det Udestaaende, *Iver Krabbe* havde med dem og de henrettede Kvinder, er Spørgsmaal, som vi nu ikke magter at besvare; man kan ikke engang med Sikkerhed paastaa, at det er denne *Iver Krabbe*, som omtales i Dommen, da den gamle Dom-bog intet Aarstal har, men efter Tiden kan det næppe være nogen anden.

Hans Enke, Fru *Magdalene Banner*, beholdt efter hans Død sin Livstid ud begge Gaardene, Østergaard og Skovshoved, paa hvilken sidste hun fuldførte Bygningerne, hvor der blev bedre at bo end paa Skivehus, som nu nærmest var en gammel Rotterede, og gav uden Tvivl sin nye Gaard Navnet Krabbesholm efter sin afdøde Husbonde, men Skivehus Slot og Len beholdt hun i Pant indtil 1. Maj 1572, da det blev hende afløst.

Man ser, at hun den 24/4 1562 fik kgl. Bevilling til, at alle Kronens Bønder og Tjenere til Skivehus skulle køre hende hver et Læs Sten, som hun købte af *Otto Krumpen* til sin Bygnings Behov, saa snart hun lod dem tilsiige. Den nævnte Bygning maa være Krabbesholm, hvilket Navn Skovshoved nu fik, men om Stenene skulle hentes paa Hald ved Viborg, hvormed han var forlenet, og nu brugtes som Stenbrud og blev Ruin, eller paa Trudsholm ved Mariager, som han ejede, kan ikke bestemt afgøres; dog anses Hald for det rimeligste.

Angaaende hendes Gaardhandler hører vi, at hun 1564 fik Befaling til at indkøbe Bondeejet i den jordegne Gaard Risum-Elkjær i Aasted Sogn til Kronen, da der var mange Arvinger til Gaarden og største Parten ville sælge og tildels allerede havde pantsat deres Andel; hun skulle forstrække med Pengene og beholde Gaarden i Pant, saalænge indtil de blev hende betalte. Paa samme Maade fik hun i 1569 Befaling til at købe Bondeejet i Vestergaard i Hem til Kronen og beholde den, indtil den blev afløst. Da denne Gaard laa næsten ligesaa belej-

Iver Krabbes Datter, Karen, død 1605.

ligt for Krabbesholm som den første for Østergaard, kan man næsten ikke tvivle om, at begge Køb er sket ifølge hendes egen Indstilling, hvilket næsten bliver til Vished, naar vi ser hende i et stort Mageskifte med Kronen i Aaret 1573 erholde disse og flere andre Gaarde, der tidligere var jordegne, og hvortil hun med kgl. Til-ladelse havde købt Bondeejerne for sine egne Penge, udlagt til arvelig Ejendom, ligesom andet Bøndergods. Paa denne Maade kom under Østergaard de 3 jordegne Gaarde, Risumgaard og Risum-Elkjær samt en halv Gaard i Floutrup i Selde Sogn, deres samlede Landgilde var 49 Td. 2 Sk. 1 Fdk. Rug eller Byg, hver Tønde beregnet efter fynsk eller Aabomaal.

Desuden havde hun erhvervet 1 Gaard i Harre Herred

og By og 1 Gaard i Vile med en samlet Landgilde af $7\frac{1}{2}$ Td. Korn, hvilket sikkert ligeledes kom under Østergaard. Ved det sidste Mageskifte med Kronen fik Østergaard uden al Tvivl det eneste i Aasted Sogn, som endnu manglede, saa at nu hele Sognet lød under Aasted Birk.

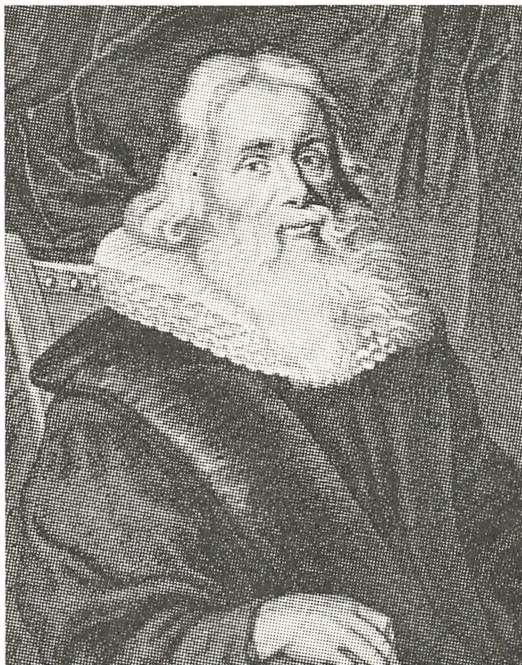
Magdalene Banner sørgede med stor Omhu for sin Sognekirke i Aasted, hvilket vel ogsaa dengang var en Almindelighed, endskønt Godsejerne siden ejede Kirkerne eller deres Tiende, altsaa ingen Forpligtelse havde til at gøre det; Aasted Kirke lod hun 1563 for en Del forny med Hvælving, prydet med sin Families Vaabener og 1589 med en ny, særdeles smuk Prædikestol.

Hun havde i øvrigt faaet Livsfæste paa en Del af Kroens Korntiender i Salling, imod deraf at svare den sædvanlige Afgift. Da det imidlertid var besværligt for hendes Bønder at køre denne Kornafgift til de Steder, hvor den skulle afleveres, fik hun 1588 og 93 Tilladelse til, at hver smal Td. Havre betaltes med $\frac{1}{2}$ Daler.

I Aaret 1580 tog hun og *Iver Krabbe* Laasbrev paa alt sit Gods – hvortil naturligvis Østergaard ikke var – og dette udgjorde da ikke mindre end 1 Hovedgaard, 2 Møller, $103\frac{1}{2}$ Gaarde og 10 Bol, hvoraf det meste laa i Salling og Fjends, under Krabbesholm – og i Vendsyssel, hvoraf siden Baggessvogn oprettedes, samt i Sønder Herred ved Grenaa, men meget Strøgods spredt rundt i Jylland.

Østergaard afstod hun uden Tvivl snart efter til sin Datter, Fru *Anne Krabbe*, der 1585 benævnes af Østergaard, da hun med sine Søstre indgik den Forening, at deres Børn, om nogen af dem døde, skulle arve ligefuldt, hvad Arv der kunne falde i Slægten, hvilket dengang endnu ikke var bestemt ved Lov.

Fru *Anne Krabbe* var først gift med *Axel Viffert* til Axelvold og Viffertsholm, Danmarks Riges Raad, som

Præsten Erik Torm ved Frue Kirke i København var en Tid Ejer af Østergaard og født her i Nærheden, i Torum 1607, og død 1667. Forældrene, Bonden Oluf Frandsen og Hustru, Dorthe Christensdatter Sommer, Præstedatter fra Sognet, flyttede senere til Skive.

døde 1580; 26 Uger efter fødte hun en Søn, som døde 7 Uger efter, hvorpaa Moderen drog til Østergaard og boede der længe og fik sit Barn gravsat i Gravkælderens i Aasted Kirke, men ved en Reparation omkring 1930 flyttedes den ud paa Kirkegaarden.

Senere blev hun gift med *Erik Kaas* og arvede efter Moderen, *Magdalene*, der døde 1597, største Delen af Godset i Vendsyssel, hvorefter Østergaard tilfaldt hendes Søsterdatter, Fru *Anne Brahe*, *Otto Lindenow* til Borrebys Efterleverske, som døde kort efter; derpaa hendes

Søn, *Holger Lindenow*, som døde ung og ugift omkring 1630 og ved sit Testamente skænkede 1000 Rdl. til Kirken i Malmø, hvor han ligger begravet, og hvor hans Vaaben og Ahnetavle findes.

Derefter kom Gaarden til dennes Broder, *Otto Lindenow* til Borreby, der døde i 1632; saa gik den til hans Enke, Fru *Viveke Podebusk*, som døde 1645 og havde Livsbrev paa Østergaard, hvor hun døde. Gaarden kom saaledes til hendes anden Mand, *Knud Ulfeld* til Svenstrup, Ridder og Lensmand paa Landskrona Slot og kommanderende General i Skaane, hvor han faldt i Aaret 1657. Hans Stedsøn, Hofjunker *Christian Lindenow*, tiltraadte efter sin Moders Død Østergaard, men blev ødet i Krigen, i hvilken han tjente som Ritmester, hvorfor han 1660 pantsatte Østergaard til Magister *Erik Olufsen Torm*, Præst til Frue Kirke i København og Stiftsprovst i Sjælland, en Bondesøn, som var født i Torum Sogn tæt ved Østergaard; han blev gift med *Søster Worm*, der bragte ham Formue, og fik sig siden Gaarden udlagt til Ejendom. *Christian Lindenow* blev Kammerherre, siden Amtmand i Norge, hvor han døde.

Magister *Erik Torm* døde 1667, hvorefter Østergaard tilfaldt hans Datter, *Mette Torm*, som blev gift med *Jens Henriksen*, der saaledes ejede og beboede Stedet, hvor deres Søn, *Erik Torm*, der siden gjorde en efter vore Begreber så besynderlig Karriere, er født 1684. For hans Forældre gik det tilbage; Faderen maatte sælge sin Gaard og døde som Forpagter af Lejregaard paa Sjælland.

Erik Torm blev 1697 Student, 1704 Tjener hos Etatsraad *Wildskjødt*, derefter 1710 Lakaj hos Kongen, 1714 Regimentsskriver ved Ryttergodset paa Fyn, 1718 i Frederiksborg Amt,: 1727 Livtjener hos Kongen, 1731 Borgmester og Politimester i København, 1737 Justitsraad, 1747 Etatsraad.

Hans Forældre solgte Østergaard 1694 til *A. H. Høyer*, hvorefter den kom til *C. J. Basballe* i Aarhus og fra 1747 til Hospitalsf. *N. Nielsen* og *Svigerson*, Købmd. *C. Wassard*, Hobro, fra hvem den 1753 gik over til Ritm. *C. Laustrup* og hans Enke *Birgitte Blichfeld*.

Fra hende gik Østergaard snart til *Niels Qvistgaard* og hans Søn *Anders Qvistgaard*, som var meget fordrukken, og om hvem Bønderne endnu længe efter vidste meget at fortælle, saaledes at han i Kirken gerne fra sin Stol spyttede ned paa de Bønder, som stod nedenunder, indtil disse engang tabte Taalmodigheden og raabte:

„Træk den Karl ud, han er gal!“ Med Præsten Hr. *Kuhlmann* havde han Strid om Anneksgaarden og kunne derfor ikke lide ham. Da han engang kom usædvanlig fuld i Kirke, afbrød han pludselig Præsten i sin Prædiken ved fra Herskabsstolen at raabe over til Præsten: „Hold Mund med det og lad os tale om Anneksgaarden“. Præsten forlod straks Prædikestolen og klagede, hvorefter *Qvistgaard* senere maatte betale 300 Rdl.

Tilsidst gjorde hans Hovedkreditor *Christian Kjerulff* Indførsel i Gaarden og tillige i Godset, som blev ham udlagt i 1763 for 20.000 Rdl. *Kjerulff* tog imidlertid og-

Godsejer Hans Tørsleff til Østergaard
1836—46.

saa *Niels Qvistgaards* Enke, *Johanne Marie Batum*, til sig, som han ægtede 1764. Stedsønnerne *Anders* og *Jens Qvistgaard* købte senere Godset paa Auktion for 31.330 Rdl., men 1786 udkøbte *Anders Qvistgaard* sin Bror for 3600 Rdl.

Efter hans Død 1792 blev Gaarden købt for 42.000 Rdl. af Kaptajn *Thomas Thomsen* til Vindum Overgaard, der 1804 skødede den for 100.000 Rdl. til Landvæsenskommissær *Casper Møller* samt *M. Westrup* til Herningholm og *Henning Lassen*, som bortsolgte det meste Gods, og 1806 skødede det tiloversblevne til ovennævnte Kaptajn *Thomsen* for 56.500 Rdl.

Derefter skal Madam *Mulvad* have ejet Gaarden, og saa solgtes den 1823 paa Auktion til *Nis Nissen* paa Spøttrup for 12.000 Rdl. Derpaa tilhørte Gaarden fra 1836–45 Kammerraad *Hans Tørsleff*, forhen Forpagter paa Rosenholm, og stod ham i 35.000 Rdl. uden Besætning; derefter fra 1846 *P. C. Hansen* til Nybøllegaard paa Fyn, som gav 16.000 Rdl. for den og igen 1853 afhændede for 80.200 Rdl. til Kammerraad *Jørgen Rasmussen*.

At der paa saa gammel Gaard findes frygtelige Spøgeseshistorier, behøver man næppe at nævne. Paa det nordlige Kammer, lige over Køkkenet, skal en Jomfru være indemuret levende og spøger nu om i Køkken og Gange, i Vaskehus, Stalde og Have, men især naturligvis i Værelset, hvor hun sidder i Muren. Da nu ingen ville bebo det, skønt det var det smukkeste Værelse i Huset med en dejlig Udsigt over Limfjorden til Fur og Mors, forfaldt det efterhaanden, og Madame *Mulvad* lod det da indrette til Fadebur.

En langt skrækkeligere Historie hændte i Aaret 1816, da Kaptajn *Thomsen* holdt Gaardens Jubilæumsfest. Ud paa Natten, da alle var meget muntre, blev Bygherren, den gamle *Lucas Krabbes* Skaal udbragt med et dun-

drende Hurra, men hvad sker? Der hørtes stærk Larm i Gaarden. Hundene tudede og gøede, Svinene hvinede og gryntede, og pludselig sprang Døren op, og den strenge Ridder, *Lucas Krabbe*, traadte ind i egen høje Person, i Harnisk og Plade, med Hjælm paa Hovedet og Sværdet i Haanden, ganske som man ser ham paa Ligstenen i Aasted Kirkes Vaabenhus. Damerne flygtede, Mandfolkene stod med de fyldte Glas og stirrede paa ham, men ingen vovede at tiltale ham, hvorfor han langsomt vendte om og med lydløse Trin forlod Stuen for at vende tilbage til sit Hvilested og er ikke set siden.

Godsejer Froberg til Østergaard som Løjtnant ved 5. Dragonregiment i Randers under Sikringsstyrken i 1914.

Saaledes fortæller Bønderne Historien, og de troede den vel ogsaa saaledes, men et Øjensvidne, der dengang conditionerede paa Gaarden som Jomfru, forsikrede, at de rigtignok ikke saa Lucas Krabbe, men, da det vældige Hurraraab lød, hørte Hundene tude og Svinene skrig og blev meget forskrækkede. Saaledes ender da denne gruselige Spøgelseshistorie meget prosaisk, da ikke engang Damerne løb deres Vej.

Fra 1855 ejedes Gaarden af Kultusminister *E. E.*

Rosenørn, der tillige var Overpræsident i Hovedstaden og Kammerherre, sad ved Gaarden til 1871, da den gik over til hans Svoger *Johan Brinck-Seidelin*, som døde i 1908. I hans Tid brændte Ladegaarden, og hans Initialer ses nu paa den nyopførte Lades Gavl. Fra ham købtes Gaarden 1885 for 286.000 Kr. af *Erik Oscar von Hede-mann* til Nyholm, som gik bort i 1896, og fra hvem Gaarden i 1890 overtoges af *Vallø Stift* som Panthaver. Dette solgte den med 73 Tdr. Htk. i 1906 for 275.000 Kr. til Løjtnant *Axel Lemming Froberg*, der saa i 1943 solgte den til Greve *A. C. Knuth* for 570.000 Kr. I 1946 gik den gamle sagnomspundne Gaard over til et Konsortium, hvoraf *I. M. Skov* nu er Eneejer og holder den smukt i Hævd!

ANVENDTE KILDER

Richardt: Danske Herregaarde 1958.

Otto L. Sørensen: Næsekongeslægten Krabbe fra Næsum. „Skivebogen“ 1960, Side 5–32.

Traps Beskrivelse af Danmark, Viborg Amt, 5. Udg. 1962, S. 176.

Artiklens Forfatter, Byarkivar, Litterat, forhv. Boghand-lermedhjælper Otto L. Sørensen, Skive, er født samme Sted i 1891 som Søn af Købmand Andr. Sørensen i Nørregade. Er Redaktør af „Jul i Skive“, Medredaktør af „Skivebogen“ samt Kasserer i Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Den gamle, nedbrændte Højslev Kro.

Fra Fjends Herred

Af August F. Schmidt

Fjends Herred er med sine 40.393 ha et af Viborg Amts største Herreder. 1960 var her 30.780 ha Landbrugsareal og c. 200 ha Vandareal. Det når oppe fra Jelse Odde i Skive Fjord til ned i den fordums Alhede, hvor det sydligste Område grænser ind til Karup Sogn. Herredets Vestgrænse udgøres af Karup Å. Mod Nord beskylles dets Kyster af Skive Fjord og Lovns Bredning. I Øst udgør Virksund og Hjarbæk Fjord Grænsen for det nordlige Område. Et Stykke ned gennem Landet danner Fiskbæk Å en skillende Naturgrænse. Dernæst er Herredsgrænsen i Middelalderen blevet draget hen gennem Landsbyernes Udmarker, sydligst hen over den sidste Istids Hedesletter (Alheden og Karup Hede). Udstrækningen af Herredet er fra Nord til Syd c. 38 km, fra Øst til Vest er den største Bredde 17 km.

Der findes ikke i Fjends Herred noget Sted *Fjends*, hvorefter det kan have Navn. Ifølge gamle Navneformer

har Fjends Herred oprindelig heddet *Fjælland*, hvis Forled muligvis er Navneordet Fjæl, „Bræt, udsavet Stykke Træ“, men det er dog snarest Ordet *Fjæld*, som indgår her. Det har i Stednavne ofte Betydningen: „Udmark, større udyrket Strækning“.

Da vi altså ikke har Mulighed for at begynde vor Herredsrejse ved en Lokalitet, der oplyser om Herredets Navn, vil det være rimeligt at drage ud fra det Område, hvor Herredstinget i gamle Tider fandtes. Dets ældste Plads synes ikke at kendes, men i 1500-Tallet lå det mellem Kobberup og Gamskær, hvor en Række Stednavne som Tinghøj, Tingkær Høje og Stejlhøj minder herom. Omkring 1680 holdtes Tinget to Bøsseskud Nord for Smollerup Kirke. 1688 blev der ved Bøghøje Syd for Kvaldersted i Mønsted Sogn opført et Tinghus for Fjends og Nørlyng Herreder. 1743 og 1774 siges Tingstedet dog at være på den nærliggende Krogsgård. Ved Reskript af 30. Juni 1779 blev det flyttet til Viborg, hvor det blev holdt på Rådhuset. I vore Dage har man i Tinghøj Huse et sidste Vidnesbyrd om det fordums Tingsted herinde centralt i Fjends Herred¹).

Feldingbjerg Sogn udgør med sine 1853 ha en skæv Firkant. Da Sognegrænsen i Middelalderen blev draget hen gennem Landsbyernes Udmarker, blev de lagt således, at der i de fleste Tilfælde toges Hensyn til *Kirken*. I *Feldingbjerg* kom den til at ligge centralt i Sognet. Kirken her, som i næsten alle Fjends Herreds Sogne, blev opført i den romanske Stilperiodes Tid (1100–1250). Den var Samlingsstedet, hvortil Sognets Beboere skulde *sogne* (søge), og derfor har der siden Middelalderen været c. 5 *Veje*, som førte til Kirken fra alle Dele af Sognet. Stednavnet *Feldingbjerg* betyder „Nedfældning i en Skov“, „fældet Skov“, og Navnet vidner da om Skovrydning her i meget gammel Tid. *Bjerg* betyder Bakke. Landskabet er højtliggende her, navnlig Nord for Kirken. Syd

for Feldingbjerg har vi de to middelalderlige Udflytterbyer *Skalmstrup* (grundlagt af Manden Skalmir) og *Troelstrup* (grundlagt af Manden Thrugils).

Stoholm længst mod Syd er et Navn, der antagelig i sit Forled har Ordet Stod, hvis Betydning er „Hesteflok“, måske også „Indhegning for Heste, Stutteri“.

Torsø Gård højt mod Nord er sammensat af Gudenavnet Thor eller af Mandsnavnet Thorir og -Sø.

Strip Mølle, der nu er forsvundet, viser i sit Navn, at her har været lidt Vand. Strip betyder „Stænk, lille Stråle Mælk“. – Uhyre meget ældre end Stednavnene, der er fra den seneste Oldtid og fra Middelalderen, er *Oldtidsminderne* (dette gælder naturligvis for alle Sognene), hvorpå Feldingbjerg Sogn er særdeles rigt. Der er fredet 35 Oldtidshøje, for en stor Del Enkeltgravshøje fra Stenalderen. Sløjfet eller ødelagt er 60 Høje, især i Sognets østlige Del. Der var i 1801 kun 151 Indbyggere i det ret store Sogn, svarende til en lille Landsbys Befolkningmængde i vore Dage. 1901 var Folketallet oppe på 544 Personer. 1960 var Indbyggertallet på 1441 (fordelt på 463 Husstande), hvoraf de 1065 Beboere havde hjemme i *Stoholm*, en Stationsby, der har en god Beliggenhed omtrent midtvejs mellem Skive og Viborg. Vi har her Herredets største Bebyggelse.

Tager man med Vejen østpå fra *Stoholm*, kommer man snart til Sognebyen *Gammelstrup*, der ligger ucentralt

Træfigur fra en gammel Altertavle i Lundø Kirke fra omkr. 1500, fundet på Kirkeloftet.

sydvestlig i sit Sogn. Gammelstrup er en Udflytterby fra den ældre Middelalder. Den er grundlagt af Manden Gamal. I Gammelstrup blev o. År 1200 bygget en romansk Kirke. Sognets Vestgrænse udgøres af Jordbro Å, medens de øvrige Grænser i det aflange Sogn går gennem fordums Udmarker. Sognets store Nordparti har til vor Tid været ubebygget. Der kendes 29 Oldtidshøje fra Sognet, der er på 1139 ha. Her var i 1801: 185 Indbyggere, 1901: 397 og 1960: 259 (fordelt på 65 Husstande), så her mærkes Vandringen fra Land til By. Gammelstrup ligger i en Vejstjerne. I de ret gode Jorder Syd i Sognet findes den fordums Herregård Lundgård.

Øst for Gammelstrup kommer man ind i *Nørre Borris* Sogn (1631 ha), hvis Østgrænse indtil Nørlyng Herred udgøres af Fiskbæk Å. Stednavnet Borris er sammensat af Bjerg og Hus, hvor Bjerg vel har Betydningen Banke. Den romanske Kirke i Borris blev 1905 nedbrudt og erstattet af den nuværende. Også den gamle Kirke havde en central Beliggenhed i det noget aflange Sogn, hvortil Fusager indlemmedes 1954. Hovedbebyggelsen i Sognet er nu Sparkjær, der 1955 havde 319 Indbyggere. Mange Veje fører hertil. Store Områder i Egnen var forhen ubebyggede. 90 Oldtidshøje kendes fra Sognet, hvor der i 1801 var 105 Indbyggere, 1901: 428 og 1960: 657 Beboere, fordelt på 199 Husstande. Næsten Halvdelen bor i Sparkjær.

Nord for Nørre Borris Sogn kommer man ind i det 2663 ha store *Tårup Sogn*, hvis Nordøstgrænse er Hjarbæk Fjord. Nordvestgrænsen udgøres af Jordbro Å, medens Fiskbæk Å danner Østgrænsen. Sydgrænsen er trukket hen gennem Hedeland. Naturforholdene har bestemt Sognets Område, der har Form som en ujævn og aflang Firkant. Sydpartiet lå forhen øde hen, Bebyggelserne fandtes nærmere Fjorden, hvor man har Byerne Borup, Knud og Tårup Kirke (fra o. 1200) nær Herregården

Gamle Fiskertyper udenfor deres Redskabshytte i Kvols.

Tårupgård, der 1422 tilhørte Jens Kaas. Sognet har Navn efter *Tårupgård*, i hvis Forled findes Mandsnavnet Tofi, Thorth eller Thori. I *Borup* indgår Mandsnavnet Bo, medens *Knud* betyder „større Forhøjning i Terrænet; (lille) Bakke“. *Jordbro* betyder „Jorddam eller Jorddæmning over et fugtigt Sted“. Midt i Sognet ligger den gamle Landsby *Kvosted*, hvis Forled indeholder Dyrenavnet Ko. Byen er måske fra 5.–6. Årh. e. Kr. og er formentlig Sognets ældste Landsby; men *Revn* eller *Rævind* kan være lige så gammel. Navnet kan betyde Revne og hentyde til de stedlige Naturforhold, en Dal med et Vandløb. Rævind har været et eget Sogn, nævnt således 1480. Godt 50 Oldtidshøje, Langdysser og Tuer kendes fra Sognet, der 1801 havde 236 Indbyggere, 1901: 460 og 1960: 486 Beboere, fordelt på 136 Husstande. Gennem Sognet går Landevejene Viborg–Skive og Viborg–Ørslevkloster. Mellem disse går flere mindre Veje fra Syd til Nord. På Sandsletten i Sydvest ligger Plantagen Dalgas.

Det lille *Kvols Sogn* (677 ha) har naturgivne Grænser, mod Nord Hjarbæk Fjord, mod Øst Fiskbæk Å, ligeså mod Syd. Vestgrænsen fører ned gennem Markerne i en lidt bugtet Linje. Fiskbæk Å strømmer gennem en smuk, bred Dal til Hjarbæk Fjord. Ved den skønt beliggende Landsby Kvols strækker Kvols Hage sig ud i Fjorden. Kvols med sin romanske Kirke ligger Nordøst i Sognet og nær Hjarbæk Vig. Navnet Kvols er sammensat af Navneordene Kul og Næs. Byen ligger på et Næs. En stor Strækning Nord for Kvols hedder endnu *æ Skow*, og her lå endnu i 1700 en Kwolgrav, en Kulgrav eller Kulmile, hvorfra Trækul blev fragtet fra Kvols. *Kurgård* Syd i Sognet har sit Navn efter jysk Korre: „Bydam, Gadekær“. En Korregård er den Gård, som ligger ved Gadekæret. Kurgård findes ved Engstrækningerne langs Fiskbæk Å. 23 Oldtidshøje kendes fra Sognet, de lå næsten alle i dets vestlige Del. Kvols Sogn havde i 1801: 126 Indbyggere, 1901: 239 og 1960: 191 Beboere, fordelt på 51 Husstande. Gennem Sognet går Landevejene Viborg–Skive og Viborg–Ørslevkloster. Vi er her østligst i Fjends Herred.

Nord og Vest for Tårup Sogn findes *Ørum Sogn* (1562 ha), et aflangt, smalt Område, hvis Bebyggelser ligger i dets Østparti nær Jordbro Å. Ved en Sognevej ligger her den aflange Landevejsby Sønder Ørum. Nord herfor ved et Vejkryds findes Nørre Ørum med sin romanske Kirke og tæt herved Herregården Strandet.

Navnet *Ørum* har i sit Forled det gammeldanske Ord *Ør*: „Grus“. Efterleddet -um betyder „Hjem“, „Bopæl“. *Strandet* er sammensat af Strand og gammeldansk -with: „Skov“. Gården ligger ved Hjarbæk Fjord, og den nævnes første Gang 1493. I Ørum Sogn er 29 Oldtidshøje, de fleste ret små. Sløjfet eller ødelagt er 40 Høje. 1801 var der i Ørum Sogn 191 Indbyggere, 1901: 384 og 1960: 313, fordelt på 88 Husstande. Store Strækninger i Sog-

Søby Møllegård i begyndende Forfald. I Baggrunden skimtes en stråttækt Længe af Møllegården, der gik over til L. Okholm.

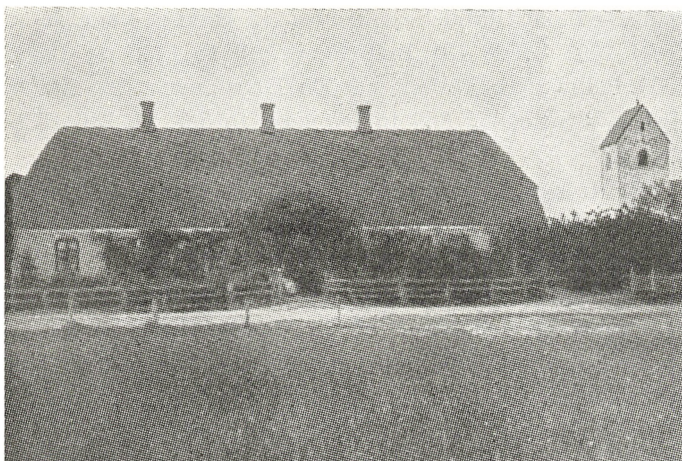
nets Vestparti er ubeboede, og lidt Plantage er Sognets eneste Skov.

Nord for Ørum Sogn kommer man ind i det store *Ørslevkloster Sogn* (3330 ha), der omgives af Lovns Bredning og Hjarbæk Fjord, der forbindes af Virksund. Sognets Areal er en uregelmæssig Firkant. Fra Virksund fører Landevejen midt hen gennem Sagnet til Skive. Ved denne Vej ligger vestlig i Sagnet *Ørslevkloster Kirke*, der er fra den romanske Stilperiodes Tid (1100—1250). Forleddet i *Ørslev* en Mandsnavnet *Østri*, Efterleddet *-lev* betyder *Efterladenskab*, Arvegods. Navnet er fra 4.-5. Årh. e. Kr. Landsbynavnet *Hald* tæt Vest herfor betyder *Skråning*. I *Bøstrup* oppe mod Nordøst finder vi Mandsnavnet *Bøsi* og *-torp*: *Udflyttergård*. *Hejlskov* Nordvest herfor mener *Svend Aakjær* indeholder et gammelt Ord for Have i Betydningen *Indhegning* sammensat med *-skov*. Mange Oldtidsminder er fundet i det vidtstrakte Strand-

sogn, hvorfra kendes Oplysninger om c. 150 Oldtidshøje. Ørslevkloster er grundlagt i den tidlige Middelalder for Nonner, formentlig af Benediktinerordenen. Det nævnes allerede omkring Midten af 1200-Tallet. 1801 var der i Sognet 439 Indbyggere, 1850: 700, 1901: 988 og 1960: 1115 Beboere fordelt på 308 Husstande. Forlandsarea-lerne ved Kysten er stærkt flyvesandsprægede, og mange Steder er Jorderne sandede eller grusede med små Plan-tager og Lyngpletter. Den største Skov er Ørslevkloster Skov.

Ude Nordvest for Ørslevkloster Sogn findes den lille Halvø *Lundø*, der med sine 532 ha er Herredets mind-ste Sogn. *Lundø*, hvis Indbyggere kaldes *Lunningboer*, skilles fra *Højslev* og *Ørslevkloster Sogne* ved flade Eng-strækninger og har helt Karakter af en Ø, der er for-bundet med Land over det lave Drag *Vighals*. 1231 blev Sognavnet skrevet *Lognhø*. Det er det samme Ord som oldnordisk *logn*: „Vindstilhed“. *Lundø* og *Halvøen* med Landsbyen *Lovns Nord* for *Lovns Bredning*, der har samme Betydning, viser, at *Bredningen* har Navn efter sin Beliggenhed bag de to *Halvøer*, beskyttede af disse mod Storm og Uvejr. Deraf Betydningen *lun*, *Vindstil-hed*. Der er på *Lundø* fundet *Flintsager* fra den yngre *Stenalder*, *Køkkenmøddinger* kendes også herfra, men *Befolkningen* har ikke magtet at rejse *Oldtidshøje*. Kir-ken blev i *Halvøens* eneste *Landsby* opført i den gotiske *Stilperiodes Tid*, o. 14–1500. 1801 boede her 122 Men-ne-sker, 1901: 184 og i 1960: 143 Indbyggere, fordelt på 44 Husstande. På et så isoleret og afsides *Landområde* har gamle *Skikke* og megen *Overtro* været iliveholdt til ned mod vor Tid. Også talrige *Sagn* kendes fra *Lundø*, hvad man kan læse nærmere om i *Skivebogen* 1933, 1–26, og i *Viborg Amts Årbog* 1933, 119–144.

Syd for *Lundø* har man det 3396 ha store *Højslev Sogn*, hvis *Nordgrænse* i det væsentlige udgøres af

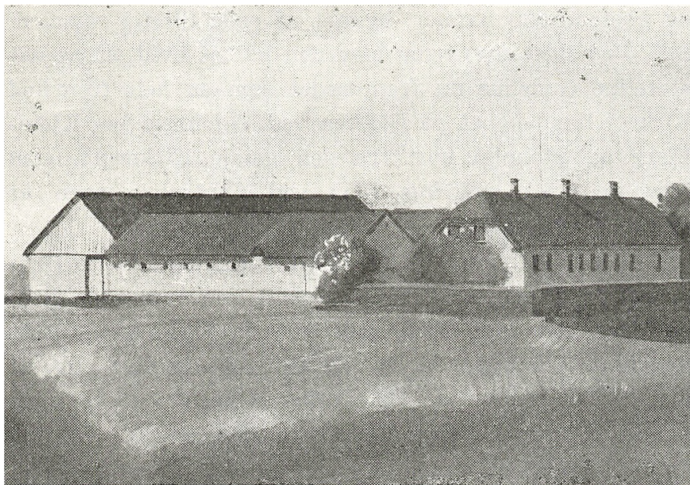
Fly gamle Skole med Kirken i Baggrunden.

Bådsgård Vig. Dets Østgrænse er trukket næsten snorlige ned gennem Landsbyernes Udmarker. Sognets romanske Kirke blev opført på et centralt Sted i Landområdet, og adskillige Veje fører til dette Sognets gamle Midtpunkt. Mange Sagn er knyttet til Højslev Kirke (se Skivebogen 1928, 1–13), der er meget anselig. Forleddet i Stednavnet Højslev er det toleddede Mandsnavn Høkær eller Høgher. Efterleddet -lev betyder Efterladenskab, Arvegods. Nord for Højslev har vi Landsbyen *Svenstrup* med Mandsnavnet Sven i Forleddet. Ude i Vest nær Kysten ligger Landsbyen *Stårup*, vel en gammel Stadeplads, da Forleddet i Navnet er det gammeldanske stath: „Sted“, et Område, hvor en har stadigt Ophold. Herregården *Stårupgård* har Navn efter Landsbyen. *Halskov* ligger Syd for Højslev. Forleddet i Halskov betyder Skrænt, Skråning. *Sejstrup* Øst for Højslev har i sit Forled Mandsnavnet Sighar. *Vinkel* nede mod Syd har Navn efter et fremspringende Bakkeparti, der fremtræder med en Bøjning. Højslev er nok Sognets ældste Landsbynavn. Om-

kring ved 100 Oldtidshøje kendes fra Højslev Sogn, hvor der i 1801 boede 491 Indbyggere, 1901: 1285 og 1960: 1800 Indbyggere, fordelt på 505 Husstande. 1960 havde Højslev Stationsby 889 Indbyggere, fordelt på 256 Husstande.

Fra Højslev er der ikke langt ned til det smalle Nordparti af *Dommerby Sogn* (1253 ha), hvis Nordgrænse i det væsentlige udgøres af den sydligste Del af Skive Fjord. Sognet grænser mod Vest til Skive Købstad, hvori ved kongelig Resolution af 26. Januar 1950 26 ha af Dommerby Sogn blev indlemmet. Den sydlige Del af Sognet indtages for en stor Del af den tørlagte Tastum Sø (eller Dommerby Sø), hvis Bund ligger indtil 1 m under Havfladen. Ved Grænsen til Højslev Sogn løber Dommerby Å gennem et Engdrag, hævet Havbund fra Stenalderen. Sognets Syd- og Vestgrænse er draget snorlige gennem Landskabet. Dommerby med romansk Kirke ligger centralt i Sognet. Forleddet i Dommerby er et Ord *Dung*, der betyder „Kær, Dynd, fugtigt Sted“. Byen er den ældste i Sognet, vel fra det 10. Århundrede. I *Jegstrup* forekommer Trænavnet *Eg* i Forleddet. Omved 75 Høje fra Oldtiden kendes fra Sognet, ved hvis Sydspids findes en særdeles smuk og ejendommelig tætsluttet Højgruppe på 25 Høje, hovedsagelig de ret lave Høje fra Stenalderens Enkeltgravskultur. 1801 havde Sognet 134 Indbyggere, 1901: 324 og 1960: 564, fordelt på 150 Husstande.

Syd for Tastum Sø kommer man ind i *Kobberup Sogn* (3162 ha), der har rektangulær Form fra Sydvest til Nordøst. Sognebyen Kobberup med sin anselige Kirke, hvis ældste Dele er romanske, ligger noget vestlig i Området ved en todelt Vej. Forleddet i den middelalderlige Torpby *Kobberup* er Mandsnavnet *Kubbi* eller *Kobbi*, medens *Røgind* henne i Øst har Navn efter Naturforholdene. Grundordet i *Røgind* kan være oldnordisk *hraukr*: „kegleformig Stabel eller Dyrge“, måske kan her tæn-

Lærkenborg i Tastum.

kes på en spids Bakketop. I *Ajstrup* har vi Personnavnet Athisl. *Tastum* har i sit Forled snarest Navneordet *tar*, måske i Betydningen „Kløft, Dal“, medens Sidsteleddet er et gammeldags *-dung*, formodentligt det gamle Navn på *Tastum Sø*. *Dommerby* hed i ældre Tid *Dungerby*. *Henved 220 Oldtidshøje* m. v. kendes fra Sognet, der 1801 havde 272 Indbyggere, 1901: 745 og 1960: 992, fordelt på 289 Husstande.

Vest for *Kobberup Sogn* ligger *Fly Sogn* (2625 ha), hvis Vestgrænse udgøres af *Karup Å*. Sognet fik i Midaldalderen en aflang, ret vel arronderet Form. På et senere Tidspunkt blev det Område, der sognede til den siden nedlagte *Iglsø Kirke*, lagt til *Fly Sogn*, der herved fik et Område, der går et Stykke ud mod Øst, hvorfor Sognet nu har en uregelmæssig Udstrækning ind i Midtpartiet af *Fjends Herred*.

Nu i 1965 er der påny opført en Kirke i *Iglsø* som afløser for en Kirkebygning, der opførtes her i 1895,

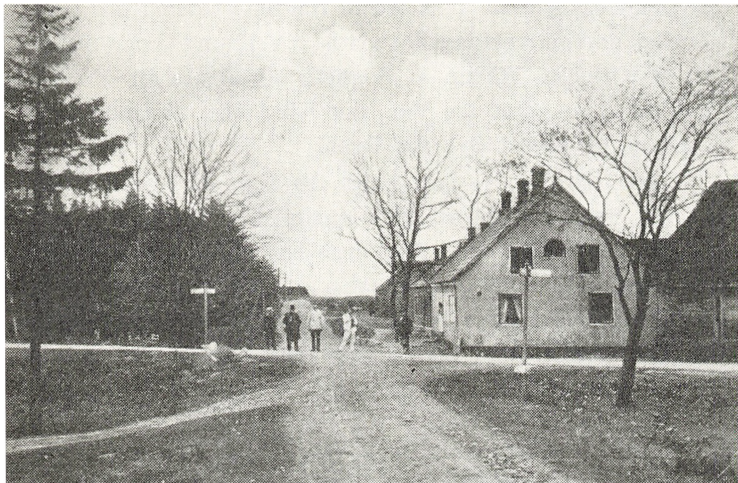
og kostede 800 Kroner, bygget af røde Sten i romansk Stil. Ved Restaureringen blev den kalket hvid, så at det statelige Gudshus nu fremtræder som en helt fremmed Kirke i Landskabet på Bakken ved Vejen mellem Kjeldbjerg og Stoholm kort fra den gamle Kirkeruin, som blev nedrevet omkring 1555 ved Centraliseringen af Præsteembederne.

Det oprindelige Fly Sogn fik sit Tilliggende under Hensyntagen til Kirken i Fly, opført i den romanske Stilperiodes Tid 1100–1250. Fly var da Områdets eneste nogenlunde udbyggede By, og det var rimeligt nok, at den fik sin Kirke, da Befolkningen herude ellers vilde have fået urimelig lang Vej til Gudstjeneste.

Fly ligger i et *Vejknudepunkt*, fire Veje fører hertil, og gennem Tiderne har Sognebeboerne haft mange Slags Ærinde til Byen med Kirken og senere hen også Skole.

Fly er et Stednavn givet efter Naturforholdene, idet Fly er en Afledning af Roden i det oldnordiske Udsagnsord floa, der betyder „flyde“, altså efter en Vandsamling, en „Fly“, der har ligget Nord for Byens ældste Gårdrække. Sydvestlig for Fly, nær Sognets Sydgrænse, findes Eng-Landsbyen *Åkjær*, der 1524 blev skrevet Ookiar, en Skrivemåde, der ligger nær op ad den stedlige Udtale af Navnet. Herved sagde man Jeppe Okjar, med Stød på Forstavelsen; oppe i Salling sagde man Jeppe Aakjær med langt, hurtigt udtalt Aa. Dialektforskellen var tydeligt at høre, når de forskellige Egnes Folk udtalte — og udtaler — Digternavnet, der er sammensat af Aa og Kjær, givet efter de stedlige Naturforhold.

Øst for Aakjær forekommer Sognets andet berømte Navn *Bregendal*, kendt allerede 1535 i Formen Brendall, men 1577 skrevet Bregendal. Gården har Navn efter Plantenavnet Bregne. I Dalen derved gror endnu i vore

Sjørup Kro ved sit trafikfarlige Vejkryds.

Dage mange Bregner, hvilket ellers er et Særsyn på Egnen.

Gårdbebyggelsen *Dalum* betyder „i Dalene“, medens vi i *Solgårde* finder det gammeldanske Mandsnavn Swali.

Iglsø har i Forleddet Dyrenavnet Igle, Efterleddet er Navneordet Sø. Byen ligger omkring en lille Sø. Navnet træffes første Gang 1465, da skrevet Ilssø. Sydligst i Området har i Middelalderen stået en *Kirke*, der nævnes 1465 og 1474. Der fandtes endnu i 1881 Levninger af denne Kirke, hvis Kirkegård med Dige endnu er delvis synlig. Lidt over 100 Oldtidshøje m. v. kendes fra Sognet, der 1801 havde 273 Indbyggere, 1901: 672 og 1960: 743 Indbyggere fordelt på 216 Husstande. Fra Fly er overleveret en Landsbylov fra 1747. Dens Indhold supplerer godt den rige Litteratur, der findes om Sognet.

Syd for Fly Sogn findes *Vridsted Sogn* (1379 ha), et langt, smalt Område langs Østbredden af Karup Å. En Hovedvej fører ned gennem Sognet, i hvis Midtparti

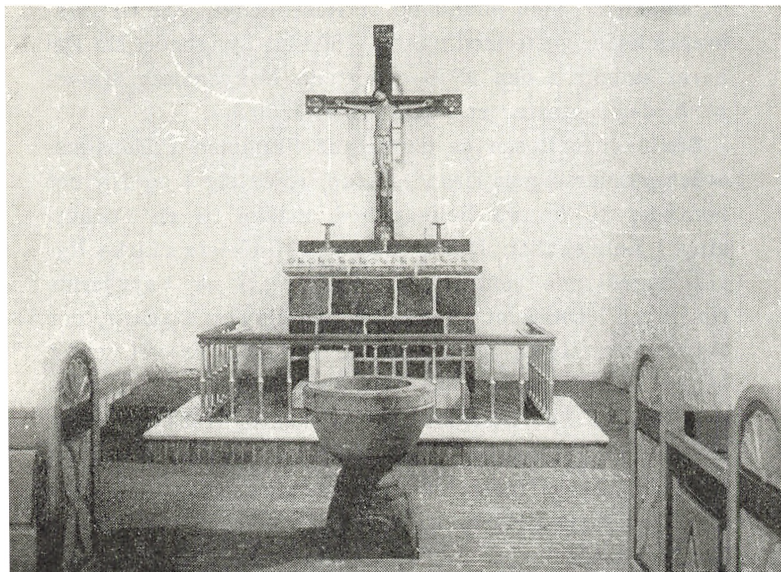
Sognebyen med romansk Kirke findes. Vridsted har i sit Forled det gammeldanske writh: „Vridning“, der sigter til et Knæk på Karup Å. Sognets nordligste By *Trevad* har sit Navn efter tre Vad, der har været at finde over Bækken og Kæret Syd for Byen.

Trevad Bro findes ikke langt fra Sognets Nordgrænse. Denne Bro blev opført over Karup Å o. 1880. Her var forhen en Færge, der i 1860'erne betjentes af den gamle Mari Simester. Færgen afløstes af „en Gangtræ“, som stod, indtil den store Bro (nedenfor *Trevad Mejeri*) blev bygget. Den 4. Maj 1916 skrev *Jeppe Aakjær* sit prægtige Digt: „Broen“, der begynder:

„Tusind Aars Skille. Saa slog de Bro.
Saa drog de over i Vogne og Sko,
Tiggere, Trækkere, Kræmmere, Friere,
alle de Tusinde Somres Forbiere,
stejlende Plage som skejtende Ko,
alt drog nu over den dumrende Bro“.

Nu var her kommet en god og nødvendig Forbindelse mellem Fjends Herred og Sødalseggen ved Sevel, hvortil *Marie Bregendahls* „Sødalsbøgerne“ er knyttet.

Hagebro Kro ved Sognets Sydgrænse har Navn efter Hagebro, nævnt 1523, der er Broen over Karup Å. Forleddet i Navnet er Hage: „Krog“ eller det gammeldanske haggi: „Indhegning“. I Heden nord for Kroen har der været Oldtidsagre. Der kendes fra Vridsted Sogn 62 Oldtidshøje. Sognet havde i 1801: 159 Indbyggere, 1901: 276 og 1960: 461 Beboere, fordelt på 125 Husstande. Det lille Vridsted Sogn har det store Fly Sogn til Anneks. Når Vridsted efter Reformationen 1536 blev Hovedsogn med Præst og Præstegård, kan Årsagen hertil vel have været dette Sogns mere centrale Beliggenhed, idet det når ned til den gamle Hovedrute mellem Viborg og Holstebro. Vejen krydser Karup Å ved Hagebro.

Vridsted Kirkerum med Kors som Alter.

Tæt Syd for Landevejen overskrider man Grænsen til det store *Resen Sogn* (4505 ha), hvis Vestgrænse dannes af Karup Ås slyngede Løb. De øvrige Grænser er draget hen gennem Heden, der her i gamle Tider bredte sig til alle Sider. Det vidtstrakte, tyndt befolkede Sogn (i 1801: 155, 1850: 327 og 1960: 596 Indbyggere, fordelt på 154 Husstande) ligger helt og holdent på Hedeslette (Karup Hede og en Del af Alheden), og kun de skarpt nedskårne Ådale (Resen Bæk og Rabis Bæk) bryder det jævne Terræn, foruden de to Terrassehak i Hedesletten, der angiver forskellige Stadier i Karup Ås Historie. I tidlig Tid var Bebyggelsen indskrænket til Åernes umiddelbare Nærhed, hvilket de 68 fredede Oldtidshøje, hvoraf en stor Del ligger langs Karup Å, vidner om. Gennem Tiderne blev større og større Dele af Heden opdyrket

og udskiftet, men endnu hører Resen Sogn dog til Danmarks hederigeste med næsten 1000 ha Lynghede. En Del heraf indgår i den 1953 oprettede *Kongenshus Mindepark*, der omfatter et Areal på c. 1200 ha.

Stednavnet Resen er dannet af Stammen i Udsagnsordet gammeldansk risa: „stå op, rejse sig“, og Navnet hentyder til højere Beliggenhed, måske til en Forhøjning i Landskabet. Resen med sin Middelalderkirke ligger nogenlunde centralt i Sognet og i en Vejstjerne. Nordligst i Området findes Gårdsamlingen *Koldkur*, der betyder en Hytte uden Ildsted. Hytten har vel været brugt under Fiskeri i den nærliggende Karup Å. Landsbyen *Høgild Syd* i Sognet er sammensat af Fuglenavnet Høg og et Ord svarende til „Hylde“ eller „Telt“ (tiald). En gammel Vej fører igennem Sognet fra Nord til Syd og parallelt med Karup Å, der i fjerne Tider var Egnens Livgiver.

Øst for Resen Sogn har vi *Frederiks Sogn* (6936 ha) i Lysgård Herred; dog hører Sognets nordlige Del til Fjends Herred. 1955 omfattede Fjends Herreds Område 3175 ha med 583 Indbyggere, fordelt på 157 Husstande. Her ligger Byerne Grønhøj, Resenfelde m. fl. Største Delen af Sognet optages af den store Alhede.

Nord for Frederiks Sogn kommer man ind i *Davbjerg Sogn* (3365 ha), der har en noget særegen manglekantet Form. Sognebyen Davbjerg ligger Nord i Området ved Landevejen Viborg–Holstebro. Undergrundens Danskekalk kommer flere Steder frem til Overfladen og har, som bekendt, gennem Århundreder været Genstand for Udnyttelse. Forleddet i Davbjerg er måske Mandsnavnet Daghi. Den 71 m høje *Davbjerg Dås*, hvortil en Mængde Sagn er knyttet (se Skivebogen 1929, 1–32), har i Tilnavnet Dås et Ord, der betyder „Høj, Stendysse“. Landsbynavnet *Søvsø* er sammensat af Personnavnet *Sewin* i en jysk Form Soun og Høj. *Vedhoved* er Betegnelsen for

Resen Kirkeby i Fjends.

et fremspringende Skovparti. Ved, gammeldansk with, betyder Skov. I Davbjerg findes en romansk Kirke fra o. 1200. Her har i Middelalderen været Områdets største Bebyggelse. 117 Oldtidshøje kendes fra Sognet, der 1801 havde 252 Indbyggere, 1901: 558 og 1960: 657, fordelt på 189 Husstande. Fra Davbjerg Dås er en milevid Udsigt. Banken, der er fredet, er kendt fra Litteraturen (Blicher, Aakjær), og der holdes her Folkemøder.

Øst for Davbjerg kommer man ind i *Mønsted Sogn* (2935 ha), der også har en uregelmæssig Form med største Længde fra Syd til Nord. Sognebyen Mønsted med en romansk Kirke ligger centralt i Området, og flere Veje fører hertil. I Sognet ligger de berømte underjordiske Kalkgruber, hvorfra der har været brudt Kalk gennem næsten 1000 År. Adskillige Steder i Sognets sydlige og østlige Del findes Hedearealer.

Stednavnet Mønsted har i sit Forled Ordet møn: „Tagryg, Mønning“. Det stærkt kuperede Terræn ved Mønsted

har givet Anledning til Brugen af Ordet i overført Betydning: „Højdestrækning, Ås, Bakkedrag“; oprindelig af samme Form som en Mønning. *Bryrup* Nord for Mønsted har i sit Forled antagelig Ordet bryti, der betyder „Forvalter“. *Kovstrup* Sydvest for Mønsted har i sit Forled Navnet Kok(k), medens vi i *Rosborg* har et Navn, dannet efter stedlige Naturforhold: Mønsted Å og Rosborg Sø. Rosborgs Forled kan betyde „fugtigt Terræn“, „Vandløb“ og „Græsgang“. 95 Oldtidshøje kendes fra Sognet, der i 1801 havde 318 Indbyggere, 1901: 573 og 1960: 654, fordelt på 178 Husstande.

Vest for Mønsted og hinsides Jordbro Å ligger *Smollerup Sogn*, i hvis Nordvesthjørne det gamle Iglso Sogn (nu i Fly Sogn) gør et Indhak. Sognebyen med sin romanske Kirke ligger østligst i Sognet nær Jordbro Å, hvis Enge dannede Basis for den Landsby, som blev grundlagt her i den ældre Middelalder. Forleddet i Smollerup kan være Smul, kendt fra Tørvesmul, Savsmul, eller dette Ord brugt som Persontilnavn. Vest for Smollerup findes *Øster Børsting*, der snarest er Betegnelse for en Bakkekam. Her er bakket Terræn ligesom ved *Vester Børsting* i Vroue Sogn. *Lånnum* ligger ved en Vejstjerne i Sognets Sydparti. Navnet skulde her betyde „snæver Vej“ el. lign. 42 Oldtidshøje kendes fra Smollerup Sogn (1894 ha), der 1801 havde 193 Indbyggere, 1901: 425 og 1960: 534 Beboere, fordelt på 146 Husstande.

Fra Lånnum fører en Vej vestpå ind i *Vroue Sogn* (2492 ha), der har ret lige Grænser og er et aflangt Område fra Syd til Nord. Sognebyen med en anselig romansk Kirke ligger noget ucentralt i Distriktet, nær dets Vestgrænse. Fem Veje fører til Vroue, hvis Betydning er „Vråhøje“, sammensat af wra „Vrå“, (afsides Krog) og Flertal af gammeldansk høgh: „Høj“. Sydlig i Sognet findes *Sjørup*, hvis Forled er Sø. Nordvest for Sjørup ses Spor af en større Sø. Nord for Vroue har vi

Forfatteren Jeppe Aakjær i sine Velmagtsdage på Inspektion i Rugmarken.

Vester Børsting, og oppe i Sognets smalle Nordparti findes Landsbyen *Kjeldbjerg*, sammensat af „Kilde, Brønd“ og Banke. Gennem det centralt beliggende Sogn går to store Veje: Vejen fra Viborg til Holstebro og Vejen fra Skive til Knudstrup. 87 Oldtidshøje kendes fra Sognet, der 1801 havde 265 Indbyggere, 1901: 621 og 1960: 939, fordelt på 265 Husstande. Syd i Sognet ligger den store Sjørup Plantage (297 ha), hvor der ved Sejbæk er et meget stemningsrigt Landskab²).

*

Vor Rejse gennem Fjends Herreds Sogne er nu til Ende. Vi vil under Færden have lagt Mærke til, at der kendes mange Oldtidsminder fra de enkelte Sogne, og samtidig vil vi have erfaret, at Herredet førhen har været meget tyndt befolket; der var her vidtstrakte Hedeområder, og Herredets sydlige Sogne gik da også ind i Alhedens Nordregion. Det har her fordum været en fattig Egn, navnlig i Lynglandet. I Litteraturen om Herredet findes derfor

talrige Oplysninger om gamle Tidens hårde Livsbetingelser i Egnen mellem Skive og Viborg.

Fjends Herred hørte, sammen med Salling, fra første Færd til det Landområde, som *Jeppe Aakjær* ønskede inddraget under Skivebogens Virkefelt. Derfor er Herredet ganske naturligt blevet skildret i Fortsættelse af Sallings fire gamle Retskredse (i Skivebogen 1960, 1962, 1963 og 1964), men da Fjends Herred er et stort Landområde, er dets Sogne blevet ret kortfattet omtalt.

*

Vi kan ikke forlade Fjends Herred uden endnu engang at aflægge *Fly Sogn* et Besøg. Kirken i Fly ligger højt og midt i sin By. Her har den stået i c. 700 År, oprindelig kullet, men 300 År efter at Skib og Kor var blevet rejst, opførtes Tårnet af store Munkesten. Inde i Kirken lægger man Mærke til den romanske Granitfont, der er jævngammel med Kirkens ældste Dele og set af alle Sognets Slægter i de sidste syv Hundrede År. Når man står ved denne Font, undlader man ikke at tænke på, at her blev i 1866 og 1867 et Par Børn båret til Dåben. De fik Navnene *Jeppe Jensen* og *Marie Sørensen*. De senere så berømte Navne *Aakjær* og *Bregendahl* blev ikke nævnt under Dåbshandlingen i den gamle og store Landsbykirke. De kom til senere. Også ved disse to Dåb har varme Ønsker og oprigtige Bønner behersket de nærmestes Tanker, og den tilstedeværende Menighed har sluttet sig til de gode Ønsker om Børnenes Fremtid. Den lille Dreng skulde 44 År senere lade indhugge på sine Forældres Gravsten ude på Kirkegården de uforglemmelige Linjer:

„Saa mangan Slægt lig knækket Rør
sank ned for denne Kirkedør.
Velsignet I, som segned her
i Læ for Sorgers Bygevejr“.

De to Småbørn blev senere Ægtefolk, og de fik en lille

Søn, *Svend Aakjær*, der arvede sine Forældres bedste Egenskaber. Han døde som Rigsarkivar 1963, og hans Støv blev gravsat på Fly Kirkegård umiddelbart uden for Kirkedøren. Få skridt herfra hviler hans Moder, *Marie Bregendahl*.

Der er meget at tænke på og takke for, når man færdes på Fly Kirkegård. Og mindre bliver Takken ikke, når man kommer ned til den bortgemte lille Landsby *Åkjær*, hvor den Dreng voksede op, der siden skulde kaste Glans over sin Hjemegn og over Danmarks Navn. Egnen her kan Efterkommere af Jeppe Aakjær og Marie Bregendahl med Rette kalde *deres Land*.

Den 12. Juli 1908 lod *Jeppe Aakjær* oppe mellem *Kaphøje* på sit Barndomshjems Mark afsløre en lille Mindesten over sine Forældre. På denne Sten har han ladet indhugge sine underfuldt skønne Linjer:

„Her vendte Far sin Plov, aa, saa mangel, mangel Gang,
naar Graalærken højt over Sandmarken sang.
Her gik min stille Mor i sin grove graa Kjol
og saa med tynget Blik mod den synkende Sol.
Thi satte eders Søn denne liden graa Sten
til Minde om en Færd, der som Duggen var ren“.

Man undgår ikke at blive stærkt bevæget, når man står ved denne Sten og ser ud over Aakjærs Barndomsland – hint Nordlandenes Arkadien –, thi herfra ser man det Stykke af vort Fædreland, som han har adlet med sin Pen. Man oplever i dette Rundskue en stor og herlig Digtters Sjæl, man oplever Fjends Herred og Karup Å's Enge; man medoplever Aakjærs „Bitte-Tid“ – og man får hine Sommerdage, da man stod ved Kaphøje, til at lyse i Mindet længe efter. Og mon det ikke i Fremtiden vil gå sådan, at de danske Mennesker, der – fortrolige med Aakjærs Digtning – ser Karup Å og dens Enge, vil få Tanker i Sinde, der er beslægtede med *Goethes*, da han en Stormdag så den norditalienske Sø Benaces

(lago di Garda) i Oprør og ved dette Syn citerer en Verslinje af *Vergil*: „Med Bølger og med Larm som et Hav giver Benaces Genlyd“ – og derefter tilføjer: „Så meget har forandret sig i Århundredernes Løb, men endnu storrer Vinden i den Sø, hvis Skue en Linje af Vergil endnu den Dag i Dag forædler“.

NOTER

- 1) J. P. Trap: Danmark, femte Udgave, Bind VII (1962), 220, 243, 253.
- 2) I dette Værk, S. 220—262, er Fjends Herred skildret. Der findes i Trap talrige Litteraturhenviisninger, især til Afhandlinger og Bøger af Jeppe Aakjær og Svend Aakjær. I nærværende Fremstilling er der fra Trap fortrinsvis hentet Oplysninger om Oldtidsminder og Folketal. Stednavnetolkningerne er taget fra Bogen: Viborg Amts Stednavne (1948) og fra John Kousgård Sørensens Disputats: Danske bcbyggelsesnavne på -sted (1958).

Artiklens Forfatter, August F. Schmidt, var født 1899 i Gjesten, og Søn af Mejeribestyrer J. B. Schmidt. Var først ved Landbruget, blev Assistent i Dansk Folkemindesamling 1921—26, derefter Lærer ved Galtrup Højskole på Mors 1926—30. Var historisk Forfatter i Brabrand. Har gentagne Gange haft Artikler i „Skivebogen“, hvilket blot er en ganske lille Del af hans efterhånden enorme Antal Afhandlinger og selvstændige Bøger fra alle Dele af Landet. Død 1965.

Om vækstbetingelser for østers i den vestlige del af Limfjorden og i Roskilde fjord

Af civilingeniør C. H. V. Pape

Fra broen over Roskilde fjord ved Frederikssund har man mod nord gennem flere år kunnet se op til 5 spandekædemaskiner fylde den ene pram efter den anden med østersskaller, og inde på bredden mod syd ser man det ene „bjerg“ efter det andet – hvide bjerge, ti til tyve meter høje, af østersskaller, der dels forbruges her i landet, dels eksporteres i store mængder fra dette tilsyneladende „uudtømmelige“ lager af næsten rene østersskaller. Der er gravet tusinder af tons, og der er mange tilbage. 1 m³ østersskaller vejer vel omkring 2 tons, og skallerne fra én spisestor, ca. fire år gammel østers vejer ca. 60 g, så for hver m³ kalkskaller er der vokset ca. 30.000 østers, en forbløffende mængde på det meget begrænsede område. Hvordan har det været muligt for disse små fastsiddende væsener at skaffe sig hundred tusinder tons kalk til deres vækst? Det er vel et problem, som det er umagen værd at ræsonnere over. Lad os prøve.

Der er vist enighed om, at Roskilde fjord engang har været åben i begge ender, så frisk vand ustandselig er blevet tilført. Men Roskilde fjord har nu gennem lange tider været et lukket farvand.

Men så har vi jo heldigvis Limfjorden, hvor avl af østers foregår den dag i dag, selvom de sidste to år har været begrænset på grund af fjordens tilfrysning og i øvrigt stadig har været indskrænket geografisk til et snævert område på vestsiden af Nissum bredning.

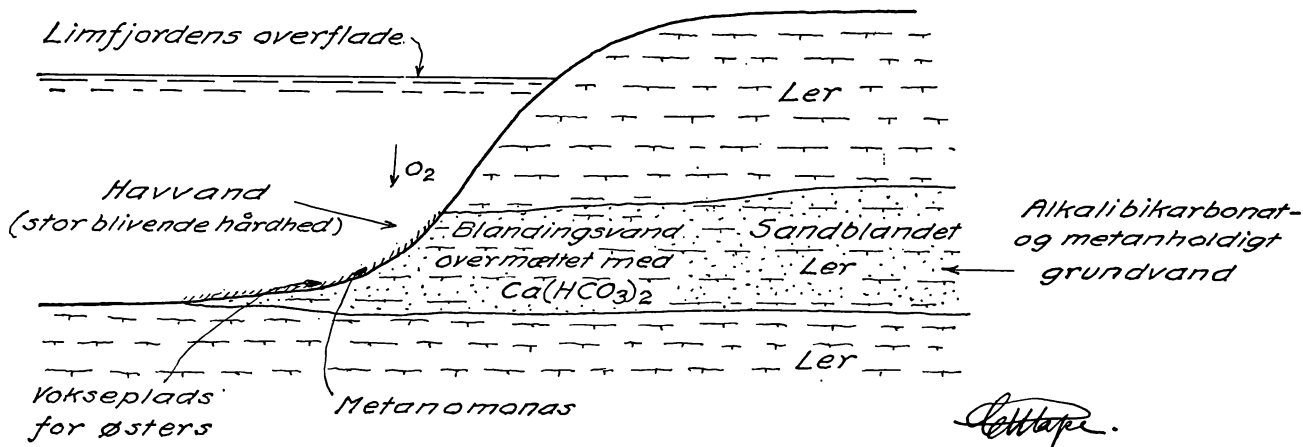
Er der en fælles årsag til disse lokale østersforekomster i henholdsvis fortid og nutid? Forfatteren mener at kunne give en plausibel forklaring og skal til begrundelse af denne først anstille nogle simple kemiske og biologiske betragtninger vedrørende de processer, der foregår under grundvandets dannelse.

Almindeligt grundvand dannes af overfladevand, som efter optagelse af kuldioxid (250–300 mg/l) langsomt synker ned i istidsaflejringerne. Efter at have nået 2–3 m ned i jorden, er vandet iltfrit og indeholder ioner af calcium, magnesium, jern, klorid og sulfat. Vandets pH-værdi er almindeligvis mellem 6,5 og 7,5. Permanganatforbruget er 2–12 mg/l KMnO_4 og inddampningsresten under 500 mg/l.

Når dette vand træffer en ionbytter, erstattes ioner af calcium og magnesium med natrium, og der tilføres vandet frit CO_2 (den til calciumbikarbonat svarende mængde). Vandets inddampningsrest stiger til over 1000 mg/l, og det indeholder natriumbicarbonat op til 20 m. val bikarbonation og får alkalisk reaktion.

Når dette ionbyttede vand blandes med ikke-ionbyttet CaSO_4 -holdigt vand, sker der følgende: $\text{CaSO}_4 + 2 \text{NaHCO}_3 = \text{Ca}(\text{HCO}_3)_2 + \text{Na}_2\text{SO}_4$ og $\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2 = \text{CaCO}_3 + \text{H}_2\text{CO}_3$.

Disse omsætninger er typiske for, hvad der sker, når blandingsvand dannes. I blandingsvandet er der under de ændrede fysisk-kemiske forhold skabt mulighed for vækst af anaerobe, autotrofe bakterier, og der kan der ved dannes metan, svovlbrinte og ammoniak og reaktions-tal større end 8. Vandet kommer til at indeholde store

mængder af organisk stof, som kan reducere helt op til 100 mg/l kaliumpermanganat ved 8° C. De her dannede organiske stoffer har karakter af bituminøse, asfaltagtige kulbrinteprodukter. I disse vandtyper er der påvist anaerobe, autotrofe bakterier (desulfuristella hydrocarbonoblastika)*).

I tilslutning til ionbytningszonerne findes der således vand, der har kalkfældende egenskaber, som indeholder bikarbonation samt metan, svovlbrinte og ammoniak og en stor mængde organisk stof.

Vandet inde fra højdedragene bevæger sig langsomt (ca. ½ m pr. døgn ud mod kysten. Såsnart blandingsvandet er dannet – allerede før udstrømningen i fjordbunden på grund af vægtfyldeforskellen mellem salt- og ferskvand, jfr. figuren – begynder kalkfældningen, og kalkbakterier kan finde vækstbetingelser**), og når det metanholdige vand træffer ilt, vil metanforbrugende bakterier få vækstmuligheder, som der nærmere skal gøres rede for.

I praksis har jeg været med til at ombygge over 100 vandværker. Bakterievæksten bliver, hvor metanholdigt vand iltes, så stærk, at filtermaterialerne vokser sammen til en slimet masse, som vanskeliggør filtrenes renholdelse, og i flere tilfælde har en hurtig ombygning af disse vandværker været nødvendig, idet der i højdebeholdere og ledningsnet er konstateret tilstedeværelse af børsteorme, klokkedyr, hjuldyr og nematoder. På siderne af ilttingsanlæg, forfiltre og efterfiltrene er der konstateret centimetertykke slimaflejringer fyldt med de nævn-

*) Jvnfr. N. Hvid: Microbiological and hygienic studies on underground water in Sjælland. — C. H. Pape: Metan i grundvand, Vattenhygien 1950. — C. H. Pape: Den fuldstændige ionbygning og dyrkningsmetode for metanbakterier, Ingeniøren, nr. 52 — 1949, pag. 1050.

**) Molisch, H.: Über Kalkbakterien und andere kalkfällende Pilze, Centralbl. f. Bakt. II Abt. 65 (1925) 130—139.

te smådyr, og vandet er iltfrit og muggent på ledningsnettet.

Grunden til disse katastrofale forhold er, at metanomonas omsætter metan således: $\text{CH}_4 + 2\text{O}_2 = \text{CO}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$, og selv ved temperaturer på 8–9° C foregår denne reaktion så voldsom, at 10 mg/l O_2 kan forbruges i løbet af 5–10 min. Af omsætningsligningen vil det ses, at 16 vægtdele metan forbruger 64 vægtdele ilt, d. v. s., at hvis et vand med 2,5 mg/l CH_4 eller derover ledes til et filteranlæg, vil al ilten, som det er muligt at have opløst i vandet, ca. 10 mg/l O_2 ved 9° C, i løbet af minutter være forbrugt, og vandet i rentvandsbeholderen vil være iltfrit. Det har i praksis i mere end 100 tilfælde vist sig muligt at behandle metanholdigt vand på den måde, at der i tilknytning til vandværket, før vandet kommer i berøring med filtermaterialerne, foretages en gennemblæsning med luft efter modstrømsprincippet, hvorved metanet fjernes. Efter denne behandling har der ikke vist sig nævneværdige gener.

Langs Nordsjællands kyst afstrømmer årligt ca. 40×10^6 m³ ionbyttet vand med et gennemsnitligt indhold af 20 ml/l CH_4 , ialt 800.000 m³ gas, et forhold, som i henhold til denne redegørelse spiller den allerstørste rolle for livet i havstokken langs kysten, og noget lignende finder sted sine steder langs Vendsyssels kyst.

Til støtte for disse betragtninger skal blot anføres, hvad S. Orla-Jensen skriver i sin klassiske afhandling: „Hovedlinierne i det naturlige bakteriesystem“ (Det kgl. danske Videnskabernes Selskab's Skrifter 1908):

„At de første bakterier på vor klode må have været autotrofe står fast. Vanskeligere er det at afgøre, hvilke af de autotrofe bakterier, der er ældst. Thi energikilderne H_2 , CH_4 , H_2S , CO og NH_3 , der er vulkanske produkter, har sikkert været til stede i rigelig mængde i tidernes morgen“ og videre: „Metanomonas er derfor uden sammenligning den autotrofe bakterie, der lettest kan opbygge sine cellebestandele,

og vi må derfor regne den som stamfader til alle andre bakterier. Da der af kulbrinte ved substitution eller andre processer kan opstå alle mulige organiske forbindelser, så finder jeg det overordentlig tiltalende netop at gøre methanomonas til udgangspunktet for alt organisk liv“.

På side 271 viser O.-J., hvorledes bakterier kan tjene som føde for protozoer, protozoer fortæres af hjuldyr, disse af krebsdyr og insektlarver; krebsdyr og insekter atter af fisk, padder, krybdyr og fugle, der endelig kan tjene som føde for pattedyrene“.

Det er nu min overbevisning, at de anførte betragtninger og iagttagelser også giver os et realistisk grundlag for forståelsen af, hvad der betinger østersavl i Limfjorden.

Vandet i Limfjorden er, i hvert fald efter Aggersund og vestpå, tilstrækkelig salt til at give østers vækstmuligheder, saltholdigheden ligger mellem 30 og 26 promille ifølge R. Spärck: „Østerfiskeriet i Limfjorden“, Turistforeningen for Danmarks årbog 1944, og er minimalt 24 promille, dybden er 6–10 m på enkelte undtagelser nær, og bunden er vel nogenlunde ens – stenet ler – og tilførslen af organisk næring er vel også nogenlunde ens, når hensyn tages til den meget lange kystlinie, der overalt giver udmærkede vilkår for tilførsel af organisk næring og næringssalte.

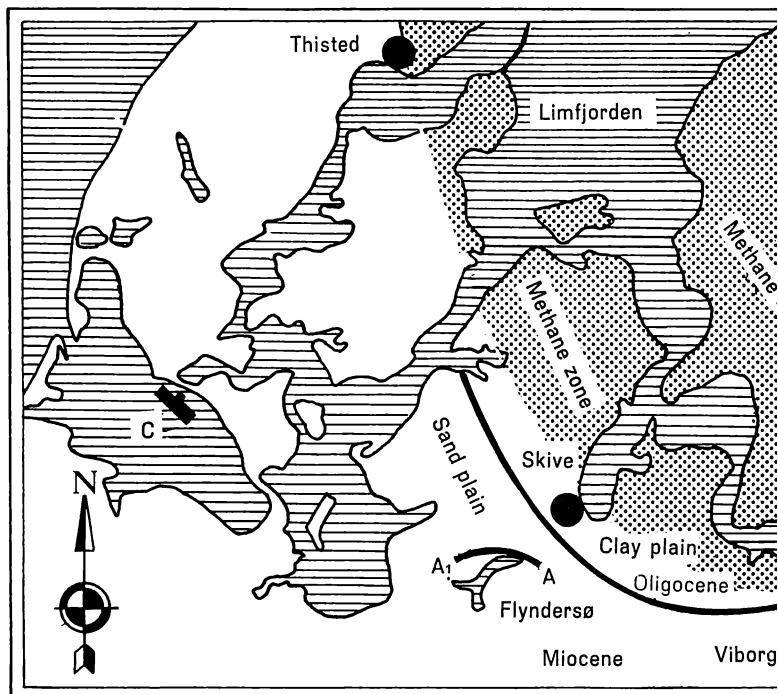
Vi har da også overalt i Limfjorden en kraftig vækst af skaldyr – muslinger o. l., og vest for en linie Livø–Fur findes mange steder østers, men i ringe mængder – undtagen på en kort strækning på 4–5 km langs Nissum brednings vestkyst. Her findes mange østers, og østersavl drives rationelt, idet østersyngel udsættes. Efter fire års forløb skræbes spise-store østers. Spärck (1. c.) forklarer den rigelige næring i Limfjorden ved den ringe vanddybde, den umådelige lange kystlinie, opdelt i halvøer, vige og bugte, der forårsager en rigelig tilførsel fra land af de næringssalte, som er nødvendige for produktionen i havet. Thi det er i havet som på landjorden, at al produktion i sidste instans afhænger af de grønne planter, og disse kræver for deres trivsel tilførsel af fosfat og nitrat. Limfjorden er et selvstændigt produktionsområde, uafhængigt af havet i vest og øst, og måler man produktionen, da viser den sig at være blandt de betydeligste i vore farvande. Østers lever af mikroskopiske små-

planter, der med vandet føres ind mellem dyrenes skaller. Da østersen er ude af stand til at flytte sig, er den altså udelukkende henvist til den næring, som er tilstede i det omgivende vand; bliver næringen for ringe eller forsvinder den, kan den ikke som de fleste andre dyr flytte sig og søge bedre jagtmarker. Det er derfor klart, at østersfiskeri eller -avl i høj grad er betinget af, at det pågældende farvand har en nogenlunde god næringsproduktion. Limfjordens vestlige bredninger minder da også om de store udenlandske produktionsområder.

Dette er gengivet efter R. Spärck. Efter denne fremstilling, og efter hvad der yderligere foreligger, har vi overalt i den vestlige Limfjord de rette betingelser for vækst af østers. Alligevel finder vi kun vækst af østers inden for et ganske begrænset areal – på størrelse med et par store proprietærgårdes jordareal – og det ligger på den vestlige side af Nissum bredning. Det turde være ret indlysende, at der på dette sted må foregå noget, som sætter dette begrænsede areal i en klasse for sig; thi hvis fordringerne om tilførsel af fosfat og nitrat og deraf følgende vækst af grønne planter er tilstrækkeligt for vækst af østers, ville avl af disse være mulig overalt i den vestlige Limfjord.

Vandet over østersens voksepladser er så uklart, at man ikke kan se længere ned end gennem ca. 1 m vand-søjle, og jeg har konstateret, at der på de nylig optagne østers findes en brun slim over hele dyret af metanomonas. Det ligger da nær at antage, at uklarheden i vandet skyldes kalkbakterier og metanbakterier. Årsagen til, at der kan høstes store mængder af østers på dette sted, og kun her, kan være den, at der her fra land siver vand med en passende mængde metan i opløsning, og at vandet, som foran påvist, kan indeholde natriumbicarbonat, hvilket muliggør kalkudskillelse i blandingsvandet (se figuren).

Grunden til, at en østersvækst af betydning ikke fin-

Kortet viser grænsen for metanzonen nord for Limfjorden og det meget begrænsede areal ved C — hvor østers dyrkes. Længs linien A—A₁ findes de 100 opskylningstragte. Den stærkt optrukne linie viser grænsen mellem oligocen og miocen. Shows the situation of „discharge funnels“ and oyster beds in relation to the methane zone of Vendsyssel. C indicates oyster beds. Along the line A—A₁ about 100 discharge funnels are situated.

der sted uden for det omtalte begrænsede areal ved Nissum bredning, er efter min opfattelse den, at østers ikke lever af mikroskopiske planter, men i „symbiose“ med kalk- og methanbakterier. Derfor findes østers kun, hvor der er mulighed for denne livsform, og østersvækst i kolonier vil kun finde sted, hvor der er tilførsel af metanholdigt vand.

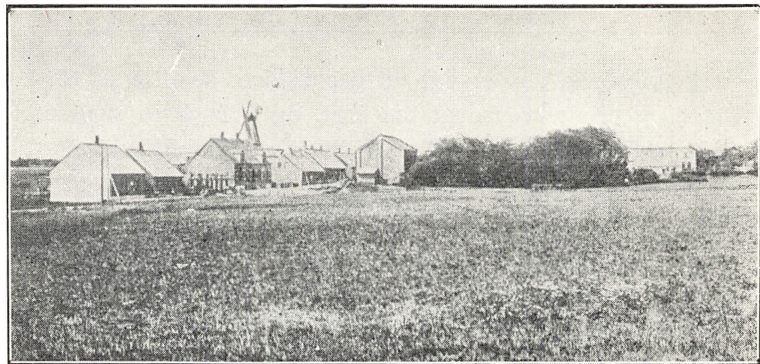
På de nævnte arealer ved Nissum bredning er optaget indtil 4–5 millioner østers pr. år, og da østersskallerne

vejer ca. 60 g, vil det sige, at der aflejres op til $5 \times 10^4 \times 60$ g calciumcarbonat om året, og hvis disse skaller ikke blev fjernet, men fik lov til at aflejre sig gennem geologiske tidsperioder – ja, så ville vi få lignende østersskalforekomster som indledningsvis omtalte ved Roskilde fjord.

Som en mulig bekræftelse på den her fremsatte hypotese skal det til slut bemærkes, at man efter strenge vintre har konstateret en stor tilbagegang i østersbestanden. Man har peget på, at østers dør af kulden; men ved langvarig islæg vil metanomonas kunne forårsage et så stærkt iltsvind, at tilstanden på østersbankerne bliver anaerobe – og så dør de ellers sejllivede østers af iltmangel.

Den fremsatte hypotese om vandsammensætning og de kemisk-biologiske vækstbetingelser for østers kunne vel i nogen grad bekræftes eller afkræftes ved en nærmere undersøgelse af vandsammensætning, strømnings-hastigheder samt biologisk forsøg. I sagens interesse ville forfatteren være glad for at erfare vore biologers og andre sagkyndiges mening om den fremsatte hypotese, der naturligvis trænger til en mere indgående overvejelse og prøvelse.

Civilingeniør C. H. V. Pape er født 1889 på Sejlgård ved Silkeborg, blev i 1914 cand. polyt. som fabriksingeniør og har fra 1916 til 1959 været ansat som kemiker ved Københavns Vandforsyning; siden sin klarlæggelse af metanens tilstedeværelse i vand har han arbejdet med dette problem i mere end 25 år, et arbejde, som har skaffet ham anerkendelse uden for landets grænser, også for hans sidste bog „Anaerobe bakterieprocesser og oloedannelse. Tekn. Forl. Købh. 1965.

Min fødeby Durup omkring århundredskiftet.

Min saga om Durup og nabosogne

Af Vilh. P. Bech

SALLING

Bag Sallings blide kyst,
og Limfjordens blånende vand,
der gemmer sig minder så tyst,
du kære barndoms land.

Her stæren sang så skønt,
i bagdørens hyldetræ,
og moders stemme lød ømt,
når barnet klynkede og græd.

Her fik jeg skænd og trøst,
og lærte at elske Gud,
og frygte faders røst,
det var det første bud.

Her så jeg ængstelig ud,
i verden til Mors og Fur,
og nærrede lyst og gru,
for fjerne himmelrum.

Jeg lærte det, der var stort,
af kærlig troende sind,
hvad fader og moder har gjort,
ej slættes af hårdeste vind.

Af de sallingske egne, jeg bedst har kendt, er mit Fødested Durup foruden de omliggende sogne.

Da mine forældre i 1885 kom til Durup, nemlig året efter banens gennemførelse fra Skive til Glyngøre, var der kun ganske få huse ved den nyopdukkede stationsby. Den gamle skole, som mine forældre flyttede til, lå ved Durupvad, halvvejs mod Tøndering, og var et gammelt og faldefærdigt hus, der endnu havde åbent ildsted. Til den ene ende af degneboligen var skolestuen tilbygget. Skolen var fælles for begge sogne til 1873, da fik Tøndering sin egen skole. Til skolen var der jord og en god have med mange frugt- og prydræer, der uden tvivl må tilskrives lærer *Jacob Pedersen*, der var lærer i Durup fra 1847–1885, som havde stor interesse for beplantningen.

I „Viborg amts degne- og skolehistorie“ skriver lærer *Ejnar Poulsen*, Hem: „I 1720 byggedes den første skole i Durup ved Kirken og i 1742 et nyt skolehus, og endelig i 1755 byggedes en ny degnebolig“, og så i 1887 opførtes en ny skole ved kirken. Det var et godt og rummeligt hus, hvortil der var en stor have. Oprindeligt var der jord til skolen; men det blev frasolgt omkring 1902–03 tallet.

I 1901 blev forskolen opført. Gennem flere år var et stort loftsværelse i hovedskolen blevet anvendt som sådan. I 1908 kom en gymnastiksal til. I 1911 et nyt skolehus, et supplement til de øvrige.

Hen i 1950'erne fik Durup atter et nyt skolehus, der har betegnelsen centralskole – altså igen en fælles skole for begge sogne. Den gamle skole benyttes som bolig for førstelæreren og skolestuen som sognebibliotek, hvorimod de øvrige skoler og gymnastiksalen er fjernet.

Durup er for mig det sted, hvor minderne har dybest rod, hvor dødt og levende stedse binder mig med uløselige bånd. Aldrig har ordet lydt så tung, alvorsfuld og manende, som det jeg skælvende i livets morgen hørte fra min gudhengivne og strenge fader. Det lå ham så stærkt på sinde, at vi fik den inderligste og dybeste forståelse af troen på Gud, der i sin uendelige omsorg ville værne os mod denne verdens dårlighed, så vi ved hans uudgrundelige nåde blev et evigt liv værdig. Moders alvor og smil var lettere for barnet at fatte.

Ingen steder har fuglesangen lydt skønnere end den, jeg hørte fra bagdørens hyldetræer. Aldrig har jeg drømt så dejligt som de drømme, der listede sig ind i mit barnesind, der rummede al den lykke, verden monne eje. I min barnlige naivitet fandt jeg det mærkeligt, at ikke alle mennesker ville være glade og lykkelige, kaste hverdagens mismod og surhed langt bort og leve i en vedvarende feststemning.

Her i Durup sogn kendte jeg hvert hus og gård, hver mand og kone – alt der levede indenfor sognets grænse. Der fandtes såmænd ikke et vandløb, bette dam eller en mergelgrav, uden jeg vidste om det. Jeg ser endnu de siv, der omkransede eller stod i tilfældige buske og svingede i byger og blæst, mens en fugl fløj forskræmt ud fra sit skjul.

Jeg husker hvert et øje, mildt og godt, hver en tunge skarp og rap. Der er ikke en mine, bevægelse eller tale-måde, der karakteriserer den og den – jeg ser dem alle for mig. Jeg mindes de gamle, før end de trådte over tærsklen til Guds hus, med hvilken omhu de famlede med piben for at få den puttet ned i jakkelommen og pibespidsen stukket i knaphullet, så havde man hold på ham.

Det var med vemod, jeg forlod min hjemstavn, hvor livet syntes mig rigest og havde størst betydning. Der

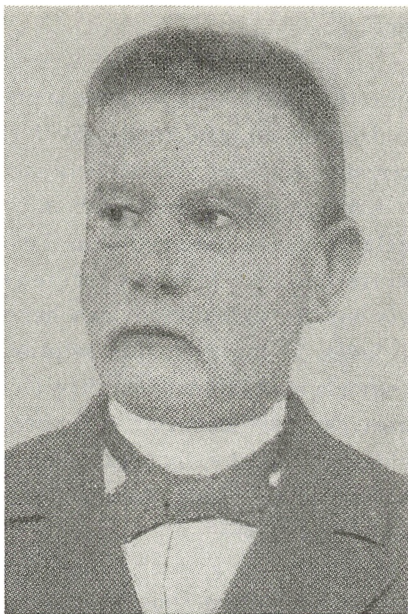
er næppe gået en dag, uden mine tanker har dvælet ved Durup. Det er den plet af Sallings jord, der er mig kærest og hellig – en brændende lue – og i tankerne mig stadig det dyrebareste.

Hvad kan måle sig med den umiddelbare drømmende natur, der i sin storladenhed og tavse vælde overgår alt, hvad menneskehænder har formet. En storstads glimmer og pral er et kunstprodukt, der i sin meningsløse udførelse stænger menneskene inde, så de møjsommeligt stirrer mod en strimmel himmel og daglig nøjes med at se på naboens grå mur.

Bymenneskene er i sandhed berøvet et virkeligt udsyn ud i det skønne solbeskinnede rum.

Heldigvis ligger Durup i solen – har altid gjort det. Aldrig har jeg oplevet sommeren så lang og varm som dér, aldrig har vinterens sne ligget i dynger som dér, og aldrig har jeg set istapper så lange som dem, der hang fra æ nøs i den gamle præstegaard, de nåede næsten til jorden.

Selve Durup by ligger lavt, fraregnet det plateau stationsbygningen og pladsen deromkring såvel banelinien

Min far, Peder Pedersen (Beck), lærer i Durup fra 1885–1909, hvor han tillige varetog hvervenerne som kirkeværge, kirkesanger og klokker.

i sydlig og nordvestlig retning fra byen, der udelukkende skyldes opfyld. Dog er der fra naturens hånd en banke, hvor kirken og skolen – troens og visdommens borg ligger på.

Denne banke må siges at være ret begrænset. Mod nord præstegårdens have og andedammen (udtørret), mod øst tildels som en smal tunge, der forbinder den med et fladt terrain, mod syd ved skolens mergelgrav (udtørret).

I min barndom rendte der en grøn mand omkring mergelgraven. Længere syd på lå Tøndering Hedegårds sandgrave (sløjfet), hvor der rendte en hovedløs gris. Heldigvis har jeg aldrig mødt den her vest for åens løb.

Inden vi tager en lille sviptur rundt i sognet, må vi begynde med kirken, som ikke blot er sognets ældste hus, men samtidig den eneste bevarede rest af den middelalderlige landsby, hvis gårde og huse alle var af let forgængeligt materiale, der dels ved ildebrand og dels ved ælde udslettedes.

Da man ved år tusind fik kristendommen indført her i landet, opførtes rimeligvis først en trækirke og senere en stenkirke på den tidligere hedenske offerplads, og stadig udvidet, ligesom man har bygget ovenpå landsbyens ældre hustomter.

I den sjællandske landsby Pebringe har man for resten på dette område gjort et fund, der betegnes som ganske enestående. Under tomten af en gammel gård fra 1770-erne fandtes stolpehuller og ildsteder af ældre huse i gårdens historie helt tilbage til 1200-tallet. En videre undersøgelse af grunden viste spor, der pegede mod vikingetiden. Den nye viden og resultatet af dette fund blev, at det er den bedst bevarede repræsentant af Danmarks landsbyer og fører altså sine aner helt tilbage til henved 500 år før Kristi tid. Landsbyerne er altså ældre end kirkerne.

Den gamle præstebolig i Durup lå solret syd for kroen. Det var et langt, rødkalket og højt hus (modsat den almindelige præstegårdstype), større vinduer med mange sprosser. Gesimsen og kanterne omkring vinduer og døre var hvilkalkede. Udlængerne bestod af æ nøs, østerhus og laden, der lå øst-vest mod vejen. Der har vist aldrig været et vesthus.

I 1888 opførtes en ny præstebolig, der blev lagt nord for haven. Samtidig blev den gamle præstebolig indrettet til hestestald og karlekammer m. m. Omkring 1902 blev der langs med vejen bygget en forpagterbolig, og det var i forbindelse hermed, at den gamle præstebolig forsvandt.

I 1908–09 blev præstegårdens jord som sagt solgt til *Chr. Christensen*, der gennem mange år havde haft den i forpagtning. De to gamle udlænger, æ nøs og æ lå, blev revet ned. Æ nøs lå tildels klinet op ad kirkegårdens stendige, så man derfra kunne trække kørerne i ørerne. Om laden blev der sagt, at den var over tre hundrede år gammel. Den så minsandten også arret og gammel ud. Murene var både puklede og skæve, tagryggen var ikke mindre interessant med sin uensartede højde.

Jenny Blicher Clausen er født i 1865 i Durup præstegård, hvor der i haven står et gammelt egetræ med en pragtfuld krone; det er plantet af lærer *Jacob Pedersen*, der har haft det som lille skud med i lommen hjem fra Eskjær skov.

Nu må vi atter på en ny rundtur i sognet. Vi går ud ad den gamle kirkesti, der begynder ved skolen og fortsætter ud gennem Toustrup. Den er knap så slidt, som tilfældet var i min barndom – men det skal vi ikke ind på her.

Når vi har passeret centralskolen og står ved bakkens fod, hvor den fæle mergelgrav var, håber jeg nu, den er fyldt op, at den grønne mand for stedse er manet ned

til død og glemsel, så aldrig et barn oftere skræmmes af dette spøgelse.

Et stykke herfra kirkestien, mod sydvest, ligger Durup anlæg. Det var virkelig en god idé. Tak! I min barndom kaldte vi det pågældende sted for æ hi-e, lyngen stod fast i roden, som den havde stået der i tusind år.

Lidt længere ude på stien er der spor af brolægning (toppede sten) – har været – det er såmænd det eneste lævn af fattighuset, som engang har ligget her, nedrevet 1887. Samtidig købte kommunen en gård på Vilholm, hvor der blev opført et stort og rummeligt hus til fattiglemmerne. I det gamle fattighus, der kun bestod af fem værelser, opholdt taterkongens søn, *Abraham Johansen Møller*, sig i 1846 med sin familie. Han var født 1822 i Rybjerg kirkeby, og man ved, at han under sit ophold her i fattighuset optrådte ubehersket overfor sognefoged *Poul Christensen* i Durup.

„Endnu et bette nøk“, så kommer vi til den lille å, der med sit rappe løb og små kluk svinger sig snildt ved „bjerget“s fod og lusker videre ud i engdraget. Det var her omkring man fandt den store sten, som nu pryder Skive anlæg og samtidig står som et varigt minde over *Carl Hansen*, en af Sallings gode mænd.

Med frisk mod betræder vi bjerget, og det er umagen værd. Her fra toppen tager Durup sig godt ud. Kirken, byens vartegn, står urokkelig fast – det gamle oldtidslævn – som om den er vokset op af øen eller det fordums næs, den ligger på. Herfra kan dens klokke sende sine freds- og værnende toner ud over sognet, så jætter og trolde som magtesløse væsner skyndsomt har søgt tilbage til deres rette skjulested.

Ja, der var værn og styrke i det rungende metal. *Valdemar Atterdag* skal på sit dødsleje have udtalt: „Hjælp mig, klokke, i Soer og Esrum og hjælp mig store klokke i Lund“.

Vi går en tur over på *Niels Peder Nielsens* mark, hvor vejhøjen ligger. Kravler vi op på det højeste af den, ser vi over store dele af Mors, Fur og Salling. Lidt sydvest på ligger flere høje, hvor én af dem er ret imponerende. Om vejhøjen fortælles der, at folk har hørt, der er slået kirkelåg i; i en anden er der bleven smedet. Tæt ved Gammelby vadested i Toustrup skal have ligget en by, som hed Gammelby, men da pesten raserede her i landet, døde hele befolkningen på tre nær. Mange veje førte til Gammelby vadested.

I den sydøstlige ende af sognet ligger tinghøjen, der er et led i den lange række af høje, disse fortidsminder, der begynder ude i Nautrup hede og fortsættes videre ind over Salling i sydøstlig retning, er efterladte spor af forfædrene, som har levet her og gravsat de døde. Her ved den gamle lyngbegroede gravhøj, der engang har været rettersted, nu ligger tavs og øde og tier om alt, hvad her engang er håndt, stod jeg engang og fik de særeste tanker, tanker, der greb og gjorde mig trodsig mod magt og uret.

For en ca. 3000 år siden, da her i Tinghøjen blev gravsat – måske en høvding eller en anden navnløs helt, tænkte ingen på, at der i kommende slægters tid skulle forekomme en periode, hvor man så skammeligt forbrød sig mod gravfreden ved at anvende højen til rettersted.

Her på denne lyngknold, hvor angstfyldte og bævendte sjæle har lagt sit hoved på blokken, og bødlen med en økse skilte det fra kroppen, har lydt de fortvivledes skrig, suk, en beden om nåde – betød intet – blæst bort med vinden, mens hovedet trillede ned ad højen – alt var sonet. For mange år siden stod her på højen en høj stage, hvorpå der sad et ungt pigehoved med udslagent hår, der flagrede vildt for blæsten. Hun var uskyldig dømt som heks.

Lidt sydøst for Tinghøjen har ligget 3 sten (nu fjer-

net), som har skullet markere, at her stødte 3 sognes markskel sammen, af hvilken grund stedet er kaldet for „tremarksskellet“. Forhen blev her begravet selvmordere og andre ugerningsmænd. Det spøger da også ved æ Tinghøj, der er set lys på højen, nemlig en stor, sort mand med en hund på nakken med fire gloende øjne. Den samme mand skræver også omkring mellem Glynge høje. Der siges, at han red baglæns på en hest fra Tinghøjen til Gammelby vadested.

I min barndom lød et rim således: „Mellem Bysted og Glynge hænger fanden i en slynge“. Før end vi forlader højen, skal vi lige høre om en „høj“, der har ligget vest for kirken. En aften har man set højen løftet op på fire gloende pæle, og en masse småfolk med røde huer på dansede rundt derinde.

Den dalsænkning, der går fra Grynnerup, Duruplund, Durup og Toustrup, er floddalen fra istiden, hvor smeltevandet fra bræerne, som dengang dækkede landet, strømmede ud i Limfjorden. Nede i dalen løber en lille å – den sidste rest af floden, der engang fyldte hele dalen. Som barn har jeg tit beundret de mange renskyllede småsten, der fra bunden som utallige øjne stirrer ud i rummet. Hist og her slår åen et sving, der gennem årene har forårsaget, at de pågældende steder er bredere. Det kaldte vi drenge æ høl, og når sommeren begyndte, satte vi et stignbord, hvorved vandstanden blev betydelig højere, og vi benyttede det til at tage os et bad i.

Ja, men der er såmænd hverken drøm eller poesi i det lille rappe vandløb, men forstod vi at lytte og tyde dens mumlen og små kluk, så vi sikkert med andre øjne på det gamle oldtidslevn, der i en fjern fortid muligvis har været en af indfaldsvejene, hvor urfolket i udhulede træstammer sindig og spejdende har drevet på dens strøm og udsøgt sig en boplads.

Duruplund, der ligger nordvestlig, har nok været skov,

hvad for øvrigt det meste af Salling har været. Forklaringen ligger måske heri, siden Duruplund har bevaret et skovnavn i sig, og at det har været det sidste skovklædte område i sognet. Forskere har givet udtryk for, at de store sammenhængende lyngstrækninger ikke er så gamle, for største delen kun et par tusind år, og herefter bredt sig på områder, der tidligere har været beklædt med skov. Overgangstiden menes at være bronze- og jernalderen, da der skete en ændring i Danmarks klima, som da har forårsaget, at skovvæksten blev aftagende, og lyngen tog til og vandt over skoven.

Jeg drister mig til at fremkomme med den hypotese, at her i disse skove har bygdens viseste mænd ofte ved vintersolhverv været samlede for at drøfte solen og lysets tilbagevenden og da på en lysning i skoven med ansigterne vendte mod øst spændte ventede på solens opgang dér.

Solvognen, der i 1902 blev fundet i Trundholm mose, bevidner, at vi her i landet har dyrket solen, det vældige ildbål, den store livgiver, som en slags guddom.

Fra præstegården nordpå stiger terrainet en del. Umiddelbart på venstre side af vejen ligger en gård, der er opført 1909–10 af *Chr. Christensen*, da han som nævnt havde købt præstegårdens jorder, som han jo havde haft pågældende område i forpagtning gennem en del år.

Fra bakketoppen her ser vi ud over Durupgårde, der er beliggende i den nordligste del af sognet, som strækker sig lidt øst på, og skal der gives en vurdering af det pågældende land, kan man vist gå ud fra, at det må være den del af sognet, der sidst kom under plov.

Ved bakkens fod svinger vejen i en vinkel (måske ændret), som kunne være anledning til nogle mindre uheld. Engang kom en mand cyklende ned ad bakken (det var en smed fra Åsted), uheldigvis kunne han ikke klare det vanskelige sving, men kørte ind i en stak, der stod ved

svinget, og faldt af, men han var ikke rådvild, men løb straks om på den modsatte side af stakken og kaldte bandende på sin cykel.

Durupgårde eller Durupgårds hede, som det også kaldtes, var dog ikke det eneste sted i sognet, hvor lyngen stod i totter, for da skolen i 1887 blev bygget, bredte lyngen sig helt fra åen til et godt stykke ind over, hvor skolens have blev anlagt. Mejeriet, der opførtes i 1892 og ligger for enden af skolehaven, blev også bygget på et gammelt stykke hedejord, der strakte sig en del i sydvestlig retning og bredte sig lidt der.

Vilholm ligger i den nordøstlige del og hører henholdsvis til Durup og Tøndering sogne. Det er en hyggelig krog, der hovedsagelig består af mindre ejendomme. Der er noget særpræget over hele området. I min barndom lod vandet sig se her og dér mellem større og mindre forhøjninger, der kan tydes som fordums små øer eller holme. Øst på er der en tildels jævn flade. Vest for byen spores der en stigning, men forøvrigt er afstanden ganske kort, førend man befinder sig i Nautrup sogn.

Af de omliggende sogne, som jeg først kom i berøring med, var Tøndering. Her var en mølle, indkøbsforeningen og et bageri – så har vi hele byen. De mange gode og velbyggede gårde, som ligger spredt i sognet, kender jeg ikke noget til. Møllen var ret imponerende – en af de rigtige hollandske (nu fjernet), som gennem mange år stod her, og vinden greb dens vinger, mens kværnen gumlede hele sognets møllekorn til mel og malt til helsen for sjæl og legem.

Videre øst på, mod kirken, slår vejen et mageløst sving (ændret) om ved æ hummelsig, der ligger ved foden af kirkebakken, der nok har været en hellig dam eller sø. Fra kirkebakken har man et glimrende udsyn, så man tildels kan skimte bag hav og land.

Jeg gad nok vide, hvad der er under den store „troid“,

der i al sin naturlighed, uden mindste tendens til udsmykning af nogen art, har tænkt, da den lagde sig til hvile under tårnets nordende som sokkelsten. Heldigvis har den aldrig været følsom over for lugten af nybagt brød.

I den sydligste del af sognet er nogle højtliggende partier. *Martin Vindes* gård ligger frit og åbent for alle vinde.

Hegnet ligger lavt i poetisk ynde og historisk atmosfære; mon jomfruen, den stakkel, stadig må gå ned ad trappen fra loftet med skørterne slæbende efter sig.

Øst for Hegnet, på bakkeskråningen ned mod engdraget, hvor åen smilende favner hele herligheden, ligger Hegnets plantage. Under broen, over åen, var der i min barndom et monstrum, der engang havde været et slags fangstredskab; trods dets formål har jeg mange gange stået på broen og lyttet til vandets fossen gennem de mange tremmer, der lød som styrt „fra højen fjæld“. Hegnets vandmølle, der lå på nordre side af vejen, er såvel som mølledammen og kværnen forlængst fjernet, så der grottes aldrig mere kuer i æ vandmøl.

Engang gik jeg sammen med mine tre brødre til Nautrup præstegård i besøg hos pastor *Jensen*, en tur der forekom mig faktisk som en hel udenlandsrejse. Ved vejsiden lå store grusdynger med en nogenlunde bestemt afstand, og her fandt jeg tilfældig på en af dyngerne en mærkelig sten, der lignede en gammel udtrådt træsko i formindsket udgave, et fund, der bevirkede, at jeg ikke kunne gå forbi en eneste grusdyng, uden den havde fået en grundig undersøgelse.

Må jeg også berette, at ved en eller anden lejlighed havde fader fortalt os, at den kendte kirkemand, *Grundtvig*, i sin barndom havde været på besøg i Nautrup præstegård, hvilket straks var noget at komme her efter, hvor en så stor og kendt person havde været.

Vest for kirken har ligget en dysse – nok en gammel

hedensk offerplads, der kaldtes henholdsvis æ stjeenstow eller æ dyssel på hvistelstowbak. Fordum har den været opholdssted for skidtfolk, bl. a. skal Jens Langkniv, den berygtede røver og voldsmand, have haft sit tilhold her.

Ude i heden ligger en velbevaret høj, der kaldtes præstehøjen og har sin historie – eller sit sagn. Engang da Nautrup præst stod på prædikestolen, listede hans tjenestepige sig ind på hans studerekammer og gav sig til at læse i Cyprianus. Straks kom fanden og meldte sig til tjeneste. Pigen forlangte, at han skulle lave en bro fra Salling til Mors. Straks gik han igang med arbejdet. Præsten følte uro og angst, skyndte sig at blive færdig og gik hjem, hvor han nu læste baglæns fra det sted, som pigen var kommet til. Så var fanden magtesløs og tabte den vældige masse jord, han bar i sin favn, på heden. Det er altså den klat jord, der kaldes præstehøjen, som skulle have været lagt ud på den påbegyndte odde. Der er nu også dem, der mener, at oddens opkomst skyldes vældige storme, som har ført en del af Sæbys lette jord og aflagt det dér.

Nautrup kirke var kullet og uden tårn, hvilket jeg fandt ud af, og det skuffede mig, så jeg ikke regnede den for en rigtig kirke, men i 1930 fik den da endelig sit tårn. Man kan, hvis man vil tale bibelsk, godt sige, at den er opstået af et ribben fra Durup kirketårn, thi da kirken der i 1930 ombyggedes, blev der et stort overskud af byggemateriale, hvoraf Nautrup kirketårn rejstes.

Oprindelig var Bysted mølle en vandmølle, som der berettes følgende om: „Den er gammel og faldefærdig. Møllehuset er på 7 fag, som 6 år efter jordskælvet i 1755 har været ganske øde og ikke har kunnet male. Der findes endnu på stedet et gammelt vandhjul, som intet duer til, og to kværnestene. Dens vand har ikke været andet end som af en vældskilde, så der har derfor ikke været

nogen synderlig vanddam. Vandmøllen blev erstattet af en vindmølle.

Her i Bysted mølle fødtes i 1863 *Gert Andersen*, som senere tog navneforandring til *Howardy*, hvis data er følgende: I 1884 tog han lærereksamen, 1888 student, i 1893 cand. theol. og 1896 sognepræst. Han var greben af en levende interesse for at finde bekræftelse på meddelelserne i den gamle bibelske litteratur om de vestasiatiske oldtidslande. Han foretog adskillige rejser, bl. a. til London, Berlin, Ægypten, Palæstina og Syrien, og har udgivet en del bøger om emnet. Engang imellem kom han hos mine forældre.

Under et af sine besøg der erklærede han, at han aldrig ville gifte sig med en københavnsk dame, der efter hans mening kun var til at stille op på en piedestal; ikke desto mindre blev han gift med en københavnerinde og var . . . !

Til Åsted var jeg ikke særlig opsat på at komme. Der blev nemlig fortalt, at på Østergård løb der hunde så store og glubske som ulve – så det var slet ikke noget for mig. Nå, jeg kom da alligevel til Åsted og så også Østergård, som er en rigtig gammel borg, der minder om et sted, hvor det gjaldt om at hytte sig bag tykke mure og brede voldgrave. Det er en egen atmosfære, der møder een, når man kommer i nærheden af en gammel herregård, et fortidslævn vi alle synes godt om.

Nissum å eller rettere Hinnerup å, som ligger her, er Sallings største vandløb. Engang skete her en ulykke, der godt kunne have kostet menneskeliv. Pastor *Bahnson* fra Skive besøgte ofte pastor *Arne Mortensen* i Durup. Engang da *Bahnson* var på tur sammen med ham og frue for at besøge pastor *Tolstrup* i Selde, skete der det på hjemvejen, at hestene blev sky, da de nåede til Nissum bro. Til alt uheld gik tømmen itu, så at kusken, *Villiam Christensen*, ikke mere havde hold på forspandet, hvortil *Villiam* bemærkede, at hvis et æ tem va gavn i

stykk, sku han nok ha holdt æ bæster. Vognen skred ned i engen, og imens råbte pastor Mortensen: „Gud bevar os! – hvor er min kone?“ Ingen kom dog noget til, men selskabet havde fået nok, så de spadserede de næsten to km hjem til Durup præstegård. (Hestene løb til Thorum og blev fundet dagen efter).

Åsted har i alle måder en smuk kirke, dens arkitektoniske linier overgår i skønhed de fleste af Sallings øvrige gudshuse. Den havde også en smuk herregårdsstol, hvori den ret beskænkede ejer, *Anders Quistgaard*, netop havde taget plads en søndag i 1784 og i sin rus spyttede en stor klat ned paa *Niels Andersen* fra Lindum, der den pågældende dag havde overtaget hvervet som forsanger i stedet for degnen. Samme *Anders Quistgaard* boede her på sin borg Østergård, der var afløser af en gammel vandborg udi Nissum kær, og om hvis romantik jeg hidsætter følgende strofer:

Jeg står på Nissum bro
og følger åens sving
i engdraget ud mod nord
til Limgrims gamle fjord.

I fordumstid her lå
en gammel høvdingeborg,
der stolt har knejset på næs,
halvt skjult mellem siv og græs.

Det gamle oldtids slot,
som sagnet dels har glemt,
om liv og død her randt,
hvad vikingehelten vandt.

Her stank af blod og drab
fra fortids vilde slag,
og ekkoet, af høje skrål
er vinden, der tuder i æ dål.

Et sted over åen brænder lys,
en skat i dybet er gemt,
da kongen på borg var i nød
og frygtede ran og død.

I tavse banker, tal!
Fortæl mig, hvad I ved
og gemmer i eders skød,
om helt og fagre mø.

Men evigt indhyllet i dis
og glemsel du være må
i slummer ved åens kluk
og bræg fra lam og buk.

Også Sæby kirke vil jeg nævne, som ligger så ensomt på sin bakke, halvt skjult af fyr og gran, i sin kullede, beskedne arkitektur, som en asket, fjern fra vejen, uberørt af skiftende tiders smag og lune, som den rejstes for henved 800 år siden. Den står som et levende udtryk fra en tid, da kirken greb dybt ind i menneskesindet, med en sand og stræbende trang efter at få et læsted, hvor man kunne samles og dyrke Gud. Det er et spørgsmål, om der nogensinde er udfoldet større andagt end den, der er oplevet i de gamle fordringsløse kirker.

Sæby kirkeklokke har en stor og fyldig klang, måske den bedste i Salling. Der fortælles, at den er støbt på nogle agre nede i Grynnerup ved Limfjorden, der endnu for 50 år siden kaldtes „klokkeagre“. Et sagn fortæller, at ovre i Nykøbing på Mors havde man fået mod på Sæby kirkeklokke, men i Sæby ville man ikke skille sig af med den. Men en nat i mulm og mørke roede to mænd fra Nykøbing til Sæby strand, gik op og borede et lille hul i klokken, så den mistede en del af sin gode klang.

Og om Hellegård, som står fast på sin kampestensmur og har trodset mange storme, fortælles, at da *Poul Hellegaard* var mand i gården, og *Ane* var sognets heks, indtraf det sig, at Hellegårds køer gik fra mælken – selv-

følgelig *Anes* skyld. Så en dag, da *Ane* kom til gården, stod *Poul* i porten med en pisk, hvoraf *Ane* fik et blette rap. Det var en glimrende medicin. Hun kom der aldrig mere, og køerne her har vist aldrig siden ophørt med at give mælk.

Også Glyngøre skal her kortelig omtales. Se, langt tilbage, ja, længe før banen kom ind over Salling, regnede ingen med de lyngklædte og vindslagne banker ude i den nordvestligste del af Salling, hvor odden som en fortvivlet arm rækker ud efter Mors. Her har lyngen gennem tusind år smilet og nikket til den blanke fjord og sammen med den, når stormene har rusket i dens top, døjet den hårdeste dyst, og trods hele området er det dårligste af Sallings jord, og lyngen den oldtids blomst, kun varsler om øde, skal man dog lede længe efter at finde en tilsvarende naturskønhed som den, vi møder her.

I halvfemserne – var det vist – kom en københavnsk overlæge hertil og opdagede, at der var smukt og dejligt i Glyngøre. Han fattede kærlighed til stedet, købte jord i bakkerne, beplantede dem og byggede hus.

Først i året 1919 fik Glyngøre sin egen kirke, så i 1922 udskiltes den i kirkelig henseende og lagt sammen med Sæby sogn, der tidligere var anneks til Nautrup, til et eget præstekald, men i kommunal henseende blev forholdet uforandret. En egn, til hvis pris jeg kvæder en sang:

Blæsten raser i lyngens top,
Limfjorden rejser sin hvide kam,
byger pisker over brink og dal,
og tungt ligger heden ved Sallingsund.

Se, når sommeren er på hæld,
stråler lyngen som blus ved blus,
festligt klædt, du oldtids blomst,
der smykker egnen ved Sallingsund.

Der er skønt ved landingsstedet i Harre vig. Det er købmand Svindts fladbundede kåg, man ser, der blev brugt til at losse sejlerne, der anløb hans lille handelsstation. (C. Hadrup, fot. 1920).

Odden strækker sig over mod Mors,
du bryder kækt den mørke sø.
Sagnet hvisker om en bro eller flugt
af vor saga jord til Sallingsund.

Kæmpehøje som templer små
tegner sig mod himlens rand,
drømmende jeg ser mig ud
og tyder runer ved Sallingsund.

Blæsten raser i lyngens top,
under den næppe et blund i ro,
fast på bakken som i lavning den står.
og gumler støt ved Sallingsund.

Harre, som også her skal nævnes, er ikke blot navnet på et sogn, men også et herred. Her er kirken, skolen og de enkelte huse højtbeliggende for det meste og udgør hele byen. Når jeg her omtaler Harre, må jeg straks røbe en hemmelighed, der har tilknytning til dens kirke.

Som lille purk med en kikkert for øjet, så jeg fra Durup kirketårn spejdende ud i verden – efter alt og intet. Tilfældigvis hæftede jeg mig ved Harre kirketårn, der mindede mig om det berømte Gåsetårn i Vordingborg, som jeg havde set i en billedbog, og i al min naivitet troede jeg virkelig, jeg her havde gjort den mageløse opdagelse at se selve tårnet på Sjælland, men dog besluttede jeg at holde denne opdagelse for mig selv – hvor var det klogt. Men kirken nåede jeg aldrig at komme nær, for når jeg kom den forbi, var når jeg skulle til Hjerk præstegård, og så havde jeg for travlt til slig sinkeærinde – der var jo langt hjem til Durup.

Hvor er der ellers smukt ved vigen, dog kan her også være skummel, som da jeg engang cyklede ned i æ laving ved vigen i tæt tåge, det glemmer jeg aldrig; det eneste der fulgte mig var frygten, og frygten er en dårlig følgesvend.

Herredet Harre skal have navn efter „Harge“, som menes at betyde helligdom, og har uden tvivl været det fornemste hellig- og offersted i hele Salling, og helligvigen her har navn derefter. *Njord* og hans søn *Frøj*, der dyrkedes som frugtbarhedens herrer, har vi sikkert her, og *Njord* blev rimeligvis kaldet Harre gud og mindes i den gamle talemåde: „Harre gud og Hjerk præjst, hvem er bedst?

Et gammelt sagn siger, at da man engang gravede i en stenhøj (gravhøj) i sognet, for der ildstråler frem og tændte ild i en gård ved kirken. Stenhøj har vel været en helligdom her ved vigen, som nu til slut også skal have sin ode:

Du dejlige vig, jeg elsker dig,
men mest når bølgen slår vildt mod strand,
og blæsten svøber sig tæt om mig;
så råber jeg ud: du dejlige land.

Se, langt tilbage, som nu er glemt,
et bedehus ved stranden lå,
de rester, der findes, mit hjerte har stemt,
så klart jeg ser det for mig stå.

En vej gennem lyngen taber sig,
der ned mod stranden går dens spor,
den kaldes af folk æ kapelvej,
jeg lytter til den sagajord.

Men tavs er stedet – en evig drøm,
kun vindens sus – det golde sprog,
der aldrig løser gådens strøm,
så stum må du stå i mørkets krog.

Og nu allersidst en hymne til mit barndomssted Durup:

Du lille muntre by
med kirke, skole og kro,
af dig går ingen ry,
dog her er skønt at bo.

Knap nævner historien dit navn,
så fortids dåd er glemt,
men slægtens tarv fik gavn,
og strømmen blev dig vendt.

Ved mange hænders flid,
sparsommelighed og dyd,
du voksede ad åre og tid
og blev en dejlig by.

På bakkens højeste top,
der ligger troens borg,
hvor fædrene gik op
og hentede trøst i sorg.

Ah, tyst vi træder ind
ad lågens tremmeport
og bøjer ømt vort sind
og stille – her er så stort.

Åh, så vi klart det spil
af tankernes gyldne spind,
der inderligt kommer hertil,
trods afstand, vejr og vind.

Her hviler slægten ud
i jordens milde favn,
her standser nag og gru,
her nævnes ømt hvert navn.

ANVENDTE KILDER

- Evald Tang Kristensen: Sagn og historier.
Ejnar Poulsen: Viborg amts degne- og skolehistorie. 1957.
Gudmund Schütte: Salling syssels oldsaga. „Skivebogen“
1915.
Otto L. Sørensen: Næsekongeslægten Krabbe fra Næsum.
„Skivebogen“ 1960.

Fra Skive kirkeinspektions stolestadebog 1778-91

Af Sigv. Jensen

Ovennævnte bog er en fint indbunden, velført og velbevaret protokol og findes stadig i landsarkivet i Viborg. På første side gøres rede for, hvorfor man har anskaffet slig protokol: „For at forhindre den uorden, som hidindtil har indsneget sig med¹⁾ stolestadepengenes betaling af Skive kirke, og såvel på grund af loven, som hans højgrevelige excellence hr. geheimeconferenceråd og stiftsbefalingsmand greve von Osten²⁾ og hans højærværdighed hr. biskop *Rottbølls* skrivelse af 25. sept. 1776 er indrettet nærværende stadebog“.

Hver person, som nu har stade eller sæde i kirkens stoele, har d. d. fået besked om, „i hvilken stoel de have at tage sæde, samt tillige udi disse sedler benævnet, hvad enhver derfor tilkommer årlig til kirken at svare“. Kirkeværgen skal sørge for, at pengene kommer ind, „og kirken til indtægt beregnet“. Man må ikke flytte til en anden plads i kirken uden inspektørernes samtykke. Dateret Skive d. 29. marty 1777 og undertegnet af: *F. W. Wind* og *S. Müller*.

1) Stolestader i kirken var fra gammel tid tillagt hver gård og hvert hus i sognet på landet. Tiendeyderne betalte intet. Af ikke-tiendeydende kunne kræves „en halv mark Danske“. I byerne kunne stolestaderne lejes.

2) Von Osten var stiftamtmand i Ålborg; men på dette tidspunkt samtidig const. i samme embede i Viborg amt. Han boede således hverken i amtstuegården i Østergade eller på Skivehus.

Alle stolestader får numre. Ved en senere rettelse af disse numre synes nogle stader at være forsvundet. Nedenstående oplysninger er efter den ældste nummerering i 1779. Vi begynder: „Fra altergulvet på venstre side“: Nr. 1, 2 og 3 tilhører Skivehus og er selvfølgelig fri! Nr. 4 har 3 sæder; her sidder byskriveren, frit. I en note bemærkes, at i nr. 4 har byfogeden sit sæde, men da han for tiden „har taget sig en anden stol“, så har *Gregorius Krogh* lejet samme for 32 sk. Ved sin side har han *Christen Ramborg*. I nr. 5 med fire sæder sidder sr. *Laurs Juul, Hans Guldberg, Peder Svindt, Hans Flint*. I næste stol *Ole Hattemager* (senere afløst af Jesper Falkenberg), *Hans Bruun, Anders Poder* og *Visti Kiildsen*. I nr. 11 og 12 herskabet fra Krabbesholm.

Sådan fortsættes nedad i kirken med navne på hver enkelt skiveborger, som betaler for sin plads i kirken, i regelen fra 32 til 16 sk. årlig. Ud for ikke så helt få navne står i anmærkningsrubrikken til højre i bogen: „Bortfaldet og udgår efter ordre som fattig til påske“. (Så fik vedkommende jo nok en gratis plads længere nede i kirken)! Efter nr. 18 til 24 står: „Ere bøndernes stoele“. (Her nævnes intet om betaling; men de var nok som kirketiendeydere fritaget).

Så begynder vi igen „fra altergulvet af på højre side i gangen“. Her sidder kvinderne. 1, 2 og 3 hører til Skivehus. Ellers sidder mand og kone over for hinanden. Degnekonen sidder frit i nr. 4. Det samme er tilfældet med klokkerens kone, som sidder i samme stol. Et par jomfruer er der også: *Nittrup* og *Borberg*. Nr. 12 og 13 hører til Krabbesholm.

Så er der 8 stole, nr. 15–22: „Disse stoele ere til bøndernes koner“. Kvindepladserne fortsætter „udi korskirken“. „De lukkede stoele under tårnet“. Her sidder mand og kone sammen; men pladserne her synes dyrere. I nr. 2 sidder præsten dog frit, det samme gælder organistens

kone. I „opgangen“ sidder madam *Svindt* formedelst 1 rd. *Jesper Dahm* sidder frit, da han er kirkeværge. Samme sted i nr. 7 med to sæder sidder byfogeden, frit – hans egentlige plads i nr. 4 var jo lejet ud! Her er også amtsforvalteren, som måtte betale 2 rd. Han er dog „flyttet til madam *Svindts* stol“.

Vi kommer så på „orgelværket“. „Udi den synderste stoel“ sr. *Anders Hesselberg*, betaler 2 rd., siden sidder her landinspektør *Flor*. „I den norderste“ må sr. *Anders Rønberg* sidde for 1 rd. om året.

Dernæst pulpituret! Herom hedder det i protokollen: „Pulpituret“ lige for prædikestolen, som hr. *Tvede* betjener sig af, svares ingen afgift for, såsom samme på den condition af hr. kammerråd *Lund* til Seile (Seilgård i Hallund sogn, v. Hjallerup i Vendsyssel) er opbygget, dog imod at pulpituret ved hans og her på stedet værende slægts uddøelse hjemfalder til kirken“.

Officererne kan „indtil videre“ betjene sig af fra alteret: i mandssiden: nr. 4, 5, 6 og 7 er fripladser. I fruentimmersiden nr. 5, 6 og 7 ligeledes. „Underofficerer og geméne med deres koner og børn tage sæde i korskirken fra den synderste ende og fremad.

Skive, d. 29. apr. 1779. *F. W. Wind. J. R. Ring.*

De nævnte borgere kan nærmere bestemmes som:

Jomfru Borberg, som havde en broder, Niels Borberg, der 1771 ejede den gård i Slotsgade, som senere blev til „det gamle apotek“, og deres fader var Mads Borberg samme-steds.

Hans Jensen Bruun, borgerskab fra 1771 som skomager, og havde lært i Viborg.

Jesper Dahm, kirkeværgen, fik borgerskab med borgerlig næring fra 1769.

Bager og købmand Hans Flindt, den ældre, boede i Nørregade, hvor „sæbehuset“ nu er, med borgerskab fra 1791.

Frederik Ditlev Flor, stiftslandinspektør, ejede gården i Adelgade, lige ud for Thinggade, han døde i 1825, 82 år.

Hans Guldberg, borgerskab fra 1788 som brændevinsbrænder.

Degnekonen var: Sidsel Nielsdatter Bach, som menes født 1728 i Jebjerg som datter af degnen Niels Hansen Bach, der først var gartner. Hun gift 1ste gang 1767 i Rakkeby, Vendsyssel, med hjælpeklokker i Resen ved Skive, Peder Andersen Juul. Hun gift 2den gang i Skive 1774 med klokker og skoleholder i landsognet, Laurits Axelsen Haderup, født 1746, død 1793. Deres lejehus lå på hjørnet af Tværgade i Sønderbyen og er nu forsvundet. Hun døde i Skive 1811.

Købmand Anders Madsen Hesselberg, borgerskab 1766. Hans gård i Nørregade lå hvor nu „skotøjsbørsen“ er. Var søn af købmand Mads Hesselberg ved Nørreport, og moderen flyttede ind i Nørregade og drev købmandshandel, hvor senere Andr. Sørensen havde sin købmandsgård.

Lauris Andersen Juul, født i Rakkeby, Vendsyssel, i 1740 og degnesøn, borgerskab i Skive 1775, købmand i Nørregade i gården nord for nuværende indkørsel til Thomsensgade. Var også bager og kgl. vejer og måler samt fuldmægtig ved amtstuen, nu hotel „Royal“, og en overgang const. byfoged. Han var gift med Henriette Holst Thorning 1733, datter af præsten Anders Thorning i Vium og Ida Inger Sophie Bertramsdatter From, præstedatter fra Selde. Juul døde i Skive i 1808, 68 år.

Købmand Visti Kjeldsen, født 1738, borgerskab 1780 og havde sin købmandsgård, hvor nu Frederiksgade munder ud i Adelgade.

Ole Hattemager var Oluf Sørensen Kold, født i Viborg, borgerskab som hattemager fra 1747 med bopæl i Østergade overfor den senere borgerskole.

Købmand Gregorius Krogh, borgerskab 1786, og ejede den nuværende Selchaus gård i Nørregade.

Ejeren af Skivehus var procurator Peder Lund, men han opholdt sig mest på sine andre gårde, Kyø og Sebberkloster, hvor han faldt om på trappen af galskab eller apopleksi 1791, da forvalteren kom og meldte ham, at naboens køer græssede på hans mark, og var død.

Kammerråd Lund var amtsforvalteren med bopæl i amtstuegården i Østergade, nu hotel „Royal“.

Byfoged Peder Andersen Møller var her kun kort (1775-79) og ejede gården i Adelgade, som senere var tilhørende boghandler Rübner-Petersen.

Jomfru Nittrup, muligvis datter af skrædder Peder Nittrup, der fik borgerskab 1770, men flyttede fra byen.

Gartner Anders Poder ejede hus midt på Thinggades sydside.

Christen Rasmussen Ramborg fik borgerskab 1774 som skomager.

Organistens kone i Adelgade, nu „Gregershus“, var gift med postmester og organist Jacob Riise Ring.

Købmand og brændevinsbrænder Anders Rønberg i Brogården, borgerskab 1774. Var født i Rønbjerg på Estvadgårds gods.

Madam Svindt var: Bodil Knudsdatter Floutrup, datter af Knud Floutrup, der havde været skipper og ført sin egen skude, død 1710. Hun var gift med skipper og købmand Christen Pedersen Svindt, som blev viet i sit eget hus ved Nørreport 1711 og i 1720 stadig „seylindis mand“ og levede til 1762.

Købmand og brandmajor og stor handelsmand Peder Christensen Svindt ved Nørreport, født i Skive 1718, borgerskab 1757, død 1772, søn af førnævnte madam Svindt. Hans hustru var Cathrine Michelsdatter Heug, vist købmandsdatter fra Ålborg.

Byskriveren var: Gabriel Sweistrup, død 1779, og havde ejet den gård i Slotsgade, der senere blev „det gamle apotek“, efter jomfru Borberg. Hans hustru var: Sophie Magdalene Hegelund, der døde i 1812. En efterkommer i slægten var skarpretteren Sveistrup.

Herskabet på Krabbesholm var: greve Adam Tramp og frue, født Gertrud Hofmann de Poulsen.

Michel Tvede nævnes også 1775, var jurist og vist auktionholder og ansat på amtstuen i Østergade, nu hotel „Royal“, hos amtsforvalter Lund.

Præsten Frederik Wilhelm Wind, der boede i den gamle præstegård i Adelgade, nu andelsslagteriets udsalg.

Artiklens skribent er pens. lærer Sigv. Jensen, Viborg, som var lærer i Røgind i Fjends herred. Han har skrevet mange bladartikler, særlig angående skole- og kirkeforhold i det 18. århundrede, f. eks. i „Skive Folkeblad“, „Morsø Folkeblad“ og „Thisted Amtstidende“.

Gaarden Rosborg og dens Beboere

Af N. P. J. Munk

Rosborg ligger tæt Øst for den nordlige Ende af den tidligere Rosborg Sø. En af dens Ejere, Hans Rosborg, forsøgte at ændre dens Navn til Rosborggaard, men det slog ikke an, og den bærer stadig Navnet Rosborg.

Rosborg maa vel adskilles fra Rosgaard, der ligger paa den vestlige Side af Søen, som nu er blevet til tre, der sammen gaar under Navnet Rosgaarde.

Rosborg er en gammel Adelsgaard, men om dens tidligste Historie er intet oplyst. Den ældste Omtale af den er vist fra 30/4 1493, hvor den kaldes Roedsborig. 1524 kaldes den i et Skattemandtal for Rosborregg, og derefter nævnes den den ene Gang efter den anden op igennem Tiderne under forskellige kun lidet varierede Skrivemaader for Navnet. I Matriklen af 1688 forekommer Skrivemaaden Raadsborg Gaard, og i Markbogen 1683 tales der om Rodsborig, Rods bore March, Raadsborig gaard, Enniste Gaard. Sammesteds kaldes Søen Raads Søe.

Rosborg var overordentlig smukt beliggende tæt ved Bredden af den ejendommelige og skønne Sø. Ved en Baadtur paa denne vilde man snart møde skarpt afskaarne, søgnavede Skrænter, snart blødt udglidende Enge. Bakkerne omkring den var dengang for en stor Del dækket med Lyng, men ind imellem paa Skrænter og i Kløfter livede Smaakrat af Blinkeløv og maaske en Smule Egepur op i alt det brune ved sit friske grønne Løv.

Kort sagt, en ganske uforglemmelig Tur, yderligere oplevet af et meget rigt Dyreliv af Vandfugle omkring Søen, Hjort og Hare og Ræv paa Bakkerne og et Fiskeri saa rigt, som man vist sjældent saa det.

Rosborg er som sagt en gammel Adelsgaard, og efter det sidste Led i Navnet kunde man antage, at der maa have været en Befæstning af en eller anden Slags paa Stedet. Sikre Spor af en saadan er dog ikke fundet. Gaardens Ejer gennem mange Aar, *Jakob Rosborg*, fortæller dog, at da de engang skulde begrave et dødt Faar, stødte de paa Murrester af en Kælder, hvori de fandt en Del Flaskeskaar. Men det har nok været en Rest af *Hans Rosborgs* Slot, hvorom senere.

Avlsgaarden angives at have ligget ved Mov Sø og at være flyttet ned til Hovedbygningen ved Søen af Hans Rosborg, der saa vilde kalde det hele for Rosborggaard. Gaarden gaar dog stadig under Navnet Rosborg, og fra Gaarden er Navnet tilmed gaet over paa den Familie, som gennem adskillige Slægtled har beboet den.

Jakob Rosborg fortalte videre, at der aldrig er fundet ringeste Spor af Avlsgaarden ved Mov Sø, og man ved saaledes ikke engang bestemt, hvor den har ligget.

Gaardens Bygningshistorie er saaledes temmelig usikker. Om denne skriver Danske Atlas 1768:

„Rosborggaard, i Mønsted Sogn, Fiendsherred, er en eenlig Bondegaard uden Frihed. Den ligger hos den ferske Søe Ros-Søe, og deraf, ligesom Rosgaard paa den anden Side, haver Navn. Gaarden heed tilforn Rosborg, men efterat den af *Hans Rosborg* blev flyttet nærmere til Søen og opbyggt med god Bygning, blev den af hennem kaldet Rosborg-Gaard. Indhuset er af Muur og Bindingsværk, og tækket med blaa glasserede Tagsteene. Uden Tvivl har der i gamle Dage staaet nogen anseelig Bygning paa Rosborg, sær om det er dette Sted, som i et Document af 1406 kaldes det Slot og Fæste Rotsborg.

At Gaarden endnu i forrige Seculo har betydet noget, sees deraf, at *Jesper Lunov* til Restrup, som Kong *Christian IV* kalder vor Mand Tiener og bestalter Major over det Jydske Regiment, 1637, forundes at beholde fri paa Livstid en Kronens Gaard i Halds Læn kaldet Rodtzborg. Gaardens Hartkorn er 6 Tønder 3 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album“.

Hertil maa dog føjes, at det Dokument, som *Pontoppidan* nævner under 1406, ikke gælder Rosborg i Mønsted Sogn, men derimod Rosborg umiddelbart Vest for Vejle.

Den første Gang, vi finder Rosborg nævnet, er under Aarstallet 1493, i en bekræftet Afskrift af et Dokument fra 1643.

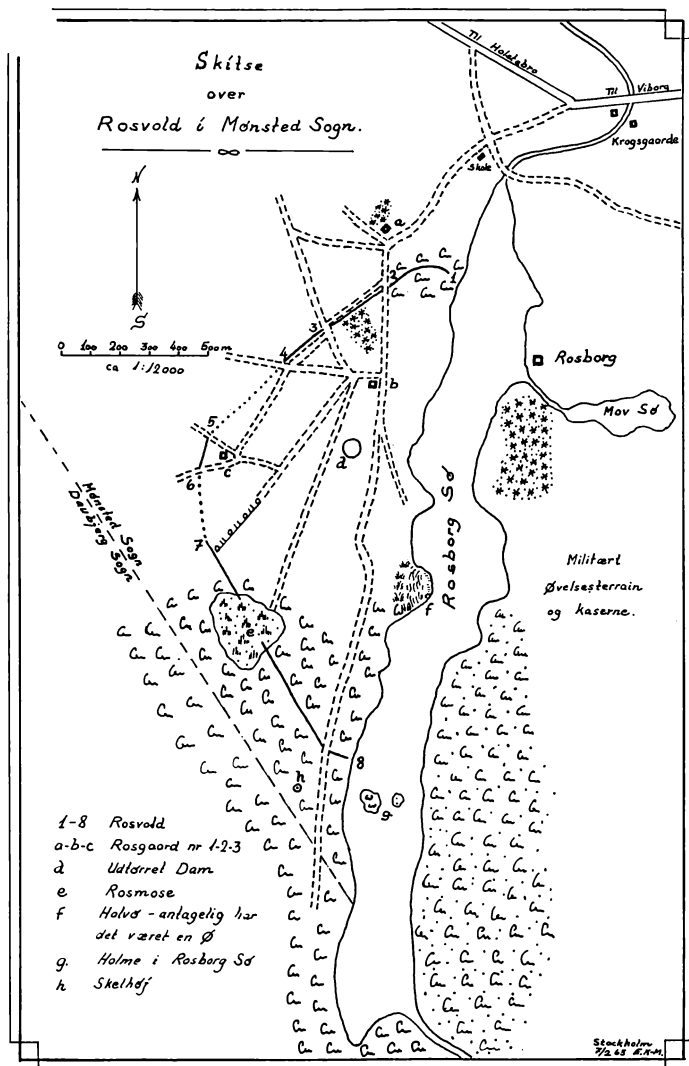
Beboere og Ejere har i ældre Tid ikke altid været de samme. Den første Ejer, som vi hører om, er *Predbjørn Podebusk*, som nævnes 1524. Den maa være bleven i hans Efterkommeres Eje, thi 1578 mageskifter hans Datterdatter, Fru „*Karen Gyldenstjerne* til Boller *Holgier Rosenkrantzis* Enke“ til Kronen mod forskelligt andet Gods „i Nørrejylland, Fiendts H. Mønsted S. 1 G. kaldet Rodtsborrig, 1 Mølle ved samme Gaard, som ingen synderlig Landgilde giver, men er under Gaardens Skyld, 1 Bol, kaldet Langskouf“.

Mon ikke denne Mølle, hvis Skyld er slaæet sammen med Gaardens, skulde være en nu glemt Mølle ved Afløbet fra Mov Sø?

Ved Overdragelsen 1578 stod Gaarden for 16½ Tønde Hartkorn.

Den nævnte *Holger Rosenkrans* var en af Tidens mest fremtrædende Adelsmænd; han var Søn af Rigsraad *Otte Holgersen Rosenkrans* til Boller, var født 1517 og døde den 4/3 1575. Hans 2. Hustru, den nævnte *Karen Gyldenstjerne*, overlevede ham i mange Aar, og det var hende, der overdrog Rosborg til Kronen.

Men ogsaa før den Tid ved vi en Smule om dens Be-

boere. 1537 bor der en *Anders Nielsen* paa Rosborg, hvor han altsaa maa antages at have været Fæster.

1578 bor der en *Ib Andersen*, og den *Niels Ibsen*, der nævnes 1587, er antagelig en Søn af ham.

1613 var der en Selvejrbonde, *Jens Pedersen* fra Fly, der fæstede den; men han fik Fæstepenge tilbage 1616, idet Gaarden da blev udlagt til Kaptajnsgaard for *Peder Brun*.

1626 nævnes Kaptajn *Anrep*, men om han nogensinde har boet paa Rosborg, er usikkert. Han var gift med *Tale Kaas*, og de boede ellers paa Grønkjær i Feldingbjærg Sogn i hvis Kirke deres fædre og mødre Vaaben er anbragt paa Altertavlen.

1624 havde *Niels Munk* den i Brug, men 1637 fik *Jesper Lunov*, Major ved Jydske Regiment, Livsbrev paa den, at nyde og beholde for sin Bestilling i sin Livstid. Han fik dog ikke megen Glæde af dette Livsbrev, idet han døde nogle Maaneder senere, den 12. November 1637.

Om *Niels Munk* har naaet at flytte, ved vi ikke, men han boede der i hvert Fald i Tiden derefter og menes at være død før 1662.

Niels Munk hørte ikke just til de heldige, ja, værre endnu – han kan kappes med *Hans Rosborg* om at være den mest berygtede af Rosborgs Beboere. Om hans forfærdende Heksejagter kan man læse i Jydske Samlinger 1899–1900.

Han var af den Adelsslægt, der førte en Vinranke i Skjoldet, men som ikke var synderligt fremtrædende. Han selv fik en temmelig krank Skæbne.

Af hans Forfædre kendes *Peder Munk* til Haubro i Rinds Herred, som er nævnt 1468, 1471 og 1475.

Dennes Søn var *Peder Pedersen Munk* til Haubro, som nævnes 1536, 1537, 1546, 1548 og endnu i en Rusttjenesteliste 1556.

Dennes Søn igen var *Peder Pedersen Munk* til Vesteris i Rinds Herred, nævnt 1580, 1594, 1595 og 1610.

Dennes Søn igen var saa Niels Pedersen Munk, som 1615 skriver sig til Serridslevgaard i Vor Herred. Han kom 1599 paa Sorø Skole, var 1633 bleven Løjtnant og havde da fæstet Hovedgaard i Ørridslev Sogn i Vor Herred. 1639 var han bleven forfremmet til Kaptajn og boede da paa Rosborg i Fjends Herred. Hans første Hustru, *Kirsten Harbou*, var da død, og han var gift anden Gang med *Sidsel Skinkel*.

Det var her, han ved sit forrykte Heksejageri og sin Selvtægt fik flere Personer bragt paa Baalet for Hekseri. Det førte en Masse Spektakel og Processer med sig, og da han tilmed brugte flere mærkelige Kunster for at faa helbredt sine syge Børn, kom det til at koste ham Kaptajntitlen.

Endnu 1640 fik han Brev paa en Gaard i Borup, men han mistede den allerede samme Aar. Og endnu værre blev det, da han 1642 havde indladt sig paa at være Forlover for den meneder Niels Arenfeldt.

Forinden holdt han dog paa Allesvraa Skifte efter sin anden Hustru, *Sidsel Skinkel*. Da han derefter 1647 kom tilbage, skulde han have været arresteret. Hans senere Skæbne vides der ikke meget om. Han nævnes dog i Adelen's Mandtal 1655 som levende og Ejer af Allesvraa, som han vistnok maa have arvet efter sin Fader.

Den 21/7 1650 blev *Søren Munk* til Mølgaard som nærmeste fødte Værgе beskikket som Formynder for hans efterladte 5 Sønner og 2 Døtre.

1662 maa han dog være død, thi da skriver hans Søn *Laurids Nielsen Munk* sig til Rosborg. Han skrives dog ellers sædvanlig til Brejning i Bølling Herred. Denne *Laurids Nielsen* var en fremtrædende Mand baade i *Fredrik III's* og *Kristian V's* Krige, blev Oberst 1677 og Generalmajor 1699. Han døde i København 2/3 1702 og blev begravet 11/6 samme Aar paa Brejning Kirkegaard.

Om han overhovedet har boet paa Rosborg sees ikke.

I hvert Fald kan det kun have været en kort Tid; senere er Gaarden bortfæstet. Han har dog muligvis allerede 1662 afstaaet den, thi 1663 nævnes her en Kaptajn *Barnekov*, der dog maaske kun har været Beboer, thi 1663 ejedes Rosborg af *Preben Banner*.

Den 24/7 1687 var Rosborg bleven udlagt til Ryttergods, og det har den saa været de følgende Aar.

Af Matriklen fra 1688 kan man se, at der da har været to Beboere, *Hans Nielsen* og *Christen Hansen*. Den første af disse maa være Fader til den som Bondeplager og Procesmager saa vidt berygtede *Hans Hansen Rosborg*.

Hans Rosborg er født paa Rosborg, og efter hans Dødsnotits at dømme, skal han være født 1670. Om hans Liv og ikke altid gode Bedrifter kan man læse i Jydske Samlinger 1880–81 og 1884–85 samt i Skivebogen 1917.

Hans Fader, *Hans Nielsen*, maa have været ret vel-situeret, eftersom baade *Hans* og Broderen *Jacob* fik Lov til i hvert Fald en Tid at gaa paa Latinskolen i Viborg.

Hvad *Hans* har bedrevet i de første omkring 30 Aar af sit Liv, er ikke ret opklaret. Han synes at have været Ridefoged, maaske flere Steder; i hvert Fald træffer vi ham i denne Funktion 1705–06 paa Randrup i Vinkel Sogn. Omkring 1700 begyndte han at optræde som Skatteforpagter og greb saa dybt og haardt, at han 1716, da han tillige var Forpagter paa Norringgaard, kunde købe sin Fædrenegaard, Rosborg, ved Auktionen over Ryttergodset. Der var dengang 6½ Td. Hartkorn, og Gaarden kostede 334 Rd.

Samme Aar købte han af *Christen Rodsten* til Nr. El-kjær en Del Gods i Grundfør Sogn, deriblandt nogle Agre kaldet „Harrildsmarch“ med 5½ Td. Hartkorn. Her byggede han saa en Gaard, som fik Navnet Haraldslund. Desuden købte han Grundfør Kirke.

1737 købte han Frisholt i Sale Sogn af Højesterets-

prokurator *Andr. Lowsen* med 33–36 og 233 Td. Htk., som *Lowsen* lige havde købt for 14.000 Rd.

Til en Karakteristik af *Hans Rosborg* faar det være nok her at fortælle, hvordan han behandlede sin Stedfader.

Hans Fader, *Hans Nielsen*, maa være død før 1701, da han ikke nævnes i Mønsted Kirkebog, som netop begynder i dette Aar. Hans Moder hed *Margrethe Nielsdatter Wesbech*, og hun havde efter sin første Mands Død giftet sig med en Mand, som hed *Jeppe Sørensen*.

Da Moderen døde den 26/10 1728, skulde der jo holdes Skifte. Det sees af Haraldslunds Skifteprotokol, som oplyser, at *Jeppe Sørensen* havde Rosborg i Fæste af sin Stedsøn. Men da var det den bare Armod, der havde tilhuse i den gamle Adelsborg. Arvens Aktiver gøres op til 126 Rd., men Passiverne til 315. Og saa flinthaard er *Hans Rosborg*, at han kræver af sin Stedfader, at dersom han vil blive ved Fæstet, skal han betale enhver sit og endda stille sin Husbond – Stedsønnen – nøjagtig Kaution.

Jeppe klager sig ynkeligt og forklarer, at han er en gammel og affældig Mand, som ikke formaar at stille nogen Kaution, men skyder sig ind under Stedsønnens Naade.

Ved dette Skifte nævnes følgende Børn efter *Hans Nielsen* og *Margrethe Nielsdatter*:

Chr. Hansen i Bryrup i Mønsted Sogn.

Sal. *Niels Hansen* i Viborg (altsaa død før 1728).

Hans Rosborg til Haraldslund m. v.

Niels Hansen, Kleinsmed i Skive (døde som Fattiglem i Krogsgaard 1752, 74 Aar gammel).

Jeppe Sørensens Kiste blev 1731 overført fra Andrup til Grundfør Kirkegaard. Jomfru Anna Helene Rosborg, der døde 31/12 1802, 54 Aar gammel, blev 11/1 1803 begravet i Spørring. (Efter Lengnicks Kirkebogsuddrag).

Jacob Rosborg i København. Hans Kone var Legatstifter.

Bodil Hansdatter, gift med *Knud Christensen Brand*, Degn i Mønsted.

Sal. *Jens Rosborg*, Forpagter paa Løvenholm.

Sal. *Christen Hansen*.

Sal. *Anders Hansen*.

Hans Rosborg havde haft saa travlt med at samle Grunker, at han ikke før omkring 1708 havde faaet Tid til at gifte sig, men saa fandt han en Skipperdatter, *Helle Madsdatter*, fra Ebeltoft, som var villig til at ægte den utiltalende Herremandsspire.

Det mærkelige er, at Ægteskabet synes at have været i hvert Fald uden væsentlige Spektakler, og Børn blev der ogsaa en Del af; i hvert Fald kendes følgende:

Jacob Rosborg, født omkr. 1709, Ejer af Haraldslund, død 22/6 1777, 68 Aar gammel, nedsat i Grundfør Kirkes Begravelse.

Hans Thansen Rosborg, født 3/1 1719, død 26/8 1779. Gift 1) med *Else Kirstine Adler* af Hinnerupbrogaard, død 1765, 2) med *Anna Vassard*, som overlevede ham.

Mette Rosborg.

Mads Rosborg, født 16/11 1723; død ung.

Christian Ludvig Rosborg, født 11/1 1725 i Grundfør, død 1794 i et Hus i Sahl By; ugift.

Hellene Palene Rosborg, født i Grundfør, døbt 18/2 1721, gift med *Jonas Agerholm*, som senere fik Rosborg.

Anne Margrethe Rosborg.

En af de ovennævnte, sandsynligvis *Mette*, var gift med Præsten i Sahl, *Ole Kleve*. Meddelelserne i Jydske Samlinger om Hans Rosborgs Børn er altsaa ikke helt rigtige. Børnenes Rækkefølge kan vi heller ikke fastslaa. Og *Anne Margrethe* ved vi heller ikke andet om, end at hun nævnes i Forbindelse med et af Ole Kleves Børns Daab.

Hans Rosborg afstod 1750 Frisholt til sin Søn *Hans Thansen* og flyttede derefter til sin Fødegaard, hvor han døde 1752. Kirkebogen for Mønsted Sogn har følgende om hans Begravelse:

„Velædle *Hans Hansen Rosborg* D. 2. p. Epiph.
82 Aar gl. d. 24. Ian.“

Saadan melder altsaa Kirkebogen om et af de mest uædle Mennesker, der nogensinde har levet i Mønsted Sogn.

Men saadan lader Traditionen ham ikke slippe. Præsten i Daugbjerg, som han naturligvis ogsaa var Uvenner med, siges ved Graven at have holdt følgende korte og fyndige Tale:

„Stat stille her ved denne Grav,
her hvile *Rosborgs* Bene;
men hvor den arme Sjæl blev af,
det ved kun Gud alene“.

Men ikke engang det kunde Snakken og Sagnet lade hans Minde slippe med. Der fortælles, at da Liget skulde køres fra Rosborg til Kirkegaarden, kunde 6 Heste ikke trække Vognen af Stedet. I al Raadvildheden fandt man saa paa at lukke Kisten op for at se, hvad det kunde være. Der laa 4 Uldnøgler Garn i Kisten; dem tog man ud, og saa kunde Henfarten gaa for sig.

Men mens de paarørende stod der, raadville og ubesluttsomme, stod Folkene i Bryggersdøren og skrannede ad dem.

Da Bondeplageren havde endt sine Dage, blev Rosborg af Boet stillet til Auktion, og 1753 blev Gaarden og det underliggende Gods købt af *Hans Rosborgs* Svigersøn *Jonas Agerholm*.

Der findes dog ikke i Skøde- og Panteprotokollen indført noget Skøde, men i Fjends Herreds Auktionsproto-

kol findes en meget vidtløftig Beretning om den Auktion, der afgjorde Gaardens og Godsets og Indboets Skæbne.

Side op og Side ned fortælles der om Salget af den Mængde Indbo, som en Mængde celebre Personer, deriblandt *Schinkel* paa Hald, var mødt op for at se paa. Meget af det blev ogsaa spredt for alle Vinde, men en ganske væsentlig Del blev dog købt af *Jonas Agerholm*.

Auktionen blev forestaaet af den daværende Herredsfoged *Christian Kold*, engang *Tordenskjolds* Tjener. Han modtog en Dag fra Amtmand *I. A. With* i Viborg et Papir saalydende:

„Monsieur *Jonas Agerholm* haver i Dag Leveret mig 4634 Rd. 4 M. 3 S., siger Firetusinde, Sexhundrede og fiire tredive Rigsdaler fire Mark og tre Skilling, som er dend gandske Summa med Capital og Rente for Rosborggaard og underliggende Gods, hvilket tiener Hr. herrits Foged Sr. *Christian Kold* til efterretning, at pengene ere Betalt, og at hannem Skiødet imod dette interims Bevis maa extraderes og mig derefter igien at tilstilles. Wiborg d: 3 May 1754. *I. A. With*“.

Derefter følger igen i Auktionsprotokollen det meget omfattende Skøde.

Saa kom der omkring 30 rolige Aar, hvor *Jonas og Helle Palene* synes at have boet fredeligt paa Rosborg.

Men 1783 døde *Jonas Agerholm*, 65 Aar gammel, og blev begravet den 17/3. Men det ser ud til, at de økonomiske Forhold efterhaanden er blevet noget derangerede; allerede den 20/6 1780 udstedte han en Panteobligation paa 1350 Rigsdaler, og kort efter hans Død tog *Helle Palene* sig for at realisere det hele.

Hun tog særlig fat i 1785, i hvilket Aar hun fik solgt næsten alt Godset. Desuden tog hun sig ogsaa for at udstede Fripas for stavnsbundne, og det maa siges at være paa Tide, hvis hun skulde have Betaling for Passene,

for tre Aar senere kom jo de store Landboreformer med Stavnsbaandets Ophævelse.

Ogsaa selve Gaarden Rosborg solgte hun. Begyndelsen af Skødet lyder saaledes:

„Kiendes ieg underskrevne *Helle Pallene Rosborg*, Enke efter afg. *Jonas Aggerholm* paa Rosborggrd., at ieg med min Lavværges *Villie* og *Samtykke*, haver Solgt og afhændet, ligesom ieg og hermed sælger, skiøder og afhænder fra mig og mine Arvinger til Hr: *Rudolf de Linde* paa *Marsvinslund* og hans Arvinger, den mig tilhørende *Rosborggaard*, beliggende i *Halds Amt*, *Fiends Herred* og *Mønsted Sogn*, og *Staaer Samme Gaard* for *Hkr. Agger* og *Eng 6 Td: 5 Sk: 3 F: ½ Alb.*, samt *Krogsgaard Mølle*, staaende for *Mølleskyld – 2 T: 2 Skp.*, hvormed følger ligesaa, det *Mølleskyld* fra den øde og nedlagte *Mølle* i *Mønsted*, som er *2 Td: 1 Skp:* i alt *Mølleskyld 4 Td: 3 skp.*, alt for den *Summa Tre Tusinde to hundrede og fyrgetyve Rdr. . .*“.

Skødet blev tinglæst den 28/6 1783. *Helle Palenes* Lavværgе var *Bagge Friis*.

Rudolph de Linde kom dog ikke til at besidde Rosborg ret længe; han døde allerede 1788, hvorefter hans Enke, *Augusta Elisabeth Lund*, solgte Rosborg og *Krogsgaard Mølle* til *P. J. Bødtkier*. Skødet er tinglæst 28/6 1791. Købesummen blev 4070 Rd., og Købet omfattede Rosborg og *Krogsgaard Mølle*. Hartkornet var det samme som ved Salget 8 Aar i Forvejen, og der køres stadig med *Mølleskylden* for den nedlagte *Mølle* i *Mønsted*.

Heller ikke *Bødtcher* beholdt Rosborg ret længe. I *Fjends Herreds Skøde- og Panteprotokol* findes nemlig 25/8 1795 tinglæst et Skøde, hvorved *Peter Johan Bøtcher* (Navnet skrives forskelligt), boende i *Viborg*, mageskifter *Rosborggaard* og den denne underliggende *Krogsgaard Mølle* samt den under denne henlagte *Mølleskyld* af den nedlagte *Mølle* i *Mønsted* med Raadmand *Klein*

i Viborg. I Bytte faar *Bøtcher* 3600 Rdl. I Anledning af Mageskiftet oplyser *Klein*, at Rosborgs 3 Ladegaardsbygninger den 14/8 1795 er afbrændte, at Assurance-summen var 2280 Rdl., der skal staa som Sikkerhed for de 3600 Rdl.

Heller ikke *Klein* beholdt Rosborg ret længe. Ved et Skøde, tinglæst 9/7 1799, sælger „*Christian Klein* i Wirk-sund“ til Birkedommer *Fogh* paa Frisholt

1. Rosborggaard med Hartkorn 6 Tdr. 5 Skp. 3 Fjdk. $\frac{1}{2}$ Alb.
2. Krogsgaard Mølle, Mølleskyldshartkorn 4 Tdr. 3 Skp.
3. Tvende paa Rosborggaards Mark opbyggede Huse.
4. Den øde Mølleskylds Ejendom i Mønsted.

Det var dog ikke for at beholde Rosborg, at Birkedommeren havde købt Rosborg. Ved et Skøde tinglæst 3/7 1799 solgte han Rosborggaard med 3 bortfæstede Afbyggersteder til Generalauditor *Lindahl*. Købesummen var 5200 Rd. Vi bemærker, at ved denne Handel er Møllen ikke med.

Saa gik der nogle faa Aar; saa solgte „General Auditor og Landvæsens Kommissair *Lindahl*“ efter Købekontrakt af 25/4 1809 Rosborg til *Jens Kistrup*, da boende i Hellerup i Fjends Herred. Hartkornet var nu 5 Tdr. 3 Fjdk. $\frac{1}{2}$ Alb. Det maa skyldes, at Afbyggerstederne nu ikke er med. Købesummen var 3080 Rdl.

Ifølge Danske Atlas blev Rosborgs Hartkorn 1769 ved kongelig Resolution nedsat paa Grund af Sandflugt.

Den nye Ejer hed altsaa *Jens Pedersen Kistrup* og var gift med *Maren Nielsdatter*. Det saa nok ikke saa stort ud til at begynde med, for da han ved Tilstaaelse, tinglæst 15/7 1788, erkendte at have modtaget Arven efter *Marens* Forældre, *Niels Johansen* og *Dorthe Lauridsdatter*, som boede og døde i Tastum, beløb Arven sig kun til 23 Rdl. 3 Mark og $1\frac{1}{2}$ Skilling. Ægteparret boede dengang i Viborg Skovhus.

Senere maa han dog have erhvervet en Gaard i Hellerup, thi ved Deklaration, tinglæst 21/7 1807, bestemtes det, at hans eneste Søn skulde have denne.

Med den Klatskilling, han arvede, og det beskedne Beløb, som Gaarden i Hellerup kunde indbringe fra Sønnen, er det en komplet Gaade, hvor han har faaet de mange Penge fra, der skulde til for at erhverve Herregaarden.

Ret længe fik han nu heller ikke Lejlighed til at glæde sig over sin Erhvervelse, eftersom han døde allerede 5/9 1810. *Traps Meddelelse* om, at han udparcellerede Rosborg, er forkert.

Allerede næste Aar, 1811, den 25. Maj, giftede hans Enke, *Maren Nielsdatter*, sig med Ungkarl *Frederik Nielsen* fra Tougaard, og dermed rykkede den Slægt ind paa Rosborg, som kom til at besidde den i rundt regnet 150 Aar.

Maren Nielsdatter døde den 11/7 1838, 75 Aar gammel. Der var ingen Børn i Ægteskabet, og *Frederik Nielsen* giftede sig da den 29/10 med den kun 23 Aar gamle *Kirsten Christensdatter*, Datter af *Christen Nielsen* i Tougaard.

Frederik Nielsen døde den 23/4 1848, hvorefter den kun 32 Aar gamle Enke giftede sig med Ungkarl *Jakob Nielsen*, som kun var 27 Aar gammel.

I dette Ægteskab var der Sønnen *Niels Jakobsen*, som blev den næste Ejer af Rosborg. Han giftede sig 12/2 1878 med Pigen *Mette Kathrine Sørensen* af Mønsted, født 13/5 1857 og død 1938.

I dette Ægteskab var der en Del Børn, hvoraf den ældste, *Jakob Jakobsen*, blev Slægtens sidste Ejer af Rosborg. Han fik 5/2 1906 Navneforandring til *Jakob Nielsen Rosborg*.

Imidlertid døde *Niels Jakobsen* allerede den 2/11 1888, og Enken sad da tilbage paa den store Gaard med en

Flok Børn, hvoraf det sidste blev født 3 Dage efter Faderens Død. Der var 7 Børn i Ægteskabet, men trods alt klarede hun sig igennem, saaledes at Gaarden 1908 kunde overgaa til *Jakob Nielsen Rosborg*.

Han forblev Ungkarl hele sit Liv igennem, men gik med Iver og Energi op i Gaardens Drift. Men ved Siden af Landbruget havde han mange Jærn i Ilden, fabrikerede Tørv, beplantede Hedearealer og kom til i Aarenes Løb at sidde i Bestyrelsen af flere lokale Foreninger. I Sogneraadet sad han i tre Perioder.

Sin Slægtsgaard omfattede han med stor Kærlighed, og i det hele taget viste han stor Pietet overfor Slægtens og Egnens gamle Minder. Det var ham en stor Sorg, at han ikke selv havde Arvinger og derfor i 1959 maatte lade Gaarden gaa over paa fremmede Hænder og selv tilbringe sine sidste Aar paa Hvilehjemmet i Overlund. Her døde han saa i Maj 1963.

Det var en Fiskeeksportør *Pedersen* fra Holstebro, der erhvervede Rosborg. Han beholdt den dog ikke længe, men solgte den kort efter til Oberstløjtnant *Mandrup Poulsen*. Allerede 1947 havde denne søgt at erhverve Rosborg, men endnu dengang syntes *Jakob Rosborg* ikke, at han kunde bringe det over sit Sind at skille sig ved sin Fædrenegaard og holdt derfor fast paa den, saa længe han kunde.

Mandrup Poulsen fik dog heller ikke Lov til at beholde Rosborg ret længe. Hele Rosborg, og forøvrigt en hel Del mere, blev eksproprieret til Kaserne- og Øvelsesomraade.

Mens der saaledes haves en ikke helt ringe Viden om selve Gaarden og dens Beboere, vides der med Sikkerhed meget lidt om dens Bygninger gennem Tiderne. Det glider endog helt over i det sagnagtige. Der fortælles saaledes, at Gaarden først har ligget helt ovre ved Mov Sø, og at det først er *Hans Rosborg*, der 1710 har flyttet den til sit nuværende Sted.

Dette er dog næppe rigtigt. *Jakob Rosborg* siger, at der aldrig ved Mov Sø er fundet ringeste Spor af, at Gaarden kan have ligget der. Den har da sandsynligvis altid ligget omtrent der, hvor den nu ligger, og den Flytning, der kan have været Tale om, kun betinget af Hensynet til *Hans Rosborgs* flotte Hovedbygning.

Det første, der rent historisk meldes om Gaarden, er Meddelelsen i Danske Atlas, der siger, at Gaarden af *Hans Rosborg* blev flyttet nærmere til Søen og opbygget med en god Bygning, og at Stuehuset er af Mur og Bindingsværk og tækket med blaa glasserede Tagsten.

Men denne flotte Hovedbygning er forlængst forsvundet. Overleveringen siger, at den blev købt af Bygmester *Villads Stilling*, og dens Materialier blev benyttet ved Opførelsen af 3 Bygninger i Viborg.

Vi har denne Overlevering fra den gamle Skomager *Hammershøj* i Viborg, som af sin rige Hukommelse fortalte baade det ene og det andet, som han i sit lange Liv havde set eller faaet at vide om Viborgs Historie.

Han fortalte saaledes, at Materialierne fra „Ruinerne“ af Rosborg blev benyttet til Opførelsen af Ursins Gaard i Mogensgade, Skjødbergers Ejendom paa Nytorv og en Gaard paa Mathiasgade, som senere er bleven revet ned. Endnu ligger der jo blaa Tagsten paa Ejendommen paa Nytorv. Underligt nok, at det skulde kunne betale sig med den lange Transport til Viborg, men selve Sagen lader sig jo ikke bortforklare.

Og der kan næppe være Tvivl om, hvem der har realiseret den store Hovedbygning. Det maa være *Jens Kistrup*. Maaske har han paa denne Maade reddet nogle af Pengene til Købet.

Paa Rosborg fandtes i sin Tid et Maleri af *Hans Rosborg* og hans Frue, *Helle Madsdatter*. Maleriet er nu blevet istandsat og findes paa Stiftsmusæet.

Men i Stuehuset paa Rosborg fandtes der, indtil det

blev forladt, to Døre, om hvilke det fortaltes, at det var det fjerde Hus, de sad i.

Paa den ene Dør er i den øverste Fylding afmalet en Krigsmand med et Gevær og en drabelig Sabel; han har et markant Overskæg, Kappe og en høj Hue, næsten som en Garderhue. Billedet dækker kun den øverste Fylding.

Paa den anden Dør ser man en Morian (Neger) siddende, og ved Siden af en Struds. Billedet og den omgivende Ornamentik fylder næsten hele Døren. Ornamentikken ligner saa slaaende Ornamentikken i Søndre Sogns Kirke, at man fristes til at antage, at begge Billeder er malet af *Trane* eller en Elev af ham.

Ogsaa disse Døre er havnet paa Stiftsmusæet. De maa stamme fra *Hans Rosborgs* Hovedbygning, der altsaa har været det første Sted, hvor de har siddet. Da „Slottet“ blev revet ned, er de sandsynligvis flyttet over til en foreløbig Beboelse i Ladegaarden. Denne har dog nok ikke tilfredsstillet ret længe, og der er saa bleven opført et almindeligt Stuehus svarende til Gaardens Behov. Dette har dog heller ikke staaet saa længe, idet *Jakob Nielsen* i 1868 byggede det Stuehus, der staaer endnu, og dette blev saaledes det fjerde Hus, hvor Dørene har været i Brug.

Det ville have været interessant, om vi f. Eks. gennem en Brandtaksation kunde have faaet noget at vide om *Hans Rosborgs* „Slot“; men en saadan findes desværre ikke.

Derimod findes der i Taksationsprotokollen for Fjends Herred, dateret 27/6 1809, en Taksation af Gaardens Bygninger, *efter* at *Hans Rosborgs* flotte Bygning er revet ned.

Den fortjener at kendes i sin Helhed, selv om det er lidt svært at finde ud af Bygningernes Beliggenhed i Forhold til hinanden; de er sagtens bestemt af den forsvundne Hovedbygning.

Den er navnlig interessant, naar vi sammenligner den med, hvad der ellers skrives om Egnens andre Landbygninger, hvor vi træffer Huse, der ikke engang er 7 Alen brede og næsten i enhver Henseende er elendige. Hverken i Omfang eller Kvalitet er der nogen, der blot tilnærmelsesvis kan klare sig med Rosborgs.

Det er altsaa, om ikke just en herskabelig, saa dog en yderst solid Samling Bygninger, som vi her præsenteres for.

Taksationen findes under Mønsted Sogn og lyder saaledes:

„Een Gaard, Rosborggaard Kaldet, som forhen under Hoved No 52, var forsikret for 6740 rd., befandtes nu saaledes forandret og forringet: –

Forhen Birkedommer *Fogh* – nu *Jens Kistrup* Ejer og Beboer. – Matr: No vides ei. –

- a. Stuehuset norden i Gaarden, 10 Fag, 10 Alen dyb, Eege under- og Fyr Overtømmer, muurede Vægge, deels Straa- og deels Lyngtag, til Stue, Kamre og Kiøkken, med Lovt, Vindver og Dørre, tvende iern bielægger Kachelovne, samt en Skorsten med Pibe af brændte Steen, taxeret a Fag 50 rd er 500
- b. Det væstre Fløyhuus, 9 Fag, 9 Alen, Eege under- og Fyr Overtømmer, muurede Vægge, deels Straa- og deels Lyngtag, til Føeder, Stald og Vognremis taxeret a Fag 30 rd er 270
- c. Det østre Fløyhuus, 9 Fag, 9 Alen dyb, Eege under- og Fyr Overtømmer, muurede Vægge, deels Straa- og deels Lyngtag, til Føeder og Fæe, taxeret a Fag 30 rd er 270
- d. det søndre Huus, 10 Fag, 10 Alen dyb. Eege under- og Fyr Overtømmer, muurede Væg-

ge, Lyngtag, til Lade og Tærskeloe, taxeret a Fag 30 rd, er	300
e. det væstre Fløyhuus ved det søndre Huus, 9 Fag, 9 Alen dyb, Eege under og Fyr Over-tømmer, deels Straa- og deels Lyngtag, muurede Vægge til Brygger og Bagerhuus, med Lovt, Vindver og Dørre, en indmuuret Kaaber Kiedel paa $\frac{1}{2}$ Tdr, samt en Skorsten og Bageovn af brændte Steen, taxeret a Fag 40 rd, er	360
f. Det østre Fløyhuus ved det søndre Huus, 9 Fag 9 Alen dyb, Eege under- og Fyr Over-tømmer, muurede Vægge, Lyngtag, til Foe-der og Faar, taxeret a Fag 20 rd er	180
	<hr/> 1880 rd.“ <hr/>

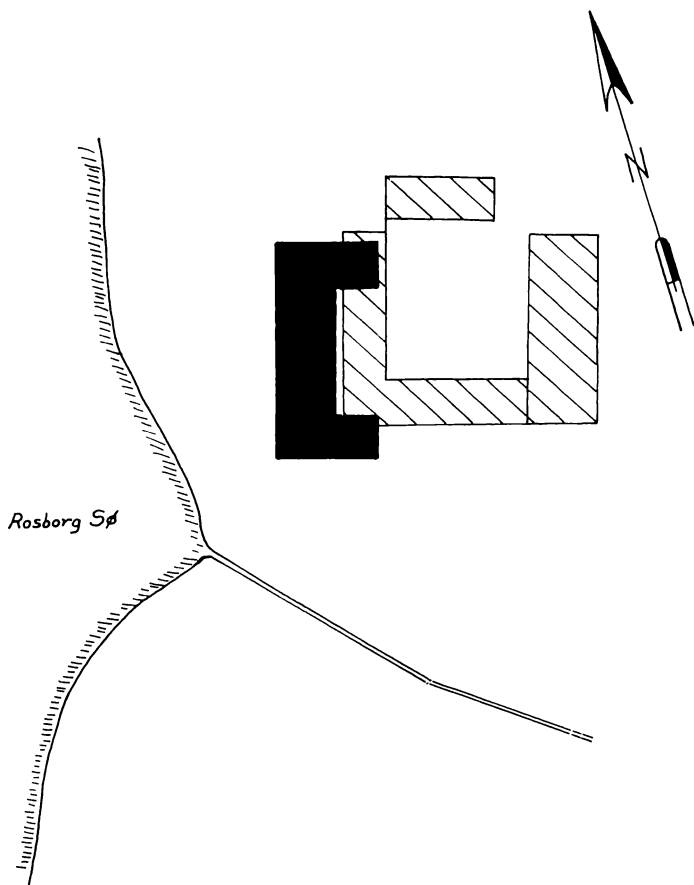
Der er jo unægtelig et mægtigt Spring imellem 6740 Rd., mens Hovedbygningen stod, og saa de 1880, da den var revet ned. Hvis *Jens Kistrup* har kunnet stryge blot Hovedparten af dette Beløb, var det jo et godt Tilskud til Købesummen.

Og nu er Gaardens Saga som saadan altsaa Slut. Der er noget vemodigt ved at se et Sted, som har været Skuepladsen for Menneskers Færden i Lyst og Nød gennem saa mange Slægtled, blive overgivet til Udslettelse og Glemsel.

Omnia vanitas.

KILDER

En fuldstændig Kildefortegnelse vil vist være overflødig, eftersom en Del af Kilderne er anført i Teksten. Som Hovedkilde for Etymologi og Navne kan anføres Bogen: Viborgegnens Stednavne. Som Kilder til *Hans Rosborgs* Liv og Levned kan særligt nævnes *Jydske Samlinger 1880—81, 1884—85* og *Skivebogen 1917*. Om *Niels Munks* Heksejagter kan læses i *Jydske Samlinger 1899—1900*. Og saa er i øvrigt anvendt Kirkebøger, Skøde- og Panteprotokoller samt mundtlige Meddelelser, særlig af Gaardens forrige Ejer, *Jacob Rosborg*, og Postbud *P. Riis*, Viborg.

Skitse over den omtrentlige Beliggenhed og Plan af „Slottet“ (sort) og den nuværende Gaard (skraveret). Der foreligger ingen Udgravninger og ingen egentlige Opmaalinge, saa det hele maa kun ses som rent skitsemaessigt. Men der er vist Grund til at antage, at Stuehuset (i Nord) og Udhusene mod Vest og Øst ligger paa nogenlunde samme Sted som Brandtaksationens Bygninger a, b og c. Endnu længere mod Syd, hen imod Bækken, maa saa Taksationens tre andre Huse have ligget.

Halvkredsvolden ved Rosborg Sø

Der er Steder, hvorover der ligesom ruger noget forborgent, noget hemmelighedsfuldt, noget som man ikke

kan se, men som alligevel ligesom rent instinktmæssigt paatrænger sig en, noget som man aner maa have præget Stedet fra en fjærn Fortid, noget stort og indgribende, noget uhyggeligt maaske.

Det er ikke alle, der mærker det, og ikke alle, der mærker det lige stærkt og ikke lige meget ved enhver Lejlighed, men til Tider kan det mærkes næsten ligefrem knugende.

De Lærde har spekuleret meget over, hvad der kan ligge bag dette mærkelige, hvis de da ikke ligefrem søger at benægte dets Tilværelse. Men den Idé, som vist i Dag de fleste hælder til, taler noget om Indprægning, Tilbagesansning eller, hvad man nu vil kalde det.

Lad det nu være, hvad det vil, men der er noget meget mærkeligt over den tidligere Rosborg Sø og dens Omgivelser.

Lad os begynde med Navnet. – I Bogen om Viborg Amts Stednavne er der givet en teoretisk Forklaring, som vel er ret ubestemt, men som dog munder ud i dette, at det maa betyde noget med fugtigt Terrain, Vandløb eller Græsgang.

Men til det gamle Voldsted ved Vejle, som 1406 nævnes ved Navnet Rotsborgh, gives der en anden Forklaring.

Den i Bogen om Stednavnene givne Forklaring er da næppe rigtig. Men hvad saa? Der er næppe andet at gøre, end at forsøge en Gætning ud fra Navnet og saa se, om der er noget, der taler for denne.

Forleddet i Navnet er jo Ros. Vi kender jo et Ord som Rostjeneste, Krigstjeneste til Hest. Men Ros, som er det gamle Ord for Hest, er jo et meget gammelt Ord ogsaa i Dansk, og i den hedenske Oldtid indtog Hesten en Særstilling og var det fornemste af de Dyr, der bragtes som Offer.

Skulde der mon være en Forbindelse dér? Saa skulde

det vel kunne tænkes, at der ved Søen har været et Helligsted, maaske endda fra Tiden før Aserne.

Det er vist Forfatteren *Chr. Heilskov*, der som den første i Skivebogen for 1929 lidt usikkert fremsætter denne Gisning. Derefter gentages den med noget større Sikkerhed af Kirkehistorikeren *P. Severinsen* i 1932 i Bogen om Viborg Domkirke.

Severinsen gør tillige opmærksom paa den mærkelige Overensstemmelse mellem Forholdene ved Viborg og Forholdene ved Rosborg Sø. Ved Viborg laa de to „Vibjerger“, hellige Bjerge, ud mod Søen omgivet i en Halvbue ligesom et mægtigt Amfiteater af Bakker.

Hvis vi ser paa Vestsiden af Rosborg Sø, finder vi dér et ganske tilsvarende Forhold; men her finder vi tillige, delvis bevaret, en Halvkredsvold, der med begge Ender gaar ned mod Søen.

Ved Viborg er den tilsvarende Vold – hvis der har været en saadan – sløjfet eller maaske snarere dækket af Svend Grathes Befæstningsvold. Men Overensstemmelsen baade i Anlæg og Udstrækning er mere end paafaldende.

Men kan det have nogen Rimelighed, at Volden kan naa saa langt tilbage i Danmarks Fortid?

Den findes i hele sin Udstrækning afsat paa Matrikelskortarkivets Kort opmaalt 1810 af Dehn og kopieret 1815 af *G. Theis*.

Og saa spørger man sig selv: Hvornaar kan denne lange Vold være opkastet, og hvilken Hensigt har der været med den?

Den kan ikke være opkastet af Hensyn til et Forsvar. Ganske vist kunde den nok i Oldtidens Kampe have en ikke helt ringe Hindringsevne, men saa skulde jo Styrken være saa stor, at hele Voldlængden kunde holdes besat, og det skulde der jo en mægtig Styrke til. Og med et mindre Antal Folk, hvor en Fjende kunde liste sig til i Nattens Mulm og Mørke at faa en ikke ringe Del af

sin Styrke indenfor Volden, vilde den jo tabe sin Betydning.

Der bliver da næsten ikke anden Forklaring tilbage end den, at den maa være tænkt som en Indhegning om f. Eks. et Helligdomsomraade. Og dette maa være meget ældre end Sogneinddelingen; ellers skulde det da være mere end mærkeligt, om den ikke paa den ene eller anden Maade skulde have faaet Indflydelse paa Skellet imellem de to Sogne, der nu gaar ganske tæt forbi den. Konklusionen heraf maa blive den, at Voldens Betydning fuldstændig var glempt, da Sogneinddelingen blev foretaget.

Hvis Volden var bleven sagkyndigt undersøgt, kunde der maaske have været fundet Potteskaar, Redskaber o. l., som kunde have hjulpet til at naa frem til en Datering. Men det er den altsaa ikke. Vi faar da se, hvad Volden selv kan fortælle.

Vi begynder da med en Vandring langs Volden fra den nordre Ende og til det Sted, hvor den – knap $2\frac{1}{2}$ km længere mod Syd – igen munder ud imod Søen.

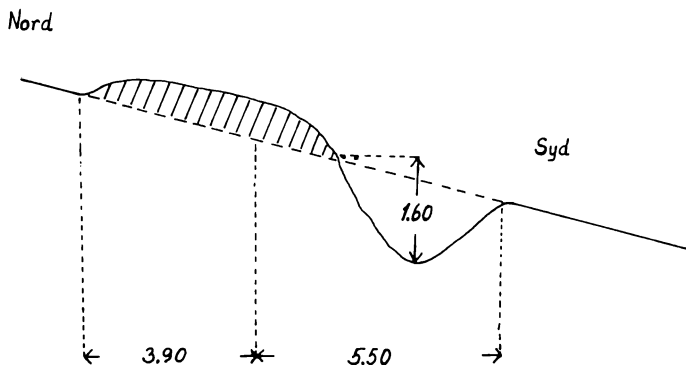
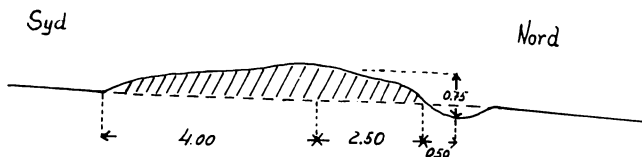
Ved den nordlige Ende synes Voldstykket ikke at have naaet helt ned til Søen; men det sidste lille Stykke kan vel have været lukket med et Pælehegn.

Voldstykket fra Søen til den nordre Udkørsel er ret uregelmæssigt, men Uregelmæssighederne maa være foranlediget ved senere Forstyrrelser. Volden er jævnet meget ud og Graven ligeledes, men Volden er dog let at følge.

Fra Udkørselen fortsætter Volden endnu uden særlige Forandringer ca. 400 m mod Sydvest. Saa følger et langt Stykke, hvor Volden vel er jævnet ud, men dog let kan spores.

Diget Vest for Gaarden, Rosgaard Nr. 3, er øjensynligt en Rest af Volden, men er meget ødelagt.

Fra Enden af dette Dige og ca. 400 m mod Syd er

Et Par Profiler af Vold og Grav med paaskrevne Maal i Meter. Det øverste er taget fra den nordre Indkørsel til Omraadet; det nederste er fra Voldstykket tæt Vest for Rosmose.

Vold og Grav helt udjævnet, men lod sig dog i Sommeren 1936 spore som en grønlig Stribe hen over Marken.

Vest for Rosmose er Profilet meget kraftigt og er sikkert urørt udover en Smule Sammensynkning og saa den Udjævning, som Regn og Vind efterhaanden har forarsaget.

Volden skyder sig et godt Stykke ud i Mosen, men er her ligesom en Smule mere sammensunket. Den begynder igen et Stykke fra den modsatte Kant af Mosen og fortsætter derfra over søndre Udkørsel og ned mod Søn.

Stykket nærmest Mosen er en Del forandret, idet der i Bunden af Graven er lavet en Rende, formodentlig i

ny Tid og beregnet til Afledning af Vandet fra Mosen. Men alligevel er Profilen her smuk og kraftig.

Fra søndre Udkørsel og ned mod Søen maa Vold og Grav antages af være fuldstændig urørt udover en Smule Sammensynkning. Ligesom ved Nordenden gaar Volden ikke helt ned til Søen, men Melletrummet synes dog her at være lidt mindre.

Kortskitse og Profiler stammer fra et Par Besøg i Juli 1936, men ved et fornyet Besøg i 1962 fandtes Vold og Grav i nogenlunde samme Tilstand. Men Omgivelserne har i ikke ringe Grad ændret Karakter gennem Beplantning.

Naar vi altsaa tænker os Vold og Grav fuldstændig intakt, ser vi et Omraade indhegnet af en lav Vold med en dyb foranliggende Grav af ca. 2,5 km's Længde. Dens Oprindelse maa ligge langt tilbage, da der ikke findes det ringeste i Retning af Historie eller Sagn om den. Den kan vanskeligt forklares som en Forsvarsvold, og der er da næsten ikke andet tilbage end at formode, at Chr. Heilskov har Ret i sin Gætning, at det drejer sig om et hedensk Helligdomsomraade.

Han hæfter sig ved en udtørret Dam. Og der er jo ogsaa noget med Damme i den ældste sagnoverleverede nordiske Mytologi. Men skulde der saa ikke være mere?

Severinsen har gjort opmærksom paa den mærkelige Lighed mellem Grundplanen for Viborg og saa den vold-indhegnede Plads ved Rosborg Sø.

Men Ligheden kan forfølges videre endnu. Ved Viborg laa Vibjergene, Store og Lille Borgvold. Ved Rosvold er der en Halvø, der maaske ved høj Vandstand snarere skal betragtes som en Ø. Indenfor denne løfter sig en Halvkreds af Bakker, der trods nogen Uregelmæssighed stort set kan betragtes som et uhyre Amfiteater, hvor en tusindstallig Menneskeskare kunde se alt, hvad der foregik ude paa Halvøen eller Øen, saa fuldkomment, at

ikke den mindste Haandbevægelse fra de fungerende Offerpræsters Side kunde undgaa dem.

Ja, dette er nok Gætning; men Sammenligningen med Viborg er næsten mere end slaaende. Og maaske kan Teorien ved Hjælp af Analogier yderligere sandsynliggøres.

Øen eller Halvøen falder jævnt af mod Vest, men er ret høj og stejl ud mod Søen, hvor den har søgnavede Skrænter baade mod Syd og Nord og da navnlig mod Øst.

Men der er meget mere Fortid, der knytter sig til den mærkelige, man fristes næsten til at sige, Revne i Bakke-draget, som før 1868 udfyldtes af Rosborg Sø.

Tæt ved den sydlige Ende af Søen ligger der to lave Sandbanker; de har sikkert været lave Holme i Søen, og til dem er der knyttet et Par interessante Oldtidsfund.

De er fremdraget af Adjunkt Arthur Feddersen ved Viborg Kathedralskole i 1872, men er først beskrevet i Aarbog for nordisk Oldkyndighed og Historie 1892.

Feddersen antog, at Holmene maaske kan have staaet under Vand, og at de fundne Oldsager maaske kan henhøre til den ældre Stenalder.

Der blev fundet flere Skivespaltere og nogle raat tilhugne Flintstykker; desuden fandtes 9 Flintbor samt en sleben Grønstensøkse med rund Nakke og runde Sider. Af yngre Former fandtes 2 slebne, tyknakkede Økser, hvoraf den ene havde faet en ny Tilhugning, 2 Spydspidser, 2 overbrudte Spydspidser, ca. 30 Flækker fra 4–13 cm lange, enkelte af dem tilhuggede langs Siderne, og desuden 32 Skrabere. Endelig fandtes 3 Slagstokke af Hjortetak og en Del spaltede Knogler af Hest, Okse, Faar eller Ged, Svin og Hjort.

Flintsagerne og Knoglerne fandtes dels i Holmens øverste Lag, dels dybere ved nogle Pæle, som i to Rækker var nedrammede i Sandbunden, den ene strækkende sig fra Holmens østlige Spids og hen over dens højeste

Del, den anden dannede en Bue langs den sydlige Rand.

Pælene stod 1–1,25 m dybt og var meget medtagne; nogle var raat tilspidsede forneden. Omkring dem fandtes talrige Levninger af Træstokke, en Mængde forkulde Træstykker og Dyreknogler.

Ogsaa i den østlige Del af Søen, 29 m fra den nuværende Bred, fandtes 20 Pæle staaende i to med Bredden parallelle Rækker, 6,25 m lange med en indbyrdes Afstand af 3,15 m. De var nedrammede i den faste Bund og omgivet med et 2 m højt Dyndlag, der havde bevaeret dem. Ogsaa imellem dem fandtes Knogler af Okse og Faar, men ingen Flintsager.

Dette var dog ikke det eneste; der fandtes ogsaa tre Oldtidsbaade af udhulede Træstammer. De blev ogsaa fundet i Nærheden af de omtalte Holme. De to af Baadene findes nu, saavidt jeg ved, paa Viborg Stiftsmuseum; den tredie er antagelig gaet tabt.

Der synes altsaa dengang at have været i hvert Fald nogen Storskov tæt ved Søen, for saa store Tømmerstykker, som behøvedes til en Baad, kunde Stenalderfolket jo ikke transportere ret langt. Senere har Lyn-gen bredt sig, men lidt Smaakrat af Blinkeløv og Egepur har der nok været, som i Sommertider med sit fine grønne Løv kunde lyse op i Kløfter og Skrænter.

Endelig maa det vist nævnes, at der paa selve „Helligdomsholmen“ er fundet en almindelig Stenøkse.

Altsaa alt i alt slet ikke saa lidt – og temmelig gaadefuldt. Kan det maaske være en Udløber af Gudenaakulturen? Det vilde nok være ønskeligt at faa hele Spørgsmaalet taget op til Behandling fra sagkyndig Side.

Desuden fortæller Rosborgs Ejer gennem mange Aar, Jakob Rosborg, at der, da Søen blev udtørret, i Mudde-ret fandtes Skeletter af 3 Heste og 3 Mennesker, som vel maa antages at være forulykket under et Forsøg paa at slippe over Søen.

Videre fortæller han, at der i Snævringen tæt Syd for Rosborg kom en Række Pæle til Syne, altsaa forskellige fra de før nævnte.

Og noget andet mærkeligt fortæller han. – Under Kri-gen i 1864 kom der tre tyske Officerer hen til hans Bed-stefader, *Jacob Nielsen*, og spurgte, hvor den Bro var, der skulde være over Søen Syd for Gaarden. Han maatte jo svare, at der ingen Bro var, og at han intet Kendskab havde til, at der nogensinde skulde have været en saadan.

Skulde det være de ovenfor omtalte Pæle, de havde Kendskab til? I saa Fald maatte jo denne Gruppe høre en forholdsvis ny Tid til, og det samme maa vel ogsaa være Tilfældet med Rytterne, selv om det dog ligger saa langt tilbage, at hverken Sagn eller Skrift har haft no-get at melde herom.

Jo, der er noget gaadefuldt ved denne mærkelige Sø, og hvis der er noget om det med Indprægning eller Til-bagesansning, saa skulde man synes, at der maatte være Baggrund for det her.

Rosborg Sø

Indtil 1868 laa der en halv Snes Kilometer Vest for Viborg en af Jyllands allermest ejendommelige Søer, Rosborg Sø, omkranset af Bakker, der dels forløb ret fladt ud mod Søen, dels stod med stejle Skrænter ned imod den.

Ja, ejendommelig var den; smal, saa den næsten kunde minde om en Revne i Jorden. Det var ikke det dyrkede Areal, der mest prægede dens Omgivelser; snarere var det den brune Lyng, der ikke blot dækkede Fladerne, men ogsaa bredte sig ned ad Skrænterne imod Vandet.

Men det var jo dengang Udtørringstroiden rasede, og Rosborg Sø fik heller ikke Lov til at være i Fred.

Et lille Stykke fra Enden af Søen laa Krogsgaard Vandmølle, og ejendommeligt nok synes det, som om

Drilleri fra Møllerens Side var med til at give det Skub, som satte Arbejdet i Gang.

Der var ikke nogen egentlig Mølle, idet Søen, trods det at den laa et Stykke fra Møllen, fungerede som saadan. Og bedre Mølle end den godt 3 Kilometer lange Sø kunde vel næppe nogen ønske sig.

Krogsgaard Mølle laa paa Vestsiden af Aaen; nogle Træer betegner endnu Stedet; Gaarden Krogsgaard laa og ligger derimod endnu paa Østsiden.

Lige ved Nordenden af Søen, neden for Krogsgaard Skole, førte der en Vej ned til et gammelt Vadested, hvor man kunde komme over. Paa begge Sider sees der Spor ned til Vadestedet, og en Bivej har da sagtens ført hen til Møllen. Ved Vadestedet og Søen er der fundet en Del Oldsager, og nogle af dem findes i en lille Samling i Krogsgaard Skole.

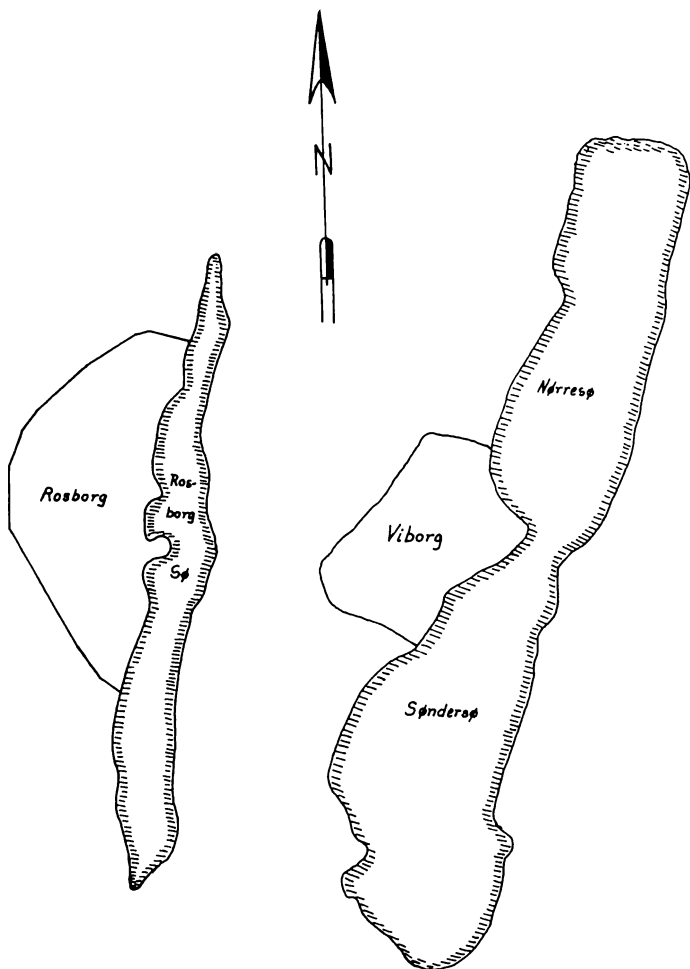
Før den nuværende Chaussé blev anlagt i 1852, gik Vejen fra Viborg til Holstebro over Finderup og Vedhoved. En Sidegren er dog aabenbart gaaet over Gaarsdal og Hellerup.

Men der var ogsaa nogle smaa Engarealer, der stødte op til Søen, og var den Krogsgaard Mølle i Drilløjnet, kunde han jo senere Ejerne ved at stemme Vandet lidt rigeligt op.

Og saa hændte det da en Dag, det var under Høslætten, at den daværende Ejer af Rosborggaard, Niels Jakobsen, gik ned og kom i Snak med Mølleren, og de har sagtens talt om Vandet, som generede Højbjergningen, for i Samtalens Løb sagde han til Mølleren: „Dersom du ikke holder op med de Kunster, saa skal jeg sørge for, at Krogsgaards Vandmølle skal komme til at gaa med „tar“ – tørre – Hjul“.

Rosborgmanden mente aabenbart dermed, at han skulde se at faa Møllen nedlagt. Og det blev den.

Men det var ogsaa i Udtørringsraseriets Tid, og naar

Rosborg Sø med „Helligdomsvolden“ og Viborgsøerne med Omridset af Byens gamle Befæstning fra Svend Grathes Tid, der maaske dækker en lignende Vold som ved Mønsted. Skitserne er i samme Maalestok og skal tjene til Sammenligning.

saa man fik den Idé, at Mølleren vilde drille, saa var der da al Grund til – mente man da – at se at faa Søen udtørret.

Den første Fase af Udtørringen kan jeg ikke sige meget om, bare at den blev temmelig mislykket.

Det var i den tørre Sommer 1868, at Møllens Stigbord blev taget op, og saa begyndte Vandet jo at strømme bort.

Det hjalp paa de smaa Engarealer langs Bredden. Men det var jo Søen selv, man havde Kig paa, og den var ikke til at have med at gøre. Vandet brød frem i vældige Masser baade fra Bunden og fra Bredderne, og det, der skulde have været forvandlet til frugtbar Eng, var ikke til at færdes paa.

Saa var der et Par Privatpersoner, der gjorde et Forsøg. *Søren Møller* i Nørre Mølle og Maskinhandler *Beer-ring* i Viborg købte nemlig omkring 1913 40 Tønder Land af Søen for bare 4000 Kroner. Arealet havde hidtil været saa at sige uden Værdi, idet Bunden endnu var saa blød, at ingen ret vel kunde færdes paa den, saa Højbjergningen dels var vanskelig, dels helt umulig, og tilmed var den Smule, der kunde bjærges, af meget ringe Kvalitet.

De to Ejere fandt saa paa at bygge en 40 Alen høj Vindmølle, som de mente, skulde kunne pumpe Vandet bort. Men Vindmøller har jo den kedelige Egenskab, at naar det ikke blæser, saa pumper de ikke heller. Og til Slut endte det med, at Vindmøllen blæste om for dem.

Saa endte det med, at Hedeselskabet kom med ind i Billedet. Der blev udarbejdet et Projekt, der paaregnedes at kunne udføres for 30.000 Kroner, og Arbejdet blev paabegyndt i September 1935.

Der skulde graves en Afvandingskanal langs det meste af Arealet i Forbindelse med en Uddybning af Aaløbet nedenfor den nedlagte Mølle. Arbejdet blev overdraget til Entreprenør *Helmer Christensen* fra Bjerringbro.

Mærkelig nok blev Kanalen lagt nærmest langs med

Østbredden og ikke langs Midten af Søen, hvor Vandet stadig trænger op fra Bunden.

Men Søen viste sig ualmindelig drilagtig at have med at gøre, ikke til at finde Bund i. Fra utallige Vældkilder sprudlede Vandet frem, og Gang paa Gang skød Kanalens og Aaens Sider ind, saa man næsten maatte begynde forfra igen.

Det blev nødvendigt med udstrakte Sikringsarbejder baade i Kanalen og i Aaløbet. Men ogsaa her drillede Søen. Det var ikke til paa Forhaand at beregne, hvor meget der skulde til af Faskiner og Pæle for blot at være nogenlunde sikker paa, at det kunde holde. I Tilfælde, hvor man havde regnet med Pæle paa 2 Meter, maatte man helt op til 7 Meters Længde. Og endda var det saa som saa med Holdbarheden. Man befandt sig i bogstaveligste Forstand paa gyngende Grund.

Det varede derfor ikke længe, inden de 30.000 Kroner var brugt, og saa kom jo Spørgsmaalet, om man skulde give op eller prøve endnu en Gang.

Det blev besluttet at fortsætte; man opnaaede Tilsagn om et yderligere Laan af Statsmidlerne paa 30.000 Kroner, og Arbejdet gik saa videre.

I en Længde af omkring 4 Kilometer er Kanalen og Aaløbet forsøgt sikret ved Pælenedramning, Bræddewægge og Faskiner, og omkring 1937 mente man i hvert Fald nogenlunde at have Situationen under Kontrol.

Der angives at være anvendt 44.000 Kroner blot til Arbejds løn, mens Resten gik til Tømmer, Faskiner og andre Omkostninger.

Man faar et Indtryk af det, naar man ad Holstebrovej passerer Aaløbet. Dybt nede i en Kanal løber Vandet; Kanalens Sider er sat op med Pæle, Planker og Faskiner. Men Træ og fugtig Jord er to slemme Ting at faa sat sammen; stadig truer Bredderne med at skyde ind og stoppe Afløbet.

Der kan ikke stilles noget Regnskab op over, hvad Arbejderne har kostet i det hele. Men den tidligere Ejer af Rosborg, *Jakob Nielsen Rosborg*, som har haft Sagen paa nærmere Hold end nogen anden, mener, at selve Udtørringen, iberegnet Uddybningen nedenfor Møllen, skal have kostet 121.000 Kroner og selve Kanalen 150.000, altsaa henimod 300.000 Kroner i det hele.

Foretagendet har saaledes næsten fra først til sidst været sat næsten i staa af Vanskeligheder og er faktisk saaledes mislykket, at det maaske vilde være en god Idé at genskabe Søen. Man maa ogsaa tage i Betragtning, at de nævnte Omkostninger var i Førkrigskroner og ikke i de Papirkroner vi i Dag maa nøjes med.

Naar man saa videre tager i Betragtning, at Søen har været paa rundt regnet 100 Tønder Land, saa kan man nok skønne, at Foretagendet har været alt andet end vellykket. Illustrerende er det ogsaa, at 40 Tønder Land kunde købes for en Klatskilling som 4000 Kroner.

Og saa er Egnen derude ved at komme i Søgelyset igen. Paa Arealet Øst for Søen er det nemlig, at det er planlagt at bygge et mægtigt Kaserneanlæg og at udlægge en stor Øvelsesplads.

Mon det saa ikke var en Idé at lade Søen løbe fuld af Vand igen. Man tabte et Sumpareal, som synes meget lidt værd, og man genvandt en af de ejendommeligste og skønneste Søer i Jylland, man kunde faa et ikke ubetydeligt Kraftværk og et aldeles glimrende, ja uovertræffeligt Fiskevand, hvor alene Salg af Fiskekort og Baadudlejning vilde kunne give betydelige Beløb.

Ja, mon det ikke var en Idé.

Artiklens Forfatter er f. 1891 i Vorde som Søn af Boelsmand *Niels Jensen (Munk)* og Hustru *Johanne Nielsen*. Var først Murer, aftjente saa 1913 sin Værnepligt ved 29. Batl.s 4. Komp., derefter Befalingsmand og Overofficiant ved Afskeden 1951. Kendt for sine Artikler om Slaget paa Grathe Hede i „Fra Viborg Amt“ og Artikelrækker i „Skive Folkeblad“ om Kirkerne i Fjends.

Viborg Landstings Dombøger 1616

Af Otto L. Sørensen

Mange historiske Forskere har i Tidens Løb besøgt Landsarkivet i Viborg for at studere ældre Protokoller, og ofte gjaldt det Retsprotokoller, hvis gammeldags Skrift dog ikke altid var en let Sag at tyde, hvorfor mange har maattet opgive deres Søgen.

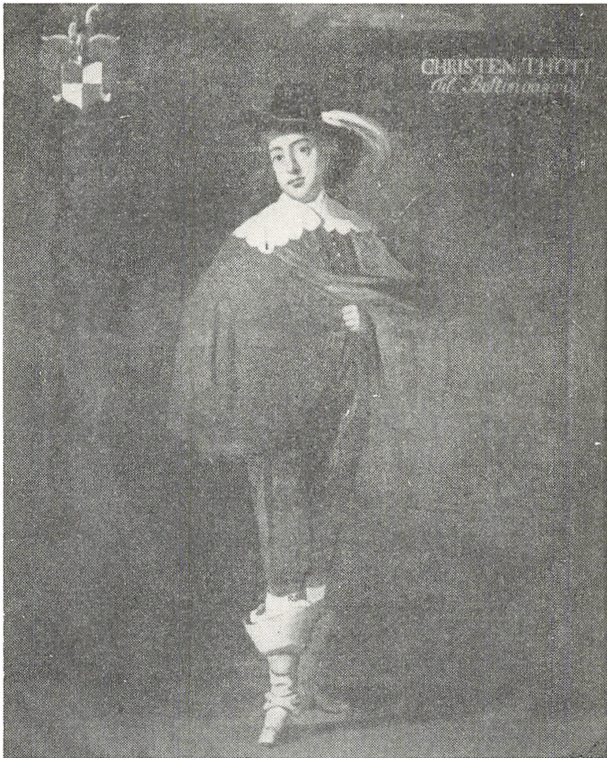
Derfor maa det i høj Grad paaskønnes, at en sagkyndig, Johan Hvidtfeldt, der i en Del Aar var Landsarkivar her og nu Rigsarkivar, i sin Tid tog Beslutning om mulig Udgivelse af disse interessante Dombøger, saa Publikum lettere kan gaa til dem.

Det var ellers den gamle, hyggelige Registrator O. M. Hofman Bang, der begyndte at lave et Register over Bøgenes Indhold, men naaede ikke længere i denne Retning, inden han gik bort.

Nu har da endelig den første Dombog vist sig med Forord af Jens Holmgaard, under kyndig og korrekt Udarbejdelse af Forfatteren Poul Rasmussen, og er bleven en velkommen Bog, der vil erstatte Benyttelsen af de originale Dombøger fra 1616.

Mere vil komme, omend det vil tage sin Tid.

Det er altsaa ikke nogen almindelig trykt Bog, men man har paa billigere Vis faaet den maskinskrevet og indbundet i et solidt Lærredsbinding, saa den kan vare

Christian Thott, Befalingsmand paa Skivehus 1613—17, som forekommer i Dombogen. Gengivet efter Maleri paa Gaunø med velvillig Tilladelse af Baron Axel G. T. Reedtz Thott. — Efter Foto af K. Knudsen, Næstved.

længe. Den faas nu ved Henvendelse til Landsarkivet i Viborg for en Pris af 18 Kroner, hvorved mangen Rejse til Bøgernes Opbevaringssted kan spares.

Det har været et mægtigt Arbejde at tyde disse gamle forrevne Blade med krøllede Hjørner og Skjolder. Herunder opdagedes, at flere Blade var anbragt forkert ved Indbindingen i vor Tid, men nu er der sat Skik paa Tingene, og man maa erkende, at der er kommet en forsvaerlig Samling ud heraf.

Bogen gælder for store Dele af Jylland, og fra vor Egn standser man uvilkaarligt op ved nogle Sager heri: vi tager blot en Dom, hvor den Tids Lensmand paa Skivehus, Christian Thott og hans Ridefoged Mads Jørgensen sammesteds nævnes i Forbindelse med noget Kirkejord i Hvidbjerg, der omsider viste sig at henhøre under Haasum Kirke.

Her er ogsaa en Dom angaaende Retten til at dyrke et Stykke Kirkejord paa Breum Mark ved Bavnehøj, som Edel Nielsdatter troede var hendes.

Vi falder ogsaa over en Sag fra 8. Juni, hvor en Poul Christensen i Jegeris sagsøgte Søren Pedersen i Roum angaaende Drabet paa Poul Christensens Broder Søren Christensen Grydemand i Tharstum, som Søren Pedersen havde forøvet. Efter hvad fire Vidner forklarede, var Søren Pedersen og Søren Christensen kommet i Haandgemæng mod hinanden i Søren Christensens Stue.

Sidsel Sørensdaughter fra Skive, der var kommet kørende med Søren Pedersen, lagde sig imellem og tog en Økse fra Søren Christensen, og i det samme tog Søren Pedersen en lille Kniv ud og stak Søren Christensen i hans venstre Side, til han døde.

Fjends Herreds Sandemænd svor Søren Pedersen Manddød over og fra hans Fred for Søren Christensen, han ihjælslog, efter de selv sanden derover havde udspurgt.

Dette var et lille Kig i denne oplysende Bogs mange Domme.

Otto L. Sørensen.

August F. Schmidt 1899-1965

Af Otto L. Sørensen

Den fra mangfoldige historiske Aarbøger kendte jyske Forfatter og Skribent, *August F. Schmidt*, afgik pludselig i Sommer ved Døden, 65 Aar gammel.

Han var født 1899 og udgaaet fra et solidt Hjem som Søn af Mejeribestyrer *J. B. Schmidt* i Gjesten.

Ret naturligt kom han til Landbruget, men Tankerne blev omsider vendt mod Arkiv-Vejen, og han blev Assistent i Dansk Folkemindesamling fra 1921-26. Dog ville Skæbnen noget nyt, for fra at have været paa Askov Højskole og knyttet til Galtrup Højskole paa Mors som Lærer fra 1926-30 blev han omsider selvstændig historisk Forfatter med en Del økonomisk Støtte fra flere Sider og tog Bopæl i Brabrand ved Aarhus.

Han var ikke uden Skoling i sit valgte Fag, da han allerede paa Mors skrev gedigne Værker om de gæve Morsingboer, og han har mange Gange haft Artikler hos os i „Skivebogen“, hvilket dog blot er en ganske lille Part af hans efterhaanden enorme Antal Afhandlinger og henved 80 selvstændige Bøger, hvori han saa underholdende forstod at tale til Folk fra alle Dele af Landet.

Der er mange, som har en levende, ja, brændende Interesse for Historie, som samler historisk Viden, men aldrig giver andre noget af deres Viden. *August F. Schmidt* øste rundhaandet ud.

Hans Trang til at producere var lige saa ubændig som hans historiske Interesse, og det er næsten et ufatteligt Antal Afhandlinger i Aviser og Tidsskrifter, han naaede at udsende; de sidste sættes og trykkes endda i disse Dage, efter at Døden havde revet Pennen af hans Haand.

Sin Debut som historisk Forfatter hos os i „Skivebogen“ fik han allerede i 1923 med sin systematiske Artikel om „*Helligkilder i Viborg Amt*“. Saa fulgte de Slag i Slag, de mange Artikler, vi saa her. I 1924 kom saaledes „*Sagn og Tro knyttet til Stene i Viborg Amt*“, 1928: „*Sagn om Højslev Kirke*“, 1929: „*Sagn om Daugbjerg Daas*“, 1933 en artikel, der hed: „*Fra Lundø*“, 1934: „*Skive Marklov fra 1769*“, 1940: „*Lokalhistorikeren H. C. Strandgaard*“, og „*Fra Hagebro til Trevad Bro*“, saa i 1948 en kaldet: „*Aakjær-Bidrag*“ og i 1958: „*Bidrag til Dølby Sogns Historie*“. Herefter fulgte i 1959: „*Ranbemærkninger til Digte af Jeppe Aakjær*“, 1960: „*Bemærkninger om Salling Nørre Herred*“, 1962: „*Fra Rødding Herred*“, 1963: „*I Harre Herred*“, 1964: „*Fra Hindborg Herred*“, og i Aar kommer hans efterladte Artikel: „*Fra Fjends Herred*“. Arbejder, der hver især har fundet sine specielle Læsere, som nu vil savne en Fortsættelse.

Vi kender ham ogsaa fra „Jul i Skive“, der har bragt enkelte Ting af hans Produktion. Nu maa man desværre savne hans aarlige Hilsen, der punktlig kom og føltes som en kærkommen Hilsen til vor Hjemstavn, en Indsats mange vil mindes ham for og savne ham dybt.

Det var naturligt, at han som en af Jyllands førende Lokalhistorikere gennem mange Aar blev knyttet til Styrelsen for Historisk Samfund for Aarhus Amt.

Han levede og aandede for sin Kæphest: Historien og sin historiske Produktion, saa han ved sin Død var den danske Histories mest arbejdende Personlighed, og det maa erkendes, at han kendte den historiske Litteratur tilbunds, samtidig med at han havde en udpræget Evne til at finde frem til det historiske Materiale, der var værd at udgive, og der kan næppe være Tvivl om, at i hans Hjerte stod *Klios* Navn dybt indskrevet. Hun var hans Gudinde, som han blev tro til sit sidste Aandedræt.

Otto L. Sørensen.

Herregården Kjeldgård, Stjernholmernes gamle besiddelse, hvor vort samfunds medlemmer fik så gæstfri modtagelse på vor historiske rundkørsel af det unge ejerpar Anna og Johannes Jørgensen. (Stik fra 1838 i F. Richardt og Secher: Danske Herregaarde).

Årsberetning 1964

Af Johannes Bang

Vor forening har atter i år udgivet et bind af „Skivebogen“, hvis afvekslende og lødige indhold har bevirket, at næsten hele oplaget på 500 eksemplarer hurtigt er blevet udsolgt.

Den anden afdeling af foreningens virksomhed: – udflugten, – som i lighed med tidligere år havde god tilslutning, og den store interesse herfor, afspejlede sig klart i avisernes overskrifter. Efterhånden er der en fast trop, der møder år efter år, men selvfølgelig var der også „mange nye ansigter“ blandt de 150 historisk interesserede deltagere.

Mødestedet var Lyby kirke, hvor formanden, pastor Bang, Roslev, bød velkommen og bragte hilsen fra stedets præst, provst Hansen, Jebjerg, der desværre var

blevet forhindret i at være til stede. Pastor Bang gav en beskrivelse af kirkens smukke døbefont og omtalte det menighedsliv, der fra for henved et hundrede år siden levedes i Salling med pastor Glud i Jebjerg som midtpunkt, og som fik stor betydning for hele Salling.

Litterat Otto L. Sørensen talte derefter om det store møde, der 1375 blev holdt i Lyby kirke. Vi fik her et afsnit af den overenskomst, som mange af landets stormænd ved den lejlighed beseglede mellem kirkens mænd og de øvrige stænder, thi landet var stedt i våde på grund af krig, rov, ufred, brand, uvækst, fædød samt „den sort død“ og flere andre ulykker; – hver af dokumentets beseglere fik en udførlig omtale.

Ved Bostrup tinghøj fortalte vor tidligere formand, lærer Krogh, noget om højens historie. Den har været et meget vigtigt sted, thi her holdtes gennem mange år „Salling Sysseleting“, og sidenhen var det stedet, hvor man henrettede forbryderne. Blandt dem var også den stakkels Ane Dyndbo. Hendes hoved faldt her for bøddeleens økse 1744, endskønt hun til det sidste svor på, at hun var uskyldig. I mange år kunne man skelne hendes grav på højen; den var grøn i den røde lyng.

Det var også lærer Krogh, der fortalte om Astrupkorset, der står på et dige mellem Astrup og Mogenstrup, sikkert rejst for at holde onde ånder borte fra skellet. Endvidere fortalte han ved den smukke helligkilde: – Breumkilde, om vore forædres brug af helligkilderne. Han nævnte de planer, Historisk Samfund har om at få anbragt et smukt stengærde om kilden for at minde nutiden om dette sted og dets betydning for vore forfædres tro.

På kirketomten i Grættrup, hvor Historisk Samfund har medvirket ved fredningssagen og udsmykningen med et trækors og en mindesten, der fortæller om den kirke, der her blev nedbrudt 1552, og om hvorledes beboerne

i Grætrup med megen offervilje havde været med til at rejse dette smukke minde om kirken, – talte undertegnede om kirken og mindeanlægget.

Omsider samledes selskabet ved kaffebordet i Selde kro, og her gjorde Otto L. Sørensen rede for det arbejde, der nu udføres for at oprette et byhistorisk arkiv i Skive. Han opfordrede alle til at passe på gamle protokoller, dokumenter og fotografier, som dette arkiv vil bevare for efterslægten.

Lærer Ejnar Poulsen, Hem, holdt et meget interessant foredrag om Drost Peder Hessel, som man har sat i forbindelse med gården Harrestrup i Fjends herred. Lærer Poulsen har i mange år været lærer i Løvskal i nærheden af Skjern slot, nu Skjern hovedgård, mellem Randers og Viborg. Her boede drost Peder Vendelbo, og det er sikkert ham, der omtales i forbindelse med Fjends herred. Thi han havde en del af sin slægt her på disse egne. Noget sikkert ved man ikke, – men der er en mulighed, som historikerne kan granske i.

I Selde kirke fortalte sognepræsten, pastor Clausen, kort om kirken, der desværre engang blev gjort så grundig i stand, at den helt mistede sine minder om den gamle tid.

Dagen sluttede med et besøg på Kjeldgård, Stjernholmernes gamle besiddelse, hvor selskabet gæstfrit blev modtaget af det unge ejerpar, Anna og Johannes Jørgensen, hvor undertegnede og Otto L. Sørensen fortalte om gårdens ældre historie; en god afslutning på den interessante dag var et kig indenfor i de gamle kamre med de talrige minder om fordums storhed og i den anseelige park, hvor ligeledes sporene af gårdens forgænger kan ses.

En ting, der egentlig hører under næste års beretning, men dog lige skal strejffes, er, at statsradiofonien i januar 1965 i regionalprogrammet havde en udsendelse

ved Otto L. Sørensen om Historisk Samfunds fremtidsplaner, – om man i Skive var tilbøjelig til at gå sammen med Viborgsamfundet om en fælles årbog, hvilket tale- ren ikke mente, der var stemning for, hverken hos styrelsen eller medlemmerne. De øvrige spørgsmål angik medlemstallet og Skivebogens oplag og stof. Ligeledes var der i regionalprogrammet en samtale med tidligere musæumskustode Ramsdahl om arkæologiske minder fra Skiveegnen.

Samfundets udflugt var for i år planlagt til at finde sted den 22. august til egnen syd for Skive, begyndende i Estvad kirke, hvor lærer *Ejnar Poulsen* ågtede at fortælle om stedets historie (han havde jo her i sognet sit første embede). I Sevel kro var det bestemt at samles om det fælles kaffebord og afholde generalforsamling. Herfra skulle turen så gå til Aakjærs forældres mindesten med hans smukke vers på, og via Vroue kirke og præstegård afslutte i Fly kirke, hvor *Kirsten Aakjær* ville fortælle om sin slægt, og endelig grosserer *Friis* fra København om sin slægt, der før havde begravelseskapel i tårnrummet.

Johannes Bang,
formand.

INDHOLD

<i>Otto L. Sørensen:</i> Det middelalderlige Næsum og Østergaard	5– 24
<i>August F. Schmidt:</i> Fra Fjends Herred	25– 42
<i>C. H. V. Pape:</i> Om vækstbetingelser for østers i den vestlige del af Limfjorden og i Roskilde fjord	43– 55
<i>Vilh. P. Beck:</i> Min saga om Durup og nabosogne ..	56– 76
<i>Sigv. Jensen:</i> Fra Skive kirkeinspektions stolestade- bog 1778–91	77– 81
<i>N. P. J. Munk:</i> Gaarden Rosborg og dens Beboere ..	82–114
Viborg Landstings Dombøger 1616, anmeldt ved <i>Otto L. Sørensen</i>	115–117
<i>August F. Schmidt</i> 1899–1965, Nekrolog af <i>Otto L. Sørensen</i>	118–120
Beretning om Historisk Samfund for Skive og Om- egns virke i 1964 ved <i>Johannes Bang</i>	121–124

NAVNELISTE

AA

- Aakjær, Jeppe 36, 38, 41, 43,
44, 45, 46, 119, 124.
„ Svend, Rigsarkivar
31, 46, 124.

A

- Adler, Else K., af Hinnerup-
brogaard 90.
Agerholm, Jonas, til Rosborg
90, 91, 92, 93.
Andersen, Gert, Møller 69, 81.
„ Ib, paa Rosborg 86.
„ Niels, i Lindum 70.
Ane, Heks 71, 72.
Anrep, Kaptajn 86.
Arenfeldt, Niels 87.

B

- Bach, Sidsel Nielsd., Degne-
kone 80.
Bahnsen, Carl, Præst 69.
Bang, Johannes, Præst 4, 121,
122, 123, 124.
„ O. M. Hofman, Regi-
strator 115.
Banner, Erik, til Asdal 13.
„ Magdalene, til Krab-
besholm 11, 12, 13,
16, 18.
„ Preben, til Rosborg
88.
Barnekow, Kaptajn 88.
Bech, Niels H., Degn 80.
Beck, Vilh. P. 56.
Bjerring, Maskindh. 112.
Blicher, I. P., Præst 41.
Bodil Hansdatter 90.
Borberg, Jomfru 78, 79.
„ Mads 79.
„ Niels 79.
Brand, Knud, Degn i Mønsted
90.
Bregendahl, Marie, Forfatter-
inde 38, 44, 45,
124.
Brinck-Seidelin til Øster-
gaard 24.
Brun, Peder, Kaptajn 86.
Bruun, Hans, Skom. 78, 79.
Bødtcher, Peter J., til Ros-
borg 93.

C

- Christensen, Chr. 65.
„ Helmer, Entreprenør 112.
„ Poul, i Jegeris
117.
„ Poul, Sognef. 62.
„ Søren, Gryde-
mand 117.
„ Villiam, Kusk
69.
Christian d. IV 84.
Christian d. V 87.
Christoffer d. II 8.
Clausen, Præst i Selde 123.
„ Jenny Blicher, For-
fatterinde 61.
Cyprianus 68.

D

- Dahm, Jesper, Kirkev. 79.
Dorthe Lauridsdatter 94.
Dyndbo, Ane, Heks 122.

E

- Edel Nielsdatter i Breum 117.
Erik, Knudsen, Konge 8.
„ Valdemarssøn, Konge 8.

F

- Falkenberg, Jesper, Garver
78.
Feddersen, Arth., Adj. 107.
Flindt, Hans d. ældre, Bager
78, 79.
Flor, Ditl., Stiftslandinsp. 79,
80.
Floutrup, Knud, Skipper 81.
Fogh, Birkedommer p. Fris-
holt 94, 99.
Frandsen, Dorthe, f. Sommer,
19.
„ Oluf, i Thorum 19.
Frederik d. III 87.
Friis, Bagge 93.
Froberg, Axel, Godsejer til
Østergd. 6, 23, 24.
From, I. I. S., Præsted. 80.

G

- Geert, Greve 8.
Glob, Karen, til Østergd. 11.
„ Maren 12.

Glud, Præst i Jebjerg 122.
Goethe, Digter 45.
Grathe, Svend, Konge 111.
Grundtvig, Præst 67.
Guldberg, Hans 78, 79.
Gyldenstjerne, Karen 84.
" Jens 9.

H

Haderup, L. A., Skoleh. 80.
Hadrup, C., Fotograf 73.
Hammershøj, Skomager 97.
Hansen, Carl, Redaktør 62.
" Chr., i Bryrup 89.
" Christen 88.
" Johs., Provst 121.
" Niels, i Viborg 89.
" P. C., t. Østergd. 22.
" (Rosborg) Niels,
Klejnsmed i Skive
89.
Harbou, Kirsten 87.
Hedemann, O. von 24.
Heilskov, Chr. 103, 106.
Helle, Madsdatter 90.
Hellegaard, Poul 71, 72.
Henriksen, Jens 20.
Hessel, Peder, Drost 123.
Hesselberg, Anders 79, 80.
" Mads, Købmd. 80.
Holmgaard, Jens 115.
Howardy 69.
Hvid, N. 50.
Hvidtfeldt, Johan 115.

I-J

Ibsen, Niels, paa Rosborg 86.
Jakobsen, Jakob 95.
" Niels, til Rosborg
95, 110.
Jensen, Sigv., Lærer 77, 81.
" Præst 67.
Johansen, Niels 94.
Juil, Laurs, Købmd. 78, 80.
" Peder, Hjælpeklokk. 80.
Jørgensen, Anne, på Kjeldgd.
120, 123.
" Johannes 120, 123.
" Mads, Ridefoged
paa Skivehus 117.

K

Kaas, Erik 19.
" Niels 10.
" Thale, t. Grænkjær 86.

Kirsten Christensdatter 95.
Kirt, Slægt 6.
Kistrup, J. 94, 97, 99, 100.
Kjeldsen, Visti, Købm. 78, 80.
Kjerulf, Chr. til Østergd. 21.
Klein, Chr. i Virksund 94.
" Raadmd. 93, 94.
Kleve, Ole, Præst i Sahl 90.
Knudsen, K., Fot. 116.
Kold, Chr., Herredsf., (Tor-
denskjolds Tjener) 92.
" Ole, Hattem. 80, 87.
Kousgaard, Jens Sørensen,
Forf. 46.
Krabbe, Anne t. Østergd. 18.
" Inger 12.
" Iver til Krabbesholm
11, 12, 14, 15, 16, 18.
" Karen 17.
" Kirsten 12.
" Lucas, t. Østergd.
6, 12, 22, 23.
" Maren Nielsd. 11.
" Marine 9.
" Mikkel 8.
" Mikkel 9, 10.
" Morten 12, 13.
" Niels Mikkelsen
til Næsum 8, 9, 10.
" Slægt 6, 9, 24.
" Thyge, t. Bustrup 10.
Kristensen, Evald Tang 76.
Krogh, Gregorius 78, 80.
" J. C., Førstel. 4, 122.
Kruppen, Otto 16.
Kuhlmann, Præst 21.

L

Langkniv, Jens 68.
Lauritzen, Sigfr., Tandl. 7, 13.
Lautrup, Birgitte 21.
" Chr., t. Østergd. 21.
Lindal, Generalauditør 94.
Linde, Rudolf de 93.
Lindenow, Ane, f. Brahe,
Otto Lindenows
19.
" Christen, Hofj. 20.
" Holger 20.
" Otto, t. Borreby
19, 20.
" Viveke, f. Pode-
busk, Otto Linde-
nows 20.
Lowsen, Andr. Højesterets-
procurator 89.

Lund, Amtsforv. 79, 80, 81.
 „ Augusta E. 93.
 „ Peder, Propr. t. Skive-
 hus 80.
 Lunov, Jesper 84, 86.
 Lykke, Slægt 6.

M

Maren Nielsdatter 94, 95.
 Margrethe, Dronning 8, 9.
 „ Nielsdatter 89.
 Molisch, H. 50.
 Mortensen, Arne, Præst
 69, 70.
 Mulvad, Madame 22.
 Munk, Laurids Nielsen,
 til Rosborg 87.
 „ N. P. J., Overofficiant
 82.
 „ Niels til Rosborg 86,
 100, 114.
 „ Niels Pedersen,
 til Serridslevgd. 87.
 „ Peder, til Haubro 86.
 „ Peder Pedersen
 til Haubro 86.
 „ Peder Pedersen,
 til Vesterris 87.
 „ Slægt 6.
 „ Søren, til Mølgd. 87.
 Møller, Abraham, Tater 62.
 „ S., Byf. 77, 81.
 „ Søren i Nørremølle
 112.

N

Nielsen, Anders, paa Rosborg
 86.
 „ Chr. i Tougaard 95.
 „ Frederik 95.
 „ Hans 88, 89.
 „ Jakob 95, 98.
 „ Johanne 114.
 „ Niels P. 63.
 Nittrup, Jomfru 78, 81.
 „ Peder, Skrædder 81.

O

Oesten, Stiftsbefalingsmd. 77.
 Okholm, L., i Søby 31.
 Olufsen, Jes, t. il Bustrup 11.
 Orla-Jensen, S. 51.

P

Pape, C. H. V., Civilingeniør
 47, 48, 50, 55.
 Pedersen, Fiskeeksp. i Hol-
 stebro 96.
 „ Jacob, Lærer
 57, 61.
 „ Jens, Selvejer-
 bonde 86.
 „ (Beck), Peder,
 Lærer 59.
 „ Søren, i Roum 117.
 Podebusk, Predbjørn 84.
 Poder, Anders, Gartner
 78, 81.
 Pontoppidan, Erik, Bisk. 84.
 Poulsen, Ejnar, Lærer 57, 76,
 123, 124.
 „ Mandrup 96.

Q

Qvistgaard, Anders, t. Øster-
 gaard 21, 70.
 „ Niels, t. Østergd.
 21.

R

Ramborg, Chr. Skom. 78, 81.
 Ramsdahl, A. C., fhv. Ku-
 stode 124.
 Rasmussen, Jørgen, t. Øster-
 gaard 22.
 „ Poul, Forf. 115.
 Ravn, Jens Nielsen, t. Øster-
 gaard 21.
 Regisse, Dronning 8.
 Richardt, F., Forfatter 5, 121.
 Ring, J. R., Organist 79, 81.
 Riis, P., Postbud 100.
 Rodsten, Christen, t. Nr. El-
 kjær 88.
 Rosborg, Anders Hansen 90.
 „ Anna Helene 89.
 „ Anne M. 90.
 „ Chr. Hansen 90.
 „ Chr. L. 90.
 „ Hans Hansen, til
 Rosborg 82, 83, 86,
 88, 89, 90, 91, 96,
 97, 98, 100.
 „ Hans, til Haralds-
 lund 89.
 „ Hans Tansen 90, 91.
 „ Helene Pallene 90,
 92, 93, 96, 97.

Rosborg, Holger 84.
 „ Jakob, til Rosborg
 83, 88, 96, 100, 109,
 112, 114.
 „ Jacob, til Haralds-
 lund 90.
 „ Jens, Forp. paa Lø-
 venholm 90.
 „ Mads 90.
 „ Mette 90.
 Rosenkrantz, Holger 84.
 „ Otto 84.
 Rosenørn, E. E., til Østergd.
 24.
 Rottbøll, Bisp, 77.
 Rübner-Petersen, Henrik,
 Boghdl. 81.
 Rønberg, Anders, Købmd.
 79, 81.

S

Schinkel paa Hald 92.
 „ Sidsel 87.
 Schmidt, August F., Forfat-
 ter 25, 46, 118, 119.
 „ J. B., Mejeribest.
 46, 118.
 Schütte, Gudmund, Dr. phil.
 76.
 Secher, Forfatter 121.
 Selchau, Aage 80.
 Severinsen, P., Præst 103.
 Sidsel Sørensd. i Skive 117.
 Simester, Mari', Færgeskone
 38.
 Skjødeberg i Viborg 97.
 Skov, Brødrene, til Østergd.
 24.
 Spärk, R. 53.
 Stilling, Villads 97.
 Stjernholm, Slægt 121, 123.
 Strandgaard, H. C. Lærer
 119.
 Svindt, Cathr., Michelsdatter,
 f. Heug 81.
 „ Chr. P., Købmd. 81.
 „ Diderik, Købmd. i
 Harre Vig 73.
 „ Madame, f. Floustrup
 81.
 „ Peder, Købmd. 78, 79.
 Sweistrup, Gabriel, Byskr. 81.
 „ Skarpretter 81.
 „ Sophie M., f. He-
 gelund 81.

Sørensen, Andr., Købmd. 21,
 24, 80.
 „ Jeppe, paa Rosborg
 89.
 „ Mete K. 95.
 „ Otto L., Litterat 4,
 5, 15, 24, 76, 115,
 117, 118, 120, 122,
 123, 124.

T

Theis, G., Korttegner 103.
 Thomsen, Kapt., t. Østerg. 22.
 Thorning, Anders, Præst 80.
 „ Henriette Holdt, g.
 Juul 80.
 Thott, Axel C. T. Reedtz,
 Baron 116.
 „ Chr., Lensmand paa
 Skivehus 116.
 Tolstrup, Præst 69.
 Torm, Erik, til Østergd. 19,
 20.
 „ Mette, Jens Henrik-
 sens 20.
 „ Søster, f. Worm, Erik
 Torms 20.
 Trampe, Gertrud, f. Hofmann
 de Poulsen 81.
 „ Adam, Greve til
 Krabbesholm 81.
 Trap, Gehejmeconfrd. 46, 95.
 Tvede, Michel, Jur. 81.
 Tørsleff, Hans, til Østergd. 5,
 21, 22.

U

Ulfeld, Knud, t. Svenstrup 20.
 Ursin i Viborg, Stiftsprovst
 97.

V-W

Vassard, Anna 90.
 Vendelbo, Peder, Drost 123.
 Vinde, Martin 67.
 Waldemar Atterdag 8, 9, 62.
 Wesbech, Margrethe Niels-
 datter 89.
 Wiffert, Axel, t. Axelvold 18.
 Wildskjøt, Etatsraad 20.
 Wind, F. W., Præst 77, 79, 81.
 With, J. A., Amtmand 92.

- Marie Jespersen: Paa Krabbesholm i Ingeniør Fugls Tid. (1ste Afd.). (Ved Esbern Jespersen). „Jul i Skive“, S. 28-31, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Marie Jespersen: Paa Krabbesholm i Ingeniør Fugls Tid. (Komplet). (Ved Esbern Jespersen). „Skivebogen“ S. 88-113, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Paula Knudsen: Smaastykker af Furs Krønike. „Skivebogen“, S. 124-128. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- kwk: Ørslev-Kloster Sogn gennem Tusind Aar - i Ord og Billeder. (Om Førstelærer Mogens Haugaards historiske Billedsamling). „Skive Folkeblad“, S. 4, 15/2 1965.
- Mellem to Mindedage. (Om den tyske Besættelse af Skive). „Skive Folkeblad“, S. 3, 14/4 1965.
- N. H.: Nicolai Mølgaard Andersen, Skive-maleren. „Kristeligt Dagblad“, S. 6, 29/6 1965.
- C. H. V. Pape: Har Metan været medvirkende ved Dannelsen af Hellesø og Furesøen? „Skivebogen“, S. 61-66, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Johs. Rasmussen: Hun skrev kun om Jyder, men i København. (Om Marie Bregendahls Typer). „Skive Venstreblad“ 19/6 1965.
- Johs. Rasmussen: „Farmor, Marie Bregendahl, var ikke af de gaadefuldes æt“. „Skive Venstreblad“ 26/6 1965.
- August F. Schmidt: Fra Hindborg Herred. „Skivebogen“, S. 16-26, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Gudmund Schütte: Et sallingsk Bidrag til jysk Sproglære. „Skivebogen“, S. 67-70, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Otto L. Sørensen: De urørlige Zigeunere. „Jul i Skive“, S. 15, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: De svor med oprakte Fingre mod Himmen. (Om Kirkemødet i Lyby 1375). „Skivebogen“, S. 5-14, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Otto L. Sørensen: En Ferierejse til Spøttrup i gamle Dage. „Jul i Skive“, S. 26-27, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.
- Otto L. Sørensen: Om vort kommende byhistoriske Arkiv. „Skivebogen“, S. 114-116, 1964. „Skive Folkeblad“s Bogtrykkeri.
- Otto L. Sørensen: Oppe hos Hestbech. (Den hestbechske Gaard i Vestergade). „Jul i Skive“, S. 11-14, 1964. I/S Holms Bogtrykkeri, Skive.

BOGSALG

- Saa langt Oplaget rækker, sælges nedennævnte Bøger til følgende Priser ved Henvendelse til Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive:
- 8,00 Kr. „Skivebogen“ 1962.
- 7,00 Kr. „Skivebogen“ 1961.
- 6,00 Kr. „Skivebogen“ 1960.
- 4,00 Kr. „Skivebogen“ 1911, 1921-31, 1933-51 og 54.
- 4,00 Kr. „Danmarks Riges middelalderlige Breve“ for fire Hefter.
- 4,00 Kr. „Jul i Skive“ 1930, 46, 50, 57, 61, 63 og 64.
- 3,00 Kr. „Salling Banks Historie“. Jubilæumsskrift af Niels P. Bjerregård.

1,50 Kr. „Tolv Sandheder om Sønderjyllands Danskhed“ af Gudmund Schütte.

1,00 Kr. „Danmarks Saga i 500 Ord“ af Gudmund Schütte.

1,00 Kr. „Hvad fortæller Skive-Egnens Stednavne os?“ af Svend Aakjær.

0,75 Kr. „Dansk Landnam i Østjylland“ af Gudmund Schütte.

0,75 Kr. „Historisk Oversigt til Danmarks Riges Breve“.

Findes der i Deres Gemmer gamle Billeder fra Skive og Oplandet Salling og Fjends, enten Gadebilleder, Gaarde, Personer, Gruppebilleder eller andre lokale Fotografier, som vi kan laane og benytte, bedes disse venligst sendt til Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, hvor de med Tak modtages!

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

I Foreningsanliggender bedes man henvende sig til Formanden, Sognepræst Johannes Bang, Roslev, Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. C. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Bidrag til Aarbogen bedes sendt til Formanden eller Redaktionsudvalgsmedlemmerne, Litterat Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, og pens. Førstelærer J. Chr. Krogh, Islandsvej 3, Skive.

Den øvrige Styrelse bestaar af forhv. Førstelærer Kaj Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive (Næstformand), pens. Lærer Ejnar Poulsen, Hem gl. Skole pr. Hem, Lærer Svend Mortensen, Norgaardsvej 6, Skive, samt Bibliotekar Carl Langholtz, Skive.

Revisorer er: Direktør G. H. Pedersen, „Skive Markfrøkon-“ og Direktør V. Overgaard, Skive Tømmerhandel.

Æresmedlem: Forhv. Uddeler Carl Jensen, Lem pr. Brodal.

Sluttelig oplyses, at ældre Aargange af vort Samfunds Aarbog, „Skivebogen“, kan faas i meget begrænset Antal, gennemgaaende for 4 Kr. pr. Eksemplar. Af udsolgte Aargange forsøges skaffet pæne antikvariske Eksemplarer á 10 Kr. pr. Eksemplar plus Porto.

Al Indbetaling foregaar nemmest og billigst pr. Giro Nr. 38999 til Kassereren for Historisk Samfund for Skive og Omegn, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive.

SKIVEBOGEN

udsendes til Samfundets Medlemmer, Kontingentet er 10 Kr., og Indmeldelse kan ske til Kassereren, Otto L. Sørensen, Frederiksgade 4, Skive, til hvem ogsaa al Henvendelse angaaende Ekspeditionen bedes sendt samt til hvem Tidsskrifter og Bøger bedes adresseret. Indmeldelse modtages ligeledes af Styrelsesmedlemmerne og Samfundets Repræsentanter i Sognene i Salling og Fjends:

Forhv. Gdr. Jeppe Nielsen, Nautrupgaard pr. Durup.

Gdr. Gerhard Svenningsen, Ramsing pr. Ramsing.

Sparekassedirektør Hans K. Jepsen, Gamstrup pr. Roslev.

Gdr. Peder Kirkegaard, Trandum pr. Skive.

Forhv. Førstelærer Kaj Enna Jensen, Samsøgade 8, Skive.

Proprietær Chr. Lybye, Haldborggaard pr. Skive.

Se efter, om De mangler tidligere Aarbøger eller Skrifter. De kan ogsaa forlanges gennem Byens Boghandlere.